

Slovenski Pravniki

Glasilo društva „Pravnika“ v Ljubljani

JANKU POLCU
ZA ŠESTDESETLETNICO

V LJUBLJANI 1940

UREDNIK: DR. RUDOLF SAJOVIC

Tiskali J. Blasnik nasl., Univerzitetna tiskarna in litografija d. d.
v Ljubljani. — Odgovoren L. Mikuš.

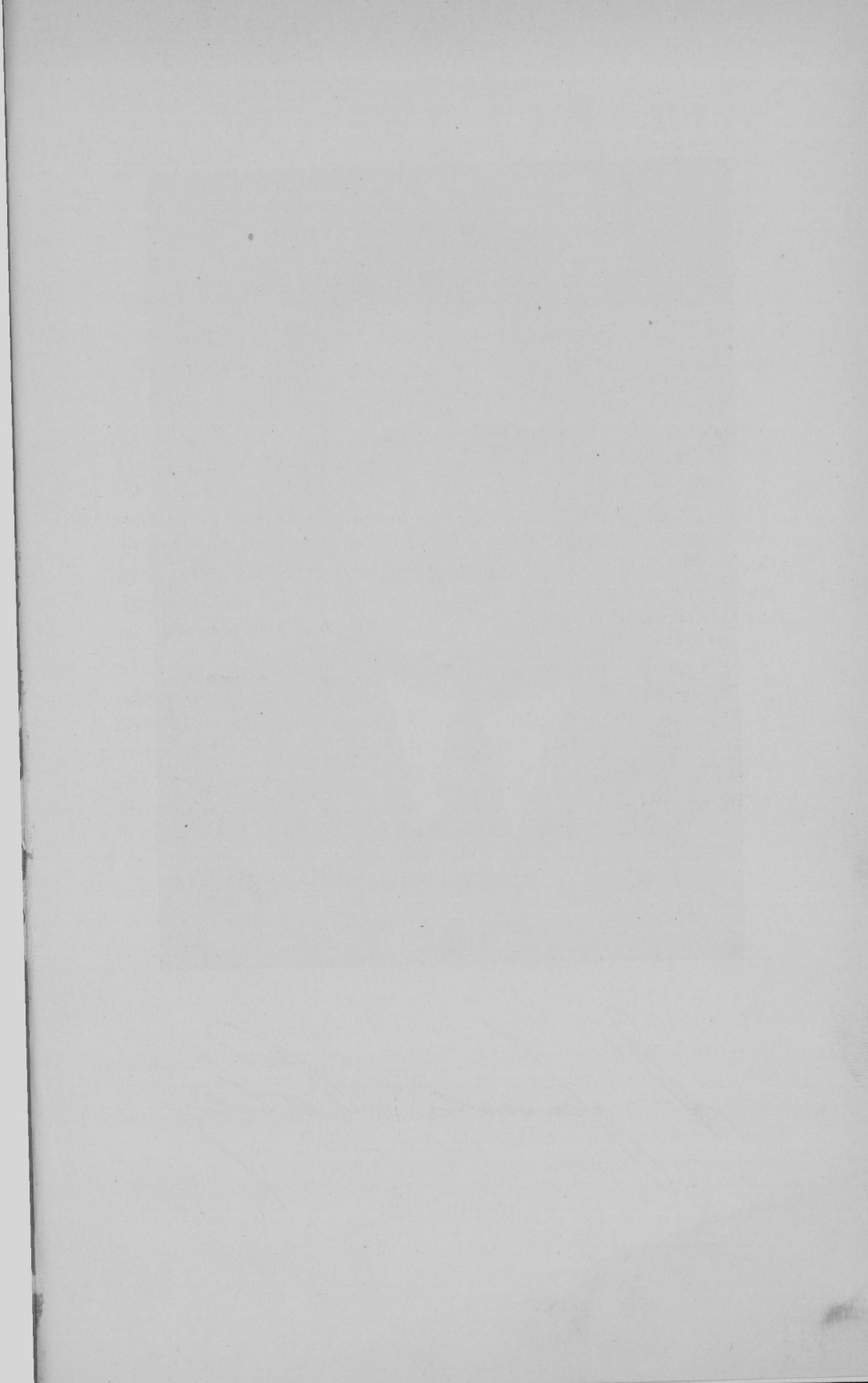
Rokopisi naj se pošiljajo:

Uredništvo „Slovenskega Pravnika“ v Ljubljani, Bleiweisova cesta 16/I
Izhaja mesečno. — Naročnina 60 din na leto.

Članarina (naročnina) naj se nakazuje na čekovni račun Poštne hranilnice, podružnice v Ljubljani št. 11.870 (Društvo „Pravnik“ v Ljubljani).

VSEBINA :

1. Janku Polcu ob šestdesetletnici (s sliko)	285
2. Dr. Josip Žontar: K zgodovini prevedbe koseščin v kupna zemljišča	285
3. Dr. Rudolf Trofenik: Kazniva dejanja zoper tuje države . . .	295
4. Dr. Vladimir Murko: Naknadna indenniteta v finančnih zakonih	300
5. Dr. Gorazd Kušej: Prestolonasledstveni red septembske ustave	317
6. Dr. Ciril Kržišnik: Bizantinsko pravo	328
7. Dr. Viktor Korošec: Po sledovih najstarejšega indoevropskega javnega prava	336
8. Dr. Božidar Kobe: Enoosebna kapitalska družba in načelo omejene odgovornosti	342
9. Dr. Stojan Bajič: Vojaška služba in službeno razmerje . . .	359
10. Dr. Vladimir Ravnihar: Kako je bilo?	367
11. Knjižna poročila	373
12. Razne vesti	385

Dr. J. J. Poley

Slovenski Pravniki

Leto LIV.

Ljubljana, decembra 1940.

Štev. 11.—12.

Janku Polcu ob šestdesetletnici

Običajno so stare vezi, ki oklepajo društvo „Pravnik“ in njegovo glasilo „Slovenski Pravniki“ z njunimi slavljenci. Tudi letošnjega šestdesetletnika, univerzitetnega profesorja Janka Polca štejeta oba s ponosom že dolgo, dolgo vrsto let med svoje sodelavce in svetovalce.

Kot mlad jurist, rojen je bil 19. avgusta 1880, je priobčil Polec l. 1901. v Slovenskem Pravniku obširno študijo „Nove kriminalistične šole“. Razsežna razprava, ki je obravnavala o antropoloških in socioloških smereh v kazenskem pravu, prikazovala nastop novih vidikov v njem in izpodrivanje stare klasične šole ter opisovala nazorno ustanovitelje in najvidnejše pripadnike obeh šol, je med najbolj tehtnimi v sedemnajstem letniku pravniškega glasila. Še večjo pozornost je vzbudil Polec, ko je v družbi s tovarišem Bogumilom Senekovičem istega leta izdal znani „Vseučiliški zbornik“, zbirko teženj za slovensko najvišje učilišče: sami dokazi žilave in vztrajne borbe slovenskega naroda za njegov takratni predprekratni najsvetlejši ideal, obenem bogata, neizčrpna zakladnica pobud in gradiva v nadaljnjem boju za lastno univerzo.

Vseučiliško vprašanje je prevzelo takrat Polca in ni se ga rešil več. L. 1929., ko je praznovalo ljubljansko vseučilišče prvo desetletnico, mu je posvetil obširen spis, pokazal v njem zgodovino višjega šolstva v Ljubljani v njenem celotnem in nepretrganem razvoju in borbo, ki je bila slednjič v svobodni državi Jugoslaviji kronana z ustanovitvijo univerze v Ljubljani. Še enkrat je posegel na ta predmet, ob „Pravnikovi“ petdesetletnici je predstavil širokemu pravniškemu svetu življenjske slike slovenskih univerzitetnih delavcev v tujini.

Uvodoma naznačene vezi s pravniškima maticama so postale zelo realne v letih 1906. in 1907. V tem društveno močno razgi-

banem času je bil mladi avskultant Polec član „Pravnikovega“ odbora in bil izvoljen tudi v posebni odsek, ki naj bi bdel nad rednim izhajanjem pravniškega glasila.

Pravo in končno torišče za znanstveno delovanje se je odprlo Polcu kot profesorju na ljubljanski juridični fakulteti. V Zborniku znanstvenih razprav iz l. 1933., posvečenem manom nepozabnega prvoboritelja, Danila Majarona, je zapisal ob uvodu svoje razprave stavek: „Naravno je zato pravni in socialni položaj kmeta centralni problem naše pravne, gospodarske in socialne zgodovine“. S temi besedami, katere je dal slutiti tudi že prej, v knjigi „Kraljestvo Ilirija“, je jasno opredelil svoje bodoče znanstveno delovanje. Odkriti položaj kmetskega stanu kot edinega slovenskega v dolgih stoletjih, ga razčleniti in orisati v vseh njegovih odnošajih z zunanjim svetom v pretekli dobi, je postalo središče njegovih poznejših prizadevanj. Mnogo je razkril že na tem področju, prispeval bogatega in nadvse tehtnega gradiva, ga vzorno obdelal in postavljal s tem stebre za stavbo domače pravne in socialne zgodovine. Ni si stekel s svojimi deli zaslug le za pravniški stan in njegove organizacije, ampak sploh za slovensko pravoslovstvo.

Nedvomno čaka v njegovi miznici še mnogo gradiva znanstvene razsvetlitve. Gotovo se mu pletejo razpredene misli, kako povedati še to in ono. Izpolnitev vseh njegovih načrtov, ki namerava z njimi pojasniti našo preteklo dobo v pravni in gospodarski luči, mu želimo iz srca ob njegovi šestdesetletnici, v priznanje njegovega dosedanjega dela pa mu posvečamo to številko.

SLOVENSKI PRAVNIK.

K zgodovini prevedbe koseščin v kupna zemljišča.

Dr. jur. et phil. Jos. Zontar.

1. S pravnozgodovinskega vidika problem kosezov in njihovih zemljiških posestev (koseščin) še ni zadovoljivo rešen. Da bi si mogli pravilno predočiti njihovo zemljepisno razširjenost in po možnosti vsaj za poznejšo dobo (15. in 16. stoletje) tudi njihovo število, sem sestavil iz literature in dostopnih arhivalij sledečo preglednico koseških naselbin.

Na Koroškem leži v Labodski dolini kraj Edling pri Št. Andražu, v Zg. Podravju Kazaze ob severnem robu Podjune, pri Dobrli Vesi pa Edling (= Kazaze). Na Gosposvetskem polju je znamenita Blažja Ves, pri Celovcu pa Kazaze (Harbach). Ob Zg. Glini se vrsté: kraj Edling pod Lantschnigom in koseške naselbine v Powirtschach, St. Martin, Maltshach, Mattersdorf, Albern, Untergöriach, Bärndorf, Kadöll, Meschkowitz, Friedlach, „Ransdorf“ (morda Rammersdorf), „Zemnigk“ in Važenberk. V dolini Krke sledé: Pokrče, „Kondtschach“, „Rewtschitz“ (morda Rotiče), Edling j. Althofena, Edling sev. Straßburga, Edling jzah. Weitensfelda in Edling pri Trgu (Feldkirchenu). V breški kotlini se je zval kraj Hartmannsdorf v 12. stoletju Edlingen. Ob Dravi navzgor proti Beljaku srečamo kraj Edling pri Biljčovsu (Kajžice) in koseške naselbine v Št. Lenartu pri Beljaku ter pri Landskronu. V Zg. Dravski dolini najdemo Edling pri Spittalu in Edlinger pri Pusarnitz, v Ziljski dolini pa Kazaze.¹

Na Štajerskem je bilo v srednjem veku še dosti krajev in pokrajin, ki spominjajo s svojim imenom na koseške naselbine. V dolini Mure se vrsté: kraj Edling pri Murauu, Edling kot staro pokranjinsko ime pri Freibergu, kot naziv zaselja sev. vzh. Neumarkta, vas Edling pri Judenburgu, pokrajina Edlingern ravnotam, končno vas Edling (Edelington) j. zah. Trofaiach. Ob Liesingu, pritoku Mure, se

¹ K. Torgglerjeva študija o koroških kosezih, ki jo je napovedal v: Die Arbeiten L. Hauptmanns u. ihre Bedeutung für Kärnten besonders in der Edlingerfrage, Carinthia I 128 (1958) 24 sl., še ni izšla; zato sem se moral zadovoljiti s podatki pri P. Puntschartu, Herzogseinsetzung u. Huldigung in Kärnten 1899, 145, 175 sl. (ni razvidno, kje so bili kosezi, ki so spadali pod deželno sodišče Hartneidstein in grad Vivšnik), 187 sl., 197 sl., Hauptmannu, Karantanska Hrvatska, Zbornik kr. Tomislava, Zagreb 1925, 298 in M. Kosu, Sloven. naselitev na Koroškem, Geogr. Vestnik VIII. (1952), 104, 107, 112, 116, 124, 151.

omenja v 15. stoletju Edlinger j. vzh. Mauterna. Ob dolnji Muri sledi kraj Edling pri Gradcu in pokrajina Edelingen nekje v bližini Lipnice (13. stol). Še v dolini Anize najdemo Edling j. vzh. Obrerna (13. stol.). Ob Murici se omenjata Etlingsdorf pri Kindbergu in „*edlinghueb*“ pri Wartbergu. V dolini Rabe so bile koseščine v kraju Tober sev. zah. Passaila; sev. St. Ruprechta je kraj Edling. Pri Lindu na Zg. Štajerskem se omenja l. 1559. „*edlinghueb*“ v Gruew. K porečju Savinje in njenih pritokov spada znamenita koseška naselbina na Teharjah, Kazaze (Edlingen) pri Celju in 6 koseščin v Čepljah in Selu pri Vranskem.²

Nič manj krepke so bile koseške naselbine na Kranjskem. V Češnjici (v Bohinju) omenja urbar briksenske posesti iz l. 1253. 8 kosezov; blejski urbar iz l. 1749. pozna ravnotaz še 6 kmečkih posestev z nazivom „*eigenthumb*“.³ V Bohinjski Sr. Vasi je bila ob začetku 16. stoletja ena koseščina, ki je bila sicer že prevedena v kupno posestvo, toda zemljiški gospod razlikuje pri njej med „*aigenschaft*“, ki pripada vsaki koseščini, in „*kupnim pravom*“, ki je bilo pozneje dano. V blejskem urbarju iz l. 1749. se navaja v isti vasi še eno posestvo z nazivom „*eigenthumb*“.⁴ Število koseščin v Studorju mi ni znano.⁵

V blejskem kotu najdemo koseščine v obliki fevdov. Ortenburško-celjska fevdna knjiga (1456—1447) navaja na Blejski Dobravi 1 koseščino (2 hobi), ki sta jo prejela Rupret in Nikolaj, sinova Matije iz Zgoš, v Zg. Gorjah 2½ koseščin; prvo je prejel Simon, sin Primoža Edlingerja, drugo Jakob, vnuk Janeza Ferčerja in Urša, hči Spletina, polovico koseščine pa Urša, hči lovca Janeza. V Podhomu je bila 1 koseščina, ki jo je dobil Andrej, v Žirovnici 1 koseščina, ki jo je prejel Janez, sin Martina.⁶ Iste koseščine so zabeležene kot fevdi v ces. patentu z dne 7. decembra 1776.⁷

² Puntschart, o. d. 178, 180 sl.; 185 op. 2, 191, 193 sl.; Hauptmann, o. d. 298; J. Zahn, Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter, Wien 1895, 160/1; Mitt. d. histor. Ver. f. Steiermark XLII (1894) 154. O koseščinah v Čepljah in Selu prim. listino 1458, 24. jun. v drž. arh. na Dunaju.

³ Urbar za posest briks. škof. cerkve v Bohinju in okoli Bleda iz l. 1253. fol. 174 v drž. arh. v Münchenu; blejski urbar iz 1749, str. 729, 730, 733, 734, 744 v muz. arh. v Ljubljani.

⁴ MMK II (1889) 80, 109, 120, 152; blejski urbar iz 1749, str. 699.

⁵ Hauptmann, Entstehung u. Entwicklung Krains. Erläuterungen zum Histor. Atlas d. österr. Alpenländer I/4, 461.

⁶ Ortenburško-celjske fevdne knjige v drž. arh. na Dunaju.

⁷ V zbirki patentov Nar. muz. v Ljubljani.

V obliki fevda najdemo koseščino še v Malem Naklu pri Kranju. L. 1386. jo je prejel od Ortenburžanov v fevd kranjski meščan Tomaž Krulec. Po očetovi smrti je prosil l. 1421. njegov sin Janez celjske grofe za obnovitev fevda. Ponovna sprememba v osebi fevdnika je nastopila l. 1458., ko je prejel fevd Tomažev vnuk Gašper. Meščanska rodbina Krulec pa ni mogla vršiti vseh koseških služb in ni stanovala na koseščini („mit dem Rucken“). Uživala jo je le kot t. zv. „Zulehen“; zato je izginil že v 16. stoletju značaj koseščine kot fevda.⁸

Številne so bile koseške naselbine v porečju Tržiške Bistrice na Brezjah pri Sv. Neži (zač. 15. stol. 8 posestev), na Popóvem (1 pos.), na Hudem (6 pos.), v Križah (21 pos.) in v Žiganji vasi (7 pos.).⁹ Ob robu kranjske kotline poznamo v Olševku l. 1506. 2 koseza in kraj Koseze (Edelingen) pri Vodicach.¹⁰ Na vzhodnem koncu kamniške kotline leže Zg. in Sp. Koseze pri Moravčah. Nato sledijo v gričevju severno od Save številne koseške naselbine v Zagorju, Praprečah, Sv. Urhu, Rovah, Zg. in Sp. Zavinah, Lokah, Lazah in „Dedicherperg“ (morda Sv. Planina). Prvotno je bilo tu skupaj 70 koseščin.¹¹ Ljubljansko kotlino obroblijo naselbine v Kosezah pri Ljubljani, Brestu, Iški Vasi in „molniški župi“ (Moste, Log, Dobrunje, Brezje, Šmarje).¹²

V gričevju južno od Save proti Krki se vrsté naselbine: v okolici gradu Slatne pri Litiji,¹³ v Tihaboju (16. stol. 1 koseščina),¹⁴ Subračah (3 pos.), Dolgi Njivi (5 pos.), Sp. Praprečah (1 kos.), Dobravici (1 pos.), Pokojnici (4 pos.), Zagorici (2 pos.)¹⁵ in Dobrničju (1 kos.).¹⁶ Ob Krki pa ležé: Klečet (16. stol. 1 kos.), Lipovec (1 kos.), Goriška vas (2 kos.),¹⁶ „Fragen“ (morda Rogovo),¹⁷ D. Kronovo

⁸ Archiv f. vaterl. Geschichte... Kärntens 7 (1862) 95; list. 1421, 22. maja in 1458, 22. maja v arh. Nar. muz. v Ljubljani.

⁹ MMK III (1890), 44 sl.

¹⁰ Schumi, UB II. 278 št. 356; Hauptmann, Die Herkunft d. Kärntner Edlinge, VSWG XXI (1928) 260 op. 57.

¹¹ Spisi v Vic. a. (v Nar. muz. v Ljubljani) I 46, 51, 65; Hauptmann, o. d. 255 in op. 24; Sv. Plešič, Kmečka naselja na vzh. Gorenjskem, Lj. 1935, 77 op. 139.

¹² Turjaški urbar iz 1465 v arh. gradu Turjak; vicedom. urbar iz 1496 v Vic. a. I 54a.

¹³ Hauptmann, o. d. 260 op. 59; ker mi urbar iz 1692 ni bil dostopen, ne morem točneje navesti koseških naselbin.

¹⁴ Svibenski urbar iz 16. stol. Vic. a. I 61.

¹⁵ Auszug der Edlinger sambt iren Diennten aus dem Urbar der Herrschafft Weixlburg, v Vic. a. I 70a.

¹⁶ Hauptmann, Karantanska Hrvatska, 298, 500/1.

¹⁷ Urbar gospostva Kamnik iz 1494 v rokop. B 518 fol. 51 drž. arh. na Dunaju.

(1455 12 kosezov), Orehoviča (1455 10 kosezov), Vrhpolje (1459 1 kos.), Ledeča vas (1447 2 koseza) in Žvabovo (1447 1 kos.).¹⁸ Zanimiva je usoda koseščine v Sp. Praprečah. V svibenskem urbarju iz 16. stoletja je vpisan kosez Janez Saje. Svoje posestvo je iz neznanih vzrokov zastavil županu Ožbaltu v Dobu pri Stični, njegovi ženi ter njenim dedičem. Zastavnemu upniku se je zavezal plačevati letno dajatev. Po Ožbaltovi smrti pa je prepustila njegova vdova to dajatev stiškemu samostanu. Zato beleži kasnejši pripis v stiškem urbarju iz l. 1505. Sajatovega sina koseza Matka. Dvojne odvisnosti koseščine pa svibenska gosposka ni pripustila in je prepovedala dajatev stiškemu samostanu.¹⁹

Iz metliškega reformiranega urbarja iz l. 1610. žal ni razvidno, v katerih vaseh so bivali privilegirani „koseški podložniki“ omenjenega gospostva.²⁰ Daleč proč od obravnavanih koseških naselbin v dolini notranjske Reke leži kraj Koseze (Edlingen) pri Ilirski Bistrici.²¹

Čeprav še zdaleka ne poznamo vseh koseških naselbin, imamo ob celotnem pregledu vendar vtis, da je bilo število kosezov v slovenskih deželah precej znatno in da nastopajo zlasti tam, kjer se je ustalil najstarejši naselitveni tok Slovencev.²² V nekaterih omenjenih krajih so ugotovila izkopavanja poznoantično ali celo prazgodovinsko naselje. V tem primeru bi mogli računati s kontinuiteto naselitve in obdelane, zlasti orne zemlje. Vendar ostane vprašanje odprto, ali nimamo med obravnavanimi kosezi kmečke podložnike, ki jih je oprostil deželni knez običajne tlake, zato pa so prevzeli v dobi turških napadov v primeru vojaškega poziva dolžnost oskrbeti konje oziroma prenašati tovore za vojaštvo.²³ Zato mora biti ob študiju problema koseščin naslednja naloga podrobno proučiti posamezne koseške naselbine. Na koseščinah t. zv. kriškega urada želim prikazati, da rezultati tudi za našo pravno zgodovino niso brez pomena.

2. Sredi 11. stoletja se javlja v virih prva koseška naselbina v porečju Tržiške Bistrice. Plemeniti Orendil je imel na Brezjah pri Sv. Neži alod, od katerega je prepustil

¹⁸ MMK XVIII (1901) 58, 60, 65, 70.

¹⁹ Svibenski urbar iz 16. stol. Vic. a. I 61 in stiški urbar iz 1505 v arh. Nar. muz. v Ljubljani.

²⁰ J. Polec, Svobodniki na Kranjskem, GMS XVII (1956) 95 op. 367.

²¹ M. Kos, Postanek in razvoj Kranjske, GMS X (1929) 59.

²² M. Kos, Zgodovina Slovencev, Lj. 1955, 52—48.

²³ Prim. GMS XVII (1956) 95 op. 367.

med 1050 in 1065 del briksenski cerkvi.²⁴ Iz dobe briksenske ekspanzije je najbrž tudi ime zaselja Popóvo, podobno kakor spominja na vetrinjsko samostansko posest bližnje Popovo (Pfaffendorf) j. Nove vasi pri Preddvoru. Briksenskim škofom ni uspelo zaokrožiti svojo posesti. Naše koseške naselbine so ostale v uradnem okrožju mejnega grofa Kranjske, ki je prišlo v 12. stoletju kot fevd v roke Andeških. Pozneje se je preoblikovalo v deželnoknežji kriški urad, ki je bil od 14. stoletja dalje pogosto zastavljen.²⁵

Zemljiška razdelitev v vaseh Križe, Žiganja vas, Hudo in Brezje je razvidna iz katastrske mape franciscejske dobe (1826/7). Povsod najdemo za starejša naselja značilno poljsko razdelitev na delce, kar nam omogoča, da skupno z najstarejšim urbarjem kriškega urada iz začetka 15. stoletja ugotovimo število prvotnih velikih koseščin. Brez večjih težkoč se da rešiti vprašanje dveh kmečkih posestev v Žiganji vasi, ki jih navaja omenjeni urbar, ki pa nista koseščini. Ti kmetiji ne ležita v vasi in nimata deležev v prvotnih velikih kompleksih vaškega zemljišča. Ob pregledu bistvenih koseških dajatev ugotovimo, da se razvrščajo v sledečih štirih stopnjah:²⁶

- a) dajatev o sv. Juriju 24 šil., 8 kupljenikov ovsa in „nach dem futer (a. habern)“ 10 šil.,
- b) dajatev o sv. Juriju 18 šil., 6 kupljenikov ovsa in „nach dem futer (a. habern)“ 7½ šil.,
- c) dajatev o sv. Juriju 12 šil., 4 kupljeniki ovsa in „nach dem futer (a. habern)“ 5 šil.,
- č) dajatev o sv. Juriju 6 šil., 2 kupljenika ovsa in „nach dem futer (a. habern)“ 2½ šil.

Dajatenim stopnjam morajo odgovarjati štiri velikosti posestev: cele, tričetrtinske, polovične in četrtinske koseščine. Ako združimo dele v celote, dobimo v Križah 11, v Žiganji vasi 3, na Hudem 2, na Brezjah 2¾ (najbrž sprva 3) in na Popóvem ½ prvotne koseščine. V urbarju iz začetka 15. stoletja je razvidna močna razdrobljenost posestev, opaziti pa je tudi stremljenje, ponovno zložiti razdeljeno

²⁴ Fr. Kos, Gradivo III. „Na brezi“ niso Brezje pri Rádovljici, ki se zovejo v srednjem veku „Nemške Brezje“ (teutschen Friesach).

²⁵ J. Žontar, Zgodovina mesta Kranja, Lj. 1939, 14, 31; 17, 29 sl.

²⁶ Wl. Milkowitz, Beiträge zur Rechts- u. Verwaltungsgeschichte Krains, MMK III (1890) 41—48; kakor me je ljubeznivo opozoril g. vseuč. prof. dr. M. Kos, je izdaja urbarja zelo pomanjkljiva. Pri četrtinskih kmetijah ima „nach dem habern“ 3 šil. namesto 2½, pri tričetrtinskih je napačno bral 8 namesto 7½.

zemljo. V Križah je kupil Nikolaj Wall 2 kmetiji ($\frac{1}{4}$ in $\frac{1}{2}$ prvotne koseščine) ter opravljal zaradi tega dvojno tlako. Na Hudem sta v posesti Nikolaja, Jakobovega sina 2 kmetiji (2 četrtini prv. kos.), enako v rokah Petra Schusterja. Na Brezjah je imel Janez Mlačnik sprva 3 kmetije ($\frac{3}{4}$ prv. kos.) ter je dokupil še eno ($\frac{1}{4}$ prv. kos.) S tem je bila obnovljena prvotna koseščina, opravljati pa je moral tlako štirih kosezov, medtem ko sta Janž Alber ali Janez Černe v Križah, ki sta ohranila koseščino prvotnega obsega neokrnjeno, bila dolžna opravljati le enostavno tlako t. j. grabiti en dan ali plačati 4 šil. Tlaka je bila torej osebna obveznost brez ozira na obseg kmetije in se je kumulirala šele pri kasnejši zložitvi posestev.

Številne listine 15. in začetka 16. stoletja, ki obravnavajo kupoprodajo in zastavitev kmetij, omogočajo spoznati vsaj deloma pravni značaj koseščin v kriškem uradu.²⁷

a) Kot prodajalci nastopajo kmetje, ki redno bivajo na koseščinah in jih obdelujejo. S tem se razlikujejo te kupne pogodbe od onih, ki tičejo podložnih kmetij iste dobe, kjer označuje prodajalec kmetijo s pripombo, da biva N. N. na njej (*da N. N. aufgesessen ist*). Pri prodaji koseščine sodelujeta zakonca skupno. Morala je torej obstajati med njima skupnost imovine. Ako je bil zakon „podedovan“, je bila za odsvojitev potrebna tudi pritrditev otrok. Predmet prodaje je bila koseščina s pritiklinami. V enem primeru prodajalca trdita, da odsvajata „dedno pravico“, ki jo imata na koseščini in ki izvira od ženinega rodu. Kupec prejme koseščino zasé in svoje dediče ter postane deležen vseh pravic, ki jih uživajo kosezi v istem kraju. Nekatere listine se izražajo določneje, da sme kupec „ravnati, razpolagati in delati“ s koseščino kakor z ostalo svojo lastnino. Prodajalec potrjuje prejem dogovorjene kupnine in prevzame v smislu kranjskega deželnega in koseškega prava določeno odgovornost do kupca in njegovih dedičev. Dolžan je ščititi kupcu prodani predmet proti vsakemu osporavanju tretjih oseb. Ako tega ne bi storil, odgovarja za vso škodo, ki bi nastala kupcu. Kot poseben pogoj se navaja nekaj kratov odkupna pravica prodajalca.

²⁷ Rokop. z napisom: Brieflich Gerechtigkeiten der underthanen der Ambter zu Crainburg, Chreutz, Nackel, Primsgka, Newburg in der Kanneker v Vic. a. I 43, kupoprodaje na str. 16—19, 25, 26, 28/9, 31—35, 33, 35/6, 36/7, 39/40, 42, 44/5; zastave na str. 40, 44; izročilna pogodba str. 41/2.

V tem primeru je določeno tudi povračilo morebitnih melioracij posestva.

Skoraj brez izjeme vse listine o kupnih pogodbah so pečatili takratni kranjski mestni sodniki in eden izmed mestnih svetovalcev. Le redko se omenjajo še druge priče, ki so gotovo sodelovale, n. pr. kriški sodin. Priče so bile za učinkovitost pogodbe potrebne. Ena izmed listin določno navaja, da se mora vršiti predaja nepremičnine „mit des richter von Krainburg hand“. Prodajalec se je torej odrekel kmetiji v roke mestnega sodnika, kupec pa jo je prejel iz sodnikovih rok. S tem je prešla kmetija iz posesti (*Gewere*) in užitka prodajalca v posest in užitek kupca. Slediti je morala še dejanska uvedba v posestvo na licu mesta.

Ker je izstavljena velika večina teh kupnih pogodb v Kranju, moramo iskati tu tudi vzorce naših pečatnih listin. Saj se listine o kupoprodaji meščanskih nepremičnin niti malo ne ločijo od koseških pogodb kriškega urada. L. 1516. je eden izmed prodajalcev iz Brezij celo pristavil, da prodaja kmetijo „nach den statrechten zu Chrainburg“.

Značilno je, da prevzema kupec nezatne dajatve in storitve deželnemu knezu kot neko realno breme zemljišča, nikjer pa ni navedena kakšna privolitev zemljiškega gospoda ali dajatev zemljiškemu gospodu o priliki prodaje oziroma spremembe v osebi imetnika kmečkega posestva, kar je tako značilno za podložne kmetije.

b) Dve listini kažeta zastavitev koseščine v vmesni obliki med starejšo in mlajšo zastavo kot t. zv. zastavi z obrestno posestjo (*Satzung mit Zinsgewere*).²⁸ L. 1403. sta zastavila zakonca s privoljenjem sorodnikov kmetijo na Hudem cerkvi M. B. na Primskovem. Zastavitelja nista prenesla posesti, marveč sta obdržala kmetijo proti plačilu letnih obresti, ki zapadejo o sv. Mihaelu. Čas zastavitve ni omejen, vendar imata zastavitelja pravico rešiti zastavljeni predmet vsako leto osem dni pred sv. Jurijem ali na dan sv. Jurija. Pri tem morata upnike opomniti in položiti denar. Ako poteče termin, obstaja možnost šele ob prihodnjem sv. Juriju. Drugi primer zastavne pogodbe iz l. 1412. se loči od prvega v tem, da je kmetija zastavljena do prihodnjega sv. Jurija. Ako pa takrat zastavitelj ne bi poravnal dolga, prične teči zastavna doba neomejeno od leta do leta, dokler ne bi zastavitelj plačal ali zastavni upnik ob določenem času terjal denarja. Če opomnjeni dolžnik tudi v tem primeru

²⁸ Prim. o tej vrsti H. Planitz, *Das Grundpfandrecht in den Kölner Schreinskarten*, ZRG germ. Abt. 54. Bd., 31—41.

ne bi poravnal, je zastavni upnik upravičen kmetijo dalje zastaviti ali prodati. Z zastavno pogodbo je prejel torej upnik nek posreden užitek, s tem tudi omejeno stvarno pravico na zemljišču.

c) Ena listina iz l. 1454. obravnava izročilno pogodbo. Mati vdova izroča koseščino sinu pod pogojem, da jo sprejme k sebi in ji daje do smrti s kmetije vse življenjske potrebščine, ako bi prišla v stisko in revščino. Po njeni smrti more razpolagati s kmetijo kakor z drugo lastnino.

Kosezi kriškega urada so tudi posamezne dele svojih kmetij odprodajali, zastavljali, zapuščali ali celo „nasajali“ (*verstiften*). Zato so l. 1498. ukazali deželnoknežji komisarji, da morajo v teku enega leta vse dele „oprostiti in rešiti“, sicer jim bodo koseščine odvzeli.²⁹ V razpolaganju s svojimi posestvi torej kosezi kriškega urada niso bili mnogo na slabšem od kosezov na Teharjah ali v Zagorju, kjer so trdili, da imajo od nekdanj pravico do kupoprodaje, menje, zastavitve in drugih pravnih poslov. Vse to pa je v kriškem uradu bistveno za koseščine, ne pa za osebe, ki bivajo na njih. Vsak, ki je pridobil omenjena posestva, je postal redno tudi deležen tako obsežne pravice razpolaganja s posestvom. Zato pa koseščin ni mogoče primerjati z zakupnimi in kupnimi zemljišči. To nasprotje je postalo očitno v 16. stoletju, ko je prišlo do prvega sistematskega poskusa prevesti zakupne kmetije v kupne.³⁰

5. Junija 1569 so dospeli v Kranj deželnoknežji komisarji, ki so imeli nalogo, prevesti zakupne kmetije v kupne. Pregledati so morali vse zastavljene državne gosposke v okolici (nakelski in primskovski urad ter smledniško gospostvo, ki so bili zastavljeni pl. Egkom z Brda pri Kranju, in kriški urad, ki je bil zastavljen Juriju Kreuzerju). Na podlagi dveh urbarjev kriškega urada iz 15. stoletja je začela komisija z delom.³¹ Pozivali so posamezne podložnike in jim stavili sledeča vprašanja: koliko polja in travnikov imajo, koliko in kakšno živino redijo, ali so obdelali tudi kos „gmajne“ in s tem povečali obseg svoje kmetije, kje imajo pravico do paše in gozda, kam odrajujejo desetino, koliko znaša letni „činž“ in davek, kako in proti kakšni

²⁹ Pripis ob koncu urbarja kriškega urada iz l. 1498 v arhivu bivše dež. vlade v Innsbrucku.

³⁰ J. Polec, *Prevedba zakupnih kmetij v kupne na Kranjskem ob koncu 18. stoletja*, ZZR XIII (1957) 144–152.

³¹ O prevedbi v kriškem uradu prim. fasc. 154 (karton 159) v arh. bivše dež. vlade v Gradcu in spise v Vic. a. I 58 v Nar. muz. v Ljubljani.

primščini so pridobili kmetije, kakšno tlako opravljajo. Komisarji so se čudili, da so mnogi kmetje kriškega urada (t. j. kosezi) skoraj popolnoma prosti tlake (*gar frey und exempt*). Zato so jih pozvali, da obljubijo opravljati odslej 12 dni tlake na leto, t. j. 8 dni ročne in 4 dni vprežne tlake za vsako delo, ki bi ga potreboval imetnik zastavljene gosposke. Ker pa kriški urad ni imel graščinskega dvorca ali pristave, kjer bi opravljali podložniki tlako, je bil zemljiški gospod upravičen zahtevati t. zv. robotnino.

Mnogi kmetje kriškega urada (t. j. kosezi) so trdili tudi, da imajo že dedno pravico na svojih kmetijah in torej ne potrebujejo kupnega prava. Komisarji so zahtevali dokazil. Kmetje pa niso mogli predložiti listine o podelitvi kupnega prava. Zato so trdili komisarji, da podložniki kriškega urada vobče nimajo nikakih dednih pravic do svojih kmetij, ki so dane le v dosmrtni zakup (*Freistift*). Kmetje so se začeli razburjati. Nekateri sploh niso več marali priti pred komisijo v Kranj oziroma niso hoteli dajati zaželenih pojasnil. Komisarji so poročali celo v Gradec, da se kmetje tajno shajajo in da pripravljajo upor. Težko je bilo kmetom tudi, ker so jim posestva visoko cenili in odmerili t. zv. kupni denar. Nadvojvoda Karel je sicer naročil komisarjem, naj ne pretiravajo pri ocenjevanju posestev, da ne bo na Kranjskem tako kakor je na Goriškem, kjer še vedno ni plačana večina kupnega denarja. Komisarji naj upoštevajo, da prejmejo s kupnim pravom pravice le rodni dediči. Ko ti izumro, pripade zopet kmetija deželnemu knezu.

Kmetje kriškega urada so poslali v imenu vseh podložnikov kranjske okolice poslance v Gradec in se pritožili proti prevedbi kmetij, toda zavrnilo so jih in naročili komisarjem, naj nastopijo po potrebi proti upornežem s telesnimi kaznimi. Komisija je dala nekaj županov zapreti. Posebno značilno je njeno ravnanje s kosezom Jakobom Mlačnikom z Brezij. Zaradi upornosti so ga imeli več dni zaprtega v Kranju. Koseščino so mu razkosali na dvoje. Polovico so dali kot kupno kmetijo njegovemu bratrancu Matiju za 65 tolarjev kupnega denarja, za drugo polovico so določili tudi njemu kupni denar v isti višini. V urbar pa so za kazen vpisali pri bratrancu Matiju $\frac{2}{3}$ kmetije, Jakobu pa samo ostalo tretjino. Šele na ponovno pritožbo je bila krivica Jakobu Mlačniku vsaj deloma popravljena.

S takimi sredstvi bi bila prevedba koseščin v kriškem uradu kmalu dovršena, ako ne bi prišlo zaradi nekega posestva do načelnega spora. V Križah je imel v začetku

15. stoletja že omenjeni Nikolaj Wall $\frac{3}{4}$ prvotne koseščine. Isto posestvo je vpisano v urbarju iz l. 1498. pod imenom „Wallhof“. Na njem pa se omenja podložnik Lenart, ki ga je „nasadil“ posestnik Jurij Stadel. L. 1501. pa je prodal kmetijo Lovru Paradeiserju iz Neuhausa. Po njegovi smrti sta jo podedovala brata Avguštín Paradeiser, koroški deželni upravitelj, in Jurij Paradeiser, koroški vicedom. Na kmetiji pa sta bivala takrat podložnika Krištof in Gregor Kolman. L. 1554. sta prejela proti plačilu 129 gold. kupno pravo od Paradeiserja. Ko so pa l. 1569. deželnoknežji komisarji hoteli prevesti tudi Paradeiserjevo kmetijo in zahtevali 100 tolarjev kupnega denarja, sta se brata pritožila v Gradec. Ker sta dobro poznala razmere na Koroškem, sta dokazovala, da je njuna pravica do kmetije v Križah enaka oni koroških kosezov do njihovih koseščin. Trdila sta: „Na Koroškem je precej dosti posestev, ki jih zovejo koseščine. Imajo jih kmetje, pa tudi plemiške in meščanske osebe. V zastavljenih deželnoknežjih gosposkah odrajtujejo malenkostno službo ali odvetščino n. pr. četrtak ovsá, gos ali podobno, poleg davka, vendar pa ostane lastnina kljub temu pri imetnikih (koseščin) in morejo taka posestva zastaviti in prodati, ne da bi jih pri tem oviral posestnik zastavljene gosposke. S tem seveda deželnemu knezu dajatve niso prikrajšane.“ Končno poudarjata veliko razliko med skromno „službo“ (dajatvami), ki jih odrajtuje njihova koseščina v Križah deželnemu knezu in skoraj osemkrat večjim „činžem“, ki ga prejemajo od svojega podložnika na koseščini sami.

Nadvojvoda Karl je deloma ugodil Paradeiserjem. Podelil jim je kupno pravo na kmetiji v Križah, vendar s pogojem, ako bi kdaj sami ali njihovi dediči omenjeno kmetijo prodali, jo morajo izročiti osebi, ki bo na njej nastanjena „mit aignen Ruggen“) in ki bo rojenjak. Tako so morali prej ali slej izginiti vsi sledovi koseščin. Reformirani urbar kriškega urada iz l. 1569. ni več navajal kosezov ločeno od ostalih podložnikov.³²

Opisana prevedba koseščine pa dokazuje, da so smatrali tedaj kot bistveni znak koseščine, da je prosto zemljišče („lastina“).³³ Zato je mogel staviti kranjski deželskosodni red iz l. 1555. svobodnjake

³² Reform. urbar iz 1569 v Vic. a. I 45.; v listinah o kupnem pravu tudi ni izostal člen o pridržku nevoljništva, kakor so to dosegli n. pr. l. 1582. podložniki na Vipavskem; gl. Vic. a. I 58.

³³ O lastini prim. J. Kelemina, Pravne starine slovenske v filološki luči, GMS XIV (1953) 67.

(Freisassen) in one koseze, ki imajo še svoje koseščine (frey aigne gueter und hueben) v eno vrsto, kajti obe po poreklu sicer različni skupini oseb je mogla družiti enaka svoboda njihovih zemljiških posestev.³⁴

Kazniva dejanja zoper tuje države.

Dr. Rudolf Trofenik.

I.

Poedinec sam ni subjekt meddržavnega prava; to sposobnost ima poleg nekaterih drugih meddržavnopravnih ustanov še država, ki more biti edina storilec meddržavnega delikta. Toda vedno bolj in bolj naraščajoči promet med državami kakor tudi zavest pripadnosti k skupnemu kulturnemu občestvu, ki ga tvorijo poedine države kot članice meddržavne zajednice, sili države, da penalizirajo nekatera dejanja, ki bi jih storile osebe na njenem ozemlju proti drugim državam. Zato moramo smatrati te delikte poedincev kot prekršitev državnega, ne pa meddržavnega prava. Razumljivo je seveda, da bo država kaznovala te delikte le tedaj, če je s sosedno državo v prijateljskih ali vsaj v nevojnih odnošajih. Vendar pa je tako v zakonodaji poedinih držav, kakor tudi v kazenskopravni književnosti še sporno, kako daleč naj sega ta kazenskopravna zaščita tujih držav.¹

Predvsem pa moramo ugotoviti, da se bomo v naših izvajanjih omejili le na one določbe jug. kz., ki se že po svojem besedilu izrečno nanašajo na zaščito tujih držav, ne pa na ostale, glede katerih obstoji upravičena domneva, da se morejo že po svoji notranji vsebini raztegniti tudi na zaščito interesov tuje države.²

II.

Ideja, da se kaznujejo napadi zoper tuje države, je modernega izvora. Doba pred prosvetljenstvom teh deliktov ni poznala;³ šele konec 18. in v začetku 19. stoletja

³⁴ J. Polec, Svobodniki na Kranjskem, GMS XVII (1936) 47.

¹ O vlogi države pri preganjanju teh deliktov izčrpno razpravlja Pella, Crimes contre la personne de l'Etat. — Recueil des Cours, III., 1930.

² Tako n. pr. §§ 133, 139, 141, 142, 148 kz.

³ Čeprav se nahaja v Digestah značilna določba, ki pravi, da se kaznuje oni „cuius opera dolo malo ex amicis hostes populi Romani fiant“. (4 Dig. 48, 4).

najdemo zadevne prve določbe v Allgemeines Preussisches Landrecht iz l. 1794. in nato še v francoskem Code pénalu iz l. 1810., od koder so prešle te določbe več ali manj v ostale kazenske zakonike, ki so nastali pod idejnim vplivom Code pénala.

Kaj obsegajo torej kazniva dejanja zoper tuje države? V literaturi o tem še ni točne definicije, pač pa skušajo poedini avtorji z naštevanjem določiti, kateri so ti delikti.⁴ Splošno se smatra, da so to vsa ona kazniva dejanja, ki kršijo bistvene politične interese tuje države⁵ ali zadevajo notranjo ureditev tuje države, kolikor gre seveda za spremembe bistvenega značaja.⁶ V naših izvajanjih pa se bomo omejili le na določbe §§ 99 odst. 2. kz., 126, 308 in 309 kz., ker tvorijo vprav ti delikti ono skupino kaznivih dejanj, ki je v večini kazenskih zakonikov kodificirana pod naslovom: Kazniva dejanja zoper tuje države.⁷

Določbe, ki urejajo te delikte, so sistematsko razvrščene v XII. poglavju (kazniva dejanja zoper obstoj države) in v XVI. poglavju (kazniva dejanja zoper čast) našega kz. Zakonodavec se torej ni mogel odločiti, da bi vse te delikte sistematsko uredil v posebnem poglavju, kakor to vidimo v pretežni večini sodobnih kazenskih zakonikov. Kriminalno-politično razlago take sistematske ureditve našega kz. nam dajejo motivi k tkz. projektu I,⁸ kjer razvidimo, da so smatrali redaktorji tega projekta vsa pravkar naštetá kazniva dejanja le kot posreden napad na pravni red domače države, ki ima vendar vitalen interes na dobrem in mirnem sožitju s tujimi, zlasti s sosednimi državami. Ker je zunanji (objektivni) dejanski stan teh deliktov isti ali vsaj zelo sličen

⁴ „La notion des délits et crimes contre la sûreté des Etats étrangers est élastique et ne supporte pas une définition précise“ pravi Preuss. La répression des crimes et délits contre la sûreté des Etats étrangers v Revue générale de droit int. public, XL, 1933, ss. 606–645.

⁵ Tako Bourquin, Crimes et délits contre la sûreté des Etats étrangers — Recueil des Cours, I. 1927.

⁶ Donnedieu de Vabres, Les principes modernes du droit pénal international. Paris. 1928. s 119. — Nasprotno pa daje zaščito tujim državam sovjetski kaz. zakonik le tedaj, če so organizirane po komunističnem načelu. (Čl. 58, 1 sovj. k. z.)

⁷ Tako n. pr. nemški k. z.: 4. Abschnitt: „Feindliche Handlungen gegen befreundete Staaten“, in vsi poznejši nemški načrti; nadalje italij. k. z.: Capo IV.: „Dei delitti contro gli Stati esteri, i loro Capi e i loro rappresentanti“; švicarski k. z. iz l. 1937. XVI. Titel: „Störungen der Beziehungen zum Ausland“.

⁸ Projekat i motivi kaznjenog zakonika za kr. Srbiju. Beograd 1910; s. 316 in sl.

dejanskemu stanu kaznivih dejanj zoper domačo državo in ker je tudi njih notranji (subjektivni) dejanski stan v svojem bistvu le posredna kršitev domačih državnih interesov, zato po mnenju redaktorjev pač ni bil podan razlog za samostojno kodifikacijo teh deliktov.

III.

Določbe našega kz., ki tvorijo kazniva dejanja zoper tuje države, so naslednje:

a) § 99/2 kz.: Zloraba ali okvara državnih znakov tuje države, ki jih je izobesilo priznано zastopništvo tuje države v kraljevini Jugoslaviji. Naš kz. je subsumiral napad zoper znake lastne države in tuje države v dveh odstavkih enega samega paragrafa, ker je smatral, da gre tako v objektivnem kakor tudi v subjektivnem pogledu za pravno identično dejanje. Kaj obsega pojem „znak državne oblasti“? Ni dvoma, da moramo šteti med te državno zastavo, vladarski oziroma državni grb, skratka vsa ona znamenja, ki svedočijo, da je izvesten kraj ali stvar podrejena določeni državni oblasti.⁹

Dejanje se preganja le na predlog prizadete tuje države in ob podani reciprociteti. Že na tem mestu moramo ugotoviti, da je dejanski stan delikta po § 99 odst. 2. kz. preozek; naš kz. štiti samo one znake, ki jih je izobesilo priznано zastopništvo v naši državi, to se pravi samo znake, ki se nahajajo na poslopih tujih poslaništev ali konzulatov. Niso pa zaščiteni primeri okvare, uničenja, onesnaženja ali izvrševanja hude nespodobnosti zoper znake tuje države, ki so izobešeni na drugih poslopih ali krajih, in to celo v soglasju z našimi zakoni.¹⁰

b) § 126 kz. Kršitev nevtralnosti. Citirana določba vsebuje tako zvano blanketno normo, ki prihaja do uporabe šele tedaj, ko bo vlada izdala konkretne predpise zaradi zaščite nevtralnosti ob vojni med drugimi državami. Kršitev teh konkretnih predpisov, ki tvorijo zunanji ali objektivni dejanski stan kaznivega dejanja po § 126 kz. pa ne znači samo

⁹ Ne spada pod to določbo napad etc. na grb, ki jo ima v svoji firmi dvorni liferant, pač pa je treba de lege ferenda dati zaščito državnim mejnikom. (Vidi Ebermayer, Reichsstrafgesetzbuch, Leipzig 1925, S. 454).

¹⁰ Naj navedemo običajen primer: O priliki obiska tujega vladarja ali državnika so po naših mestih izobešene tuje državne zastave ali znaki. Kako se bo kaznoval storilec, ki bo uničil itd. te tuje, izven poslaniškega poslopja izobešene zastave?

kršitve domačih državnih interesov, marveč je obenem posreden napad na tuje vojujoče se države, na katere škodo se naj ukine naša nevtralnost.¹¹

c) §§ 308 in 309 kz. Žalitev ali oklevetanje vladarja, predsednika republike, namestnika ali člana vladarskega doma tuje države ter žalitev ali oklevetanje tujega poslanika, pooblaščenega ministra, diplomatskega agenta ali opravnika poslov, ki je poverjen pri dvoru kraljevine Jugoslavije. Obseg oseb, katerih čast je zaščiten po §§ 308 in 309 kz., je treba pač presojati po določbah ustavnega prava prizadete države ter po meddržavnem pravu. Kakor vidimo iz besedila samega, niso po teh določbah zaščiteni visoki funkcionarji Društva narodov,¹² meddržavnih komisij, meddržavnega razsodišča ter sodišča, pač pa je dana ta kvalificirana zaščita papežu in njegovim nuncijem.

Za pregon mora biti podana reciprociteta, predlog prizadete tuje vlade oziroma diplomatskega predstavnika ter odobritev ministra pravde (§ 315 odst. 2 kz.).

Pri teh deliktih se nam poraja vprašanje: kakšna je kazenskopravna zaščita časti oseb, naštetih v §§ 308 in 309 kz., kadar ni podana reciprociteta ali odobritev ministra pravde. Brez dvoma je, da sodnik de lege lata ne more uporabljati določbi §§ 308 in 309 kz., kadar ni podana odobritev ali reciprociteta.¹³ Žalitev ali kleveta dejansko pa vendarle obstoji. Ker je med §§ 308 oz. 309 ter med §§ 297 oz. 301 kz. razmerje navideznega steka materialnih pravnih norm, zato ne moremo pritrčiti, da bi storilec po § 308 ali 309 kz. prekršil tudi določbe §§ 297 ali 301 kz.¹⁴ Zasebna tožba tedaj ni mogoča in skrajna posledica bi bila, da se proti storilcu sploh ne uvede kazensko postopanje.¹⁵ S tem pa pride

¹¹ Od izbruha sedanje vojne je naša država izdala že dvojje uredb, ki naj zaščitijo našo nevtralnost. Tako naredbo o prepovedi nabiranja prostovoljcev (Sl. Nov. št. 205 od 9. IX. 1939, Sl. L. kos 74, 1939) in uredb o zavarovanju nevtralnosti glede tiska (Sl. Nov. št. 115 od 18. V. 1940, Sl. L., kos 42, 1940). Vendar pa niso te uredbe izdane kot dejanski stan blanketne norme §-a 126 kz., marveč vsebujejo samostojne sankcije upravnokazenskega delikta.

¹² Pač pa zasledimo to zaščito v čl. 297 švic. k. z.

¹³ Tem težavam so se spretno izognili francoski, holandski in portugalski k. z., ki ne zahtevajo reciprocitete.

¹⁴ Tako Dolenc-Maklecov, Sistem celokupnega kaz. prava kr. Jugoslavije. Ljubljana, 1934. Str. 151.

¹⁵ Vendar pa dopuščata zasebno tožbo: Olshausen, Kommentar zum Stgb. ad § 103; Schwarz, Das Stgb., ad § 103; nasprotno pa Gerland, Vergleich. Darstellung des deutsch. und ausländ. Strafrechts. Bes. Teil. I., S 230 in 243.

pravno privilegirana oseba v dejansko slabši položaj kakor druge osebe.

Pri §§ 308 in 309 kz. konkurirata med seboj dva delikta: napad na osebno čast državnega poglavarja in napad na državnega poglavarja kot takega. Na eni strani imamo torej kršitev osebne časti (iniuria), na drugi pa gre za napad na najvišjo državno avtoriteto (infidelitas). Zato je pač več kot potrebno, da pride v besedilu citiranih določb našega kz. predvsem do izraza svojstvo predstavljanja ali zastopanja države, ne pa oseba kot taka. Smislu te zaščite mnogo bolj ustreza določba novega enotnega švicarskega kazenskega zakonika, kjer pride to posebno svojstvo državnega poglavarja ali diplomatskega zastopnika do polnega izraza.¹⁶ Tako stilizirana določba dopušča strogo ločitev med državnim poglavarjem ali diplomatskim zastopnikom kot uradnim predstavnikom svoje države, kateri je baš ta kazenskopravna zaščita namenjena, in med državnim poglavarjem in diplomatskim predstavnikom kot zasebnikom.

Pri vseh teh deliktih je dokaz resnice nedopusten (§ 312 odst. 1. št. 1. kz.). Saj si niti ne moremo predstavljati, do kakih težkoč bi prišlo pri dokazovanju samem; pa tudi zunanje politične komplikacije verjetno ne bi izostale.

IV.

De lege ferenda moramo najprej ugotoviti, da sistematična delitev teh deliktov, kakor jih predvideva naš kz., ne odgovarja pravni naravi teh deliktov. Navzlic temu, da je zunanji dejanski stan delikta iz § 99 odst. 1 kz. sličen onemu iz § 99 odst. 2 kz. ali pa zunanji dejanski stan § 297 kz. sličen onemu iz § 308 ali 309 kz., vendar radi tega še ne smemo presojati pravno naravo kakega kaznivega dejanja zgolj po njegovem zunanjem dejanskem stanju. V vseh teh navedenih primerih je predmet kazenskopravne zaščite država, katero kot pravno osebo zastopa vladar in njegovi diplomatski predstavniki. Sistematska ureditev poedinih deliktov v kazenskem zakoniku pa se ravna po objektu pravne zaščite (po dobrini, ki naj bo zaščiten), ne pa po identičnih znakih objektivnega dejanskega stanju. Zato bi bilo potrebno, da bi tudi v našem zakoniku imeli vsa ta kazniva dejanja zbrana pod enotnim poglavjem: Kazniva dejanja zoper tuje države.

¹⁶ Art. 296: „Wer einen fremden Staat in der Person seines Oberhauptes, seines diplomat. Vertreters oder in seiner Regierung öffentlich beleidigt, wird...“

Pa tudi glede poedinih deliktov je treba pripomniti, da njih dejanski stan ne obsega vseh primerov, ki bi jih moral iz kriminalnopolitičnih razlogov obsegati.

V naslednjem hočemo podati načrt kodifikacije teh deliktov pod enotnim poglavjem:

Kazniva dejanja zoper tuje države.¹⁷

§ 1.

Kdor razžali ali okleveta tujo državo v osebi njenega vladarja ali pri dvoru kraljevine Jugoslavije poverjenega diplomatskega zastopnika, se kaznuje....

§ 2.

Kdor razžali ali okleveta člana mednarodnih sodišč, razsodišč ali komisij, kadar se ta mudi v kr. Jugoslaviji radi opravljanja svojih funkcij, se kaznuje...

§ 3.

Kdor odpravi, uniči, poškoduje, onesnaži ali izvrši hudo nespodobnost proti znakom tuje državne ali vladarske oblasti, ki so izobešeni v kr. Jugoslaviji v skladu z mednarodnim pravom ali zakoni kr. Jugoslavije, se kaznuje....

§ 4.

Naj obsega določbo § 126 jug. kz. (kršitev nevtralnosti).

§ 5.

Kazniva dejanja iz tega poglavja, razen § 4, se preganjajo le na predlog prizadete države in po odobritvi ministra pravde.

Naknadna indemineteta v finančnih zakonih.

Dr. Vladimir Murko.

Kakor vsaka večja gospodarska edinica potrebuje tudi vsaka javna korporacija predhoden pregled verjetnih izdatkov in prejemkov za bodoče leto, ker je od njihove pravilne določitve in porazdelitve odvisno delovanje tiste

¹⁷ V sistemu kaz. zakonika naj sledi to poglavje neposredno poglavju: Kazniva dejanja zoper obstoj države in njeno ustavno ureditev.

edinice v posameznem letu. Država kot najvišja državna korporacija ima seveda največji proračun med vsemi. Zato so njeni proračuni najpogosteje predmet razprav, zlasti če se proračunska načela, veljavna za sestavo in izvrševanje državnega proračuna, uporabljajo tudi za nižje javne edince (Jugoslavija).

Proračun je (po čl. 1 veljavnega zakona o drž. računovodstvu) enoleten zakon, s katerim se določajo, predhodno odobravajo in predhodno razporejajo vsi državni izdatki in prejemki. Od nas podčrtane besede vzbujajo nujno dvome, ali so postavljena načela v praksi dosledno izvedljiva. Že v mirnih dobah lahko nastanejo nepredvidene potrebe, katere se morajo zadovoljiti v interesu nemotenega delovanja državne uprave in ohranitve narodnega gospodarstva, ker je pač doba enega leta vendarle tako dolga, da lahko prinese nepredvidene dogodke in potrebe. Še večje nepredvidene potrebe in izdatke povzročajo seveda nemirne dobe (vojna, likvidacija vojne, zdravljenje gospodarske krize). V takih primerih državna uprava tudi pri najboljši volji ni mogla pravočasno določiti verjetno potrebne izdatke in najti njim ustrezajoče prejemke. Možno je tudi, da državna uprava (vlada) pri sestavi proračuna pomotoma ali iz nemarnosti izpusti kake potrebne izdatke, ki naj omogočijo izvršitev državnih nalog, kar se ji ne sme šteti tako v zlo kakor nameravana izpustitev kakih pričakovanih in potrebnih izdatkov iz proračuna. Če se namreč kakšni verjetno potrebni izdatki izpustijo iz proračuna, trpi važno proračunsko načelo popolnosti, zlasti pa pravica narodnega predstavništva, da sme dovoljevati načeloma vse izdatke in vse prejemke, ker brez tega pristanka ni dopustno niti pobiranje prejemkov niti izvrševanje izdatkov. Če bi se taki potrebni izdatki, ki jih bo morala vlada izvršiti radi nemotenega delovanja državne uprave, izpustili iz proračuna, bi se s tem kršila največja pravica narodnega predstavništva, ki z izglasovanjem proračuna diktira vladi, kako naj vodi državni aparat v bodočem letu. Če bi vlada med izvrševanjem proračuna radi nezadostnega dotoka prejemkov ali radi zmanjšanja državnih potreb reducirala izdatke, ni to nikakršna nepravilnost, ker so izdatki predvideni v proračunu s svojim maksimalnim zneskom.

Seveda ne zadošča, da narodno predstavništvo samó dovoljuje vnaprej vse izdatke in prejemke. Vlada bi mogla kljub vsem proračunskim postavkam izdajati denar za druge namene, kakor jih je želelo narodno predstavništvo, in torej

izigravati njegovo voljo, če ni bilo zadostne kontrole nad vladnim delovanjem. Že sam strah pred kontrolo ter morebitno odgovornostjo zaradi netočnega izvrševanja proračuna naj bi silil vlado k točnemu izvrševanju volje narodnega predstavništva, tako glede skupne višine izdatkov kakor glede namena posameznega izdatka. Če bi mogla vlada izvrševati proračun drugače, kakor je sprejet, bi bila proračunska pravica narodnega predstavništva skoro iluzorna.¹

Šele pravica izglasovanja proračuna in pravica kontrole nad izvršitvijo skupaj varujeta narodnemu predstavništvu njegove pravice. Vprašanje je, ali se obe pravici vedno spoštujeta, zakaj se pogosto ne spoštujeta in ali se ne dajo najti sredstva, ki naj omogočijo zanesljivejšo in pravočasno kontrolo, če bi se pokazalo, da res ni vedno mogoče izglasovati vse izdatke enega budžetskega leta že vnaprej.

Zgoraj smo ugotovili, da je v nemirnih časih, kakršni vladajo po svetovni vojni, težko določiti zanesljivo za celo leto vnaprej vse državne izdatke in prejemke. Že v mirnih časih lahko nastopijo potresi, povodnji, epidemije. Koliko takih nepredvidenih potreb se lahko pojavi (v politično in gospodarsko nemirnih časih, zlasti odkar skrbi država tudi za zmanjšanje konjunktornih valovanj — nezaposlenost, javna dela, sanacije, subvencije, intervencije, porast cen, povišanje plač drž. uradnikom, povišanje tečajev tujih valut in obenem obveznosti, glasečih se na tujo veljavo), ki se pojavljajo pogosto popolnoma nepričakovano. Ne smemo se torej čuditi, če določa že naš (še srbski) predvojni zakon o državnem računovodstvu (skrajšano ZDR), da smejo biti samo i z j e m o m a, v mejah, strogo obeleženih, in v primerih, jasno imenovanih v tem zakonu in v ustavi, prejemki in izdatki z drž. proračunom nepreliminirani, predhodno neodobreni in predhodno nerazporejeni.

Teh izjem ne bomo mnogo našli. V ustavi jih sploh ni, (niti dvanajstine niso izjema, izvzemši obliko dvanajstin, uveljavljenih s kraljevim ukazom namesto z zakonom), nekaj jih bomo našli v ZDR. Glavno so določbe o rezervnih proračunskih kreditih ter o naknadnih in izrednih kreditih. Ker se lahko po izglasovanju proračuna pojavijo državne naloge, za katere v proračunu niso preeliminirani krediti sploh ali ne v zadostni višini, dopušča čl. 26 ZDR rezervne proračunske kredite za manjše nezadostno preeliminirane izdatke, za

¹ Tu ne upoštevamo prehodnega stanja, ki je nastalo z objavo uredbe o spremembah veljavnih predpisov in izdajanju novih z dne 16. sept. 1959.

male potrebščine, neimenovane v pozicijah in končno za izredne državne potrebščine. Vendar vsi ti rezervni proračunski krediti ne smejo presegati 1% oz. 2% vseh odobrenih materialnih izdatkov vsega proračuna. Ker dosežajo materialni izdatki pri nas v zadnjih letih okrog 50% vseh izdatkov, bi torej smeli ti krediti znašati največ 1% vseh predvidenih izdatkov. Da je v današnjih povojnih časih nemogoče izračunati višino proračunskih izdatkov za celo leto (računsko!) vnaprej točno na 1%, je pač jasno. Za osebne izdatke načeloma sploh ni dopustna poraba proračunskih rezervnih kreditov.^{1a}

Zakonodavec je torej moral misliti tudi na tako možnost, da se izčrpajo proračunski izdatki, upoštevajoč pri tem tudi možnost virmanov, ki dopuščajo porabo kreditov iz ene pozicije za drugo pozicijo, kolikor niso prepovedani ali nasprotno dovoljeni v večjem obsegu (v vsakoletnem finančnem zakonu), in da se izčrpajo tudi ti neznatni proračunski rezervni krediti. Zadovoljitev takih državnih potreb, ki se pojavijo v večjem kakor pričakovanem obsegu ali sploh nepričakovano, naj omogočijo naknadni in izredni krediti, od katerih je torej odvisno nemoteno delovanje državne uprave. Po čl. 55 ZDR sme narodna skupščina, sedaj pač narodno predstavništvo, za nezadostne preliminirane izdatke dovoliti naknadne kredite, za izredne — sploh nepredvidene državne potrebe pa izredne kredite, vendar v obeh primerih predhodno, torej preden se zahteva zvišba oz. nov kredit. Naknadni kredit se mora razen tega zahtevati pravočasno, preden so proračunski krediti povsem izčrpani (čl. 57 ZDR), torej le, dokler še proračunski kredit za tisti namen ni izčrpan.

Namen te postrožitve naj bi bil najbrž ta, da se ev. še prepreči nadaljevanje začetega dela (n. pr. kake stavbe), če se pri izvrševanju hitro pokaže nezadostnost kredita. Če so dela napredovala tako daleč, da jih je nemogoče ustaviti, (vsaj brez večje škode), bo narodno predstavništvo težko odreklo povečanje kredita (naknaden kredit). Tukaj moram omeniti, da pri nas ne poznamo delitve kreditov v evaluativne in limitativne v tem smislu, da bi se smeli za evaluativne kredite trošiti tudi večji kot proračunski zneski, ker pač velja za konkretni namen za dovoljenega ves potrebni

^{1a} Allix, *Traité élém. de science des finances et de législation financière française*, 1931, str. 244 pravi, „da so naknadni krediti nujnost, ki bo, dokler ne bodo nezmotljivi v svojih predvidevanjih oni, ki pripravljajo in izglasujejo proračun“. Nezmotljivi seveda ljudje ne morejo biti, zlasti politično orientirani.

znesek, ne le v proračunu predvideni.² Evaluativnih kreditov pri nas ni. Vsi krediti so dovoljeni le v proračunski višini in torej limitativni. Za vsako prekoračenje kredita, razen če se vrši iz proračunskih rezervnih kreditov, je potreben predhodni pristanek narodnega predstavništva in seveda tudi drugega ustavnega faktorja, torej zakon.

Zato je pri nas večja potreba po naknadnih in izrednih kreditih kakor v drugih državah, kjer poznajo razlikovanje na evaluativne in limitativne kredite (Francija). Vprašanje je, ali je postopek za dovoljenje naknadnih in izrednih kreditov glede na funkcioniranje našega parlamentarnega sistema vedno mogoč. ZDR zahteva namreč za vse izredne in naknadne kredite predhodni pristanek narodne skupščine (sedaj narod. predstavništva), in sicer še pred koncem proračunskega leta, torej ne morda po koncu proračunskega leta, toda še pred potekom računkega leta, četudi izdatek morda še ni izvršen. Glede naknadnih kreditov je predpisan (čl. 57 ZDR) natančnejši postopek. Na zahtevo pristojnega ministra, predloženo finančnemu ministru, in po njegovem referatu odloči ministrski svet, ali je mogoče izhajati brez naknadnega kredita. Če se tak kredit ne more odložiti do rednega zasedanja ali če je narodna skupščina še zbrana, ko nastopi potreba za naknadni kredit, se ji predloži v začetku oziroma na koncu sej; če pa narodno predstavništvo ni zbrano niti ni mogoče odložiti dovolitev naknadnega kredita do rednega zasedanja, se mora sklicati narodno predstavništvo na izredno zasedanje.

Ne zadošča, da narodno predstavništvo le dovoli naknadne ali izredne kredite, porazdeljene tudi na partije in pozicije, temveč mora tudi obenem dovoliti njihovo pokritje. Če tega ne bi bilo, bi bilo namreč ogroženo proračunsko ravnotežje pri izvrševanju proračuna, ki je sicer morda še obstajalo v trenutku izglasovanja proračuna. Naloga finančnega ministra bo, najti zadostno pokritje, ker se pristojni minister, ki je zahteval naknadni ali izredni kredit, najbrž za to ni pobrigal. Da se preprečijo nepotrebni naknadni in izredni krediti, ki torej povzročajo finančnemu ministru precejšnje delo in odgovornost, sme samo on v imenu vlade zahtevati od narodnega predstavništva take kredite. Verjetno bo skušal omejiti zahteve svojih kolegov.

Ali se naša praksa drži teh strogih predpisov? Za vsak, tudi najmanjši naknadni ali izredni kredit, ki se ne da

² O razlikovanju gl. M. Todorović, *Nauka o finansijama*, II Budžet, 1933, § 35.

odložiti do rednega zasedanja, se torej mora sklicati narodno predstavništvo, če že ni slučajno zbrano. Po naši parlamentarni praksi oz. ustavi se sklicuje narodna skupščina na redno zasedanje vsako leto dne 20. oktobra (čl. 60 ust.), proračun pa se ji mora predložiti najpozneje do 20. novembra (čl. 102 ust.). Določba čl. 60 odst. 3., da se redno zasedanje ne sme zaključiti, dokler ni rešen državni proračun, pa se v praksi izvaja tako, da se naj pozneje po odobritvi proračuna redno zasedanje zaključi (torej navadno 31. marca), medtem ko izrednih zasedanj skoro ne poznamo, zlasti odkar so se začela pojavljati v finančnih zakonih pooblastila, da sme vlada sama izdajati uredbe za ureditev gospodarskih razmer. Tako določa § 63 fin. zak. za l. 1954/55., da sme ministrski svet zaradi „ureditve in olajšanja gospodarskih razmer v državi in vobče radi pospeševanja gospodarske delavnosti“ izdajati uredbe, ki stopijo v veljavo od dne proglasitve, vendar pa se morajo takoj predložiti narodnemu predstavništvu radi soglasnosti. Če se s takimi „gospodarskimi zasilnimi“ uredbami spreminja lahko tudi zakon o državljanstvu, zakon o organizaciji gasilstva in celo zakon o zatiranju spolnih bolezni (gl. § 90 št. 15. proračunskih dvanajstin za mesece april-julij 1955), kjer je verjetno podano prekoračenje zakonodavčevega pooblastila, se seveda zelo zmanjšuje potreba po sklicevanju narodnega predstavništva na izredna zasedanja. V praksi se tudi omenjene gospodarske zasilne uredbe ne predlagajo takoj narodnemu predstavništvu radi soglasnosti, temveč navadno šele na koncu finančnega zakona za prihodnje proračunsko leto.

Torej utegne vlada predložiti zahteve po naknadnih in izrednih kreditih le v času rednega zasedanja narodne skupščine od 20. oktobra oz. 20. novembra do 31. marca. V praksi tega ne dela niti v tem času. Določbe o naknadnih in izrednih kreditih so torej le še na papirju. Leta 1952. smo sicer še dobili zakon o naknadnih in izrednih kreditih z dne 25. decembra 1952, ki dovoljuje takih kreditov za 75 milijonov din. Iz istega leta imamo tudi zakon o takih kreditih iz meseca avgusta, ko torej narodna skupščina ni bila zbrana na rednem zasedanju. V novejšem času takih zakonov ni več, pač pa vsebujejo letošnje dvanajstine tudi naknadne kredite. Ali v zadnjih letih morda ni bilo potrebe po naknadnih in izrednih kreditih?

Praksa se je izognila predpisom zakona o državnem računovodstvu. Ker ni več potrebe po sklicevanju narodnega predstavništva na izredna zasedanja radi zakonodaj-

nega dela, ki se je itak opravljalo večji del vsa leta od obstoja naše države (razen kratkih izjem zlasti l. 1951.) pretežno s finančnimi zakoni,³ in se je zakonodajno delo skompliciralo ter podaljšalo zaradi ustanovitve senata, je redno zakonodajno delo narodnega predstavništva skoro prenehalo. Ne velja za potrebno sklicevati nar. predstavništvo na izredna zasedanja samo zaradi izrednih in naknadnih kreditov. Delovanje narodnega predstavništva je seveda združeno tudi z znatnejšimi stroški.

Seveda ne smemo misliti, da so ti naknadni in izredni krediti, za katere se po naši praksi navadno ne zahteva pristanek narodnega predstavništva, po svoji višini brezpomembni. Pogosto so (n. pr. za nakup avtomobila ministra brez portfelja — fin. zak. 1928/29), toda pogosto dosegajo tudi stomilijonske zneske, ki torej v precejšnji meri vplivajo na višino državnega proračuna in njegovo ravnotežje ter zahtevajo tudi priskrbo potrebnega kritja. Koliko znašajo, je razvidno navadno šele iz zaključnih računov za posamezno proračunsko leto, kamor spadajo po čl. 132 ZDR tudi vsi naknadni in izredni krediti. Pred zaključkom proračunskega leta pa zaradi naše prakse ni mogoče poznati točno višino vseh državnih izdatkov, ker se namreč znaten del izdatkov vrši v breme računa obratne glavnice glavne državne blagajne, ki naj bi imela po čl. 41 ZDR največ 16 milijonov dinarjev. (Ta mnogo prenizki znesek naj bi se valoriziral). Malo več luči na ta račun so vrgli šele zaključni računi zadnjih let, ki so se predlagali narodnemu predstavništvu navadno kmalu po skončanem računskem letu in ki so na začetnje javnosti vsebovali tudi večmilijske izdatke, porabljene pogosto za v proračunu nepredvidene namene,⁴ za katere tudi ni bilo vnaprej predvideno posebno kritje.

Za te zneske se povišujejo naši državni proračuni, oz. zaključni računi. Deloma so se vršili taki izdatki na podlagi pooblastila vlade in finančnega zakona, da sme najemati

³ Kritiko te zakonodajne prakse gl. n. pr. G. K r e k, Grundzüge des Verfassungsrechtes des Königreiches der Serben, Kroaten und Slovenen, 1926, str. 80, tudi L. K o s t i ć, Komentar Ustava, Jugoslovensko ustavno pravo, 1954. Na str. 249 imenuje naše finančne zakone „cigansko torbo“. Slob. J o v a n o v i ć, Ustavno pravo Kraljevine SHS, 1924, str. 267, pa pravi, da naš finančni zakon v praksi nasprotuje v vseh točkah definiciji iz ZDR.

⁴ Vsi izdatki v breme tega računa vštveši odpise so znašali za l. 1951/52 3 milijarde in 68 milijonov din! Več o tej praksi gl. J. T o m a š e v i ć, Financijska politika Jugoslavije 1929—1954, 1955, str. 89, 22, 25 in drugod.

posojila za take in take namene — kolikor se ji posreči najti posojilodavca.

Kako so se vršili v praksi izdatki, ki niso bili predvideni v proračunu in za katere bi se torej moral zahtevati predhodno izreden ali naknaden kredit? Ali ni zakonodavec mislil na take primere, da bi jih na zanesljiv način preprečil? Izdatki se vršijo, če niso predvideni v proračunu, na podlagi posebnih sklepov ministrskega sveta, ki se lahko skliče po potrebi brez večjih težav. Ministrski svet odloča seveda ne le o izdatkih, temveč tudi o drugih predmetih, ki spadajo načeloma v kompetenco narodnega predstavništva. Sicer se ne da točno ugotoviti, v koliki meri so včasih tudi posamezni ministri izdajali plačilne naloge brez podlage v proračunu. V zadnjem času se to najbrž ne dogaja več?

Plačilni nalog seveda ne more biti izvršen brez predhodnega viza krajevne oz. glavne kontrole, ki naj prepreči zlasti vsak izvenproračunski kredit, vsako prekoračenje proračunskih postavk, nedopustne virmane in sploh vsako nezakonitost pri izvrševanju državnega proračuna, ne sme se pa spuščati v vprašanje smotrnosti izdatka. Vse odločbe, našteje v čl. 29 št. 1 do 10 zak. o glavni kontroli, morajo biti predhodno vročene zaradi podelitve viza glavni kontroli, ker pač velja za potrebno njeno sodelovanje pri teh odločbah, ki najlaže povzročijo kake nerednosti pri izvrševanju proračuna. Vizum glavne kontrole same se zahteva zlasti za odločbe o uporabi proračunskih rezervnih kreditov, o izplačilih iz obratne glavnice glavne drž. blagajne, o izdatkih iz državnih fondov (izven proračuna), za odločbe o nagradah, pomoči in honorarjih, o izdatkih iz izkupička drž. posojil. Nekatero te odločbe bodo spadale v pristojnost glavne kontrole celo iz več naslovov.

Zakon dopušča samo implicite možnost, da se kak izdatek vrši tudi proti volji glavne kontrole, torej tudi, če je kredit prekoračen ali če ga sploh ni za tisti namen. Sicer pravi čl. 1 ZDR, da se smejo vršiti nepreliminirani izdatki le v mejah ustave in tega zakona, in čl. 66 ZDR še ponavlja, da blagajnik ne sme priznati akta o angažiranju izdatka niti plačilnega naloga brez viza niti ne sme izplačati izdatke brez viza in bi blagajnik oz. računodajnik odgovarjala po čl. 67 za povračilo škode in kazensko, toda izvzemši primer iz čl. 68, ko mora krajevna kontrola predložiti glavni kontroli osporjene primere. Če glavna kontrola usvoji mnenje krajevne kontrole, predloži minister nakazovalec zadevo ministrskemu svetu, ki lahko usvoji mnenje glavne kontrole ter razveljavi nalog ali skuša doseči sporazum z glavno kon-

trolo. Če se ta ne posreči, mora dati glavna kontrola vizum s pridržkom (z rezervo) in se torej lahko izvrši vsaka odločba ali izplačilni nalog, četudi zanj ni predviden proračunski kredit in četudi se ne zahteva naknaden ali izreden kredit po predpisani zakonodajni poti. Seveda mora glavna kontrola priobčiti vsak tak primer takoj narodni skupščini (predstavnistvu), ko se prvič sestane. Analogno določbo ima tudi čl. 59 zak. o glavni kontroli. Ali je hotel zakonodavec s temi določbami omogočiti izvenproračunske izdatke brez pristanka narodnega predstavnistva, je težko ugotoviti.

Narodno predstavnistvo ima torej možnost, grajati naknadno tak nezakoniti izdatek, in lahko tudi povzroči, da se ustvari materialna odgovornost nakazovalcev — ministrov in ostalih nakazovalcev in računodavcev (po čl. 58 ZDR). Toda tudi ustavna določba o ministrski odgovornosti (po čl. 78—80)⁵ je v praksi večinoma le na papirju; sicer smeta kralj in narodna skupščina obtožiti ministra zaradi prekršitve ustave in državnih zakonov, storjene v službeni dolžnosti, še pet let po odstopu. V tem času se namreč verjetno pokažejo vse nepravilnosti njegovega ministrskega poslovanja in sicer pri razpravi narodnega predstavnistva o izdatkih, izvršenih s pridržkom glavne kontrole, ali o zaključnem državnem računu, kateri se predloži po čl. 107 ust. v pregled narodnemu predstavnistvu z vsemi pripombami glavne kontrole; ta mora torej v svojem poročilu navesti vse nepravilnosti, katere je našla pri izvrševanju proračuna. Da bi se glavna kontrola upala navesti res vse najdene pripombe,⁶ mora biti seveda neodvisen organ, kar pri nas tudi je. Drugače bi lahko izpustila vladi neljube pripombe. Razprava o zaključnem državnem računu se vrši navadno sprva v finančnem odboru narodne skupščine oz. senata, nato pa se mora izdati zakon o zaključnem državnem računu z občim računom, kolikor se prejšnji zaključni državni račun ne odobri enostavno s prihodnjim finančnim zakonom (§ 33 fin. zak. za l. 1939/40. odobrava zaključni račun in obči državni račun za l. 1937/38.).

Ali lahko narodno predstavnistvo prepreči nezakonit, zlasti izvenproračunski izdatek pri sedanjem pravnem stanju? V redkih primerih da. Če mu namreč glavna kon-

⁵ Gl. tudi Kostičeve dvome (l. c. str. 207) o veljavnosti določb III. odseka zakona o ureditvi vrhovne uprave z dne 31. marca 1929, ki je posvečen ministrski odgovornosti.

⁶ Glej dvome o neodvisnosti pri N. Stjepanoviću, Opšta teorija Glavne kontrole Kraljevine Jugoslavije, 2. izd., 1938, glava IV, § 3.

trola predloži res takoj po pričetku zasedanja svoje vize s pridržkom, lahko zahteva narodno predstavništvo, oz. tisti njegov dom, čigar zasedanje se je pričelo prej, (to bi bil lahko tudi senat), podatke o tem, ali so se vsi taki izdatki res že izvršili, in lahko prepove nadaljnje izvrševanje izdatka, ki še ni v celoti porabljen. To bi se lahko zgodilo z resolucijo oz. glasovanjem o interpelaciji, ki bi lahko končala tudi z nezaupnico vladi. Vprašanje je seveda, ali bo narodno predstavništvo dobilo pravočasno na vpogled dotične akte, ker zahteva ves postopek pri glavni kontroli tudi nekaj časa. Če se je izdatek že izvršil proti zakonu, se lahko kvečjemu zahteva povračilo škode, kar je iluzorno tudi v najbrž številnih primerih, ko odgovorni minister nima nikakršne oz. zadostne imovine za povračilo nezakonitih izdatkov, ki lahko dosegajo tudi več milijonov. Saj bodo le zelo redki primeri, da bi se bil minister sam okoristil z nezakonitim izdatkom, za kar najbrž ne bi dobil od narodnega predstavništva razrešnice, temveč je vršil izdatek v korist države in njenih državljanov, nekako kot negotiorum gestor. Celo za primer odklonitve proračuna pravi G. Kušej,⁷ da bi bila država brez proračuna o hromljena, v ramsulu, in dopušča kralju zaradi ograzenja javnih interesov po čl. 116 ustave potrditi proračun, odobren od narodne skupšcine, ne pa od senata.⁸

Iz vseh teh razlogov (nujnosti izdatkov, težave pri sklicanju in sklepanju narodnega predstavništva, potrebe rednega delovanja administracije) se je končno v raznih državah vgnezdila praksa, da vrši vlada izdatke tudi izven proračuna brez predhodne odobritve narodnega predstavništva, vendar v mejah, katere smatra za dopustne in v takem obsegu in za take namene, da lahko računa z naknadnim pristankom narodnega predstavništva (indemniteto), ki se lahko izrazi⁹ ali z zakonom o računskem zaključku ali pa s posebnim zakonom.

Zakon o računskem zaključku izide pogosto šele več let po končanem računskem letu (pri nas sedaj izbaja zelo hitro), ko ni več vlade, oz. ministra, ki je povzročil nezakonit izdatek, in je njegova oz. vladina parlamentarna

⁷ Kakšen je odnos naših vrhovnih državnih organov do proračuna. Slov. Pravnik 1936, str. 119.

⁸ L. c. str. 126.

⁹ Pitamic, Država 1927, str. 389. Tudi Todorović, Nauka o finansijama, II. Budžet, 1953, str. 159 računa s tem, da bo parlament vedno dal pristanek na povečanje kredita, končno pa tudi na indemniteto.

odgovornost že brezpredmetna, ker jima narodno predstavništvo ne more več izglasovati nezaupnico, četudi bi seveda poročilo glavne kontrole opozorilo ne le na dvomljive izplačilne naloge, kjer je mogoče različno mnenje o zakonitosti, temveč tudi na izdatke, ki so se brez dvoma izvršili proti zakonskim predpisom, torej zlasti brez proračunske dovolitve.

Posledica te prakse bodo verjetno izvenproračunski izdatki, ki so večinoma potrebni in koristni, deloma pa tudi taki izdatki, ki niso bili nujni in bi se dali prihraniti. Razsipnost je seveda večja v časih, ko se dosejajo blagajniški presežki, ki naravnost vabijo k izvenproračunskim izdatkom, kateri se bodo prišteli v zaslugo tisti vladi, zlasti ker bo tedaj narodno predstavništvo verjetno mnogo raje naknadno odobrilo take izdatke, ki so bili mogoči brez nepopularnega povišanja davščin in tudi brez najemanja posojil. Pogosto se najemajo tudi posojila brez proračunske oz. zakonske pooblastitve, kakor se to vidi iz končnih paragrafov naših finančnih zakonov, ki odrejajo razne specialne sklepe ministrskega sveta o najemanju posojil in o najrazličnejših drugih njegovih odločbah.

Kje pa jemlje vlada kritje za izvenproračunske izdatke? Po ZDR se zahteva za vsak naknadni ali izredni kredit obenem pokritje, torej najboljše novi viri prejemkov, ker so proračunski prejemki že izčrpani (večinoma) s proračunskimi izdatki. V prejšnjih finančnih zakonih najdemo v onih „famoznih paragrafih“,¹⁰ ki „odobrujejo in jemljejo v vednost“ razne specialne odločbe ministrskega sveta, vsaj pripombo: „Izplačila po prednjih določbah se morajo vršiti v breme ostvarjenih presežkov pri dohodkih in doseženih prihrankov ter izkazati v končnem računu za dotično proračunsko dobo“. (Finančni zakon 1930/31 § 57). Ali vsebujejo one odločbe ministrskega sveta viře prejemkov za take izdatke, iz finančnih zakonov ni razvidno. Ko so se take odločbe izdajale, se tudi ni moglo vedeti, kakšni bodo viški prejemkov oz. prihranki pri izdatkih do konca dotičnega računskega leta, ki traja še 4 mesece po koncu proračunskega leta. Če se vršijo ti izvenproračunski izdatki iz prihrankov, je to virman, ki bi bil verjetno nedopusten; če se vršijo iz anticipiranih presežkov prejemkov, se s tem seveda tudi posega v pravico narodnega predstavništva, ki bi lahko zahtevalo drugačno porazdelitev presežkov za druge namene (po čl. 42. ZDR.).

¹⁰ Tako Tomašević, l. c. str. 94.

Pogosto ni niti prihrankov niti presežkov.¹¹ V teh primerih povzroča odločba ministrskega sveta naknadno obremenitev prebivalstva, zlasti če so se morala najeti posojila. Mogoče je tudi, da se vršijo izvenproračunski izdatki po 1. aprilu (koncu proračunskega leta) iz prejemkov novega proračuna, kateremu bodo verjetno ti prejemki manjkali. Izvenproračunski izdatki torej lahko povzročijo pozneje povišanje davščin ali uvajanje novih davščin ali omejitev drugih morda potrebnjših in koristnejših izdatkov. Povzročijo lahko ne le prehoden, temveč tudi kroničen deficit z vsemi njegovimi škodljivimi posledicami.

Ker se torej že ne more izhajati brez izvenproračunskih kreditov (gl. gornje Allixovo mnenje), naj bi se ti vsaj omejili, da se preprečijo njihove škodljive posledice. Allix¹² navaja kot „paliativne“ pripomočke proti naknadnim kreditom sploh 1. sopodpis finančnega ministra za vse predloge o naknadnih kreditih, 2. mesečne izkaze vseh zahtevanih naknadnih kreditov, ki se nabijejo v narodnem predstavništvu, nadalje pa kot učinkovitejša sredstva 3. virmane, 4. popravljene proračune (budgets rectificatifs), 5. pokritje („voies et moyens“) in 6. rezervne proračunske kredite. Istočasna preskrba pokritja je najzanesljivejše sredstvo. Seveda bo navadno nemogoča priskrba pokritja brez zakonske podlage, ker zato odločba ministrskega sveta navadno ne bo zadoščala (čl. 54 ZDR!). Potrebno je torej povečati proračunske rezervne kredite. Da se preprečijo morebitni nepotrebni ali manj potrebni izdatki, ki jih narodno predstavništvo morda ne bi odobrilo, je priporočljiva ustanovitev posebnega stalnega odbora narodne skupščine ali senata, ki mora dati svoj pristanek k vsem izvenproračunskim izdatkom. Naloge odbora lahko vrši finančni odbor, ki predstavlja v zmanjšani izdaji voljo narodnega predstavništva kot zakonodajnega telesa v času, ko ni zasedanja. Seveda bi se morali vsi taki sklepi, doseženi v soglasju vlade in stalnega odbora, predložiti naknadno v odobritev narodnemu predstavništvu, kateremu se predlagajo danes sklepi ministrskega sveta v naknadno odobritev (in v vednost) ter uzakonitev na koncu vsakoletnega finančnega zakona, toda

¹¹ Tomašević, l. c. str. 94, pretirava, ko pravi, da se vršijo taki izvenproračunski izdatki po odločbah ministrskega sveta „iz nepostojećih ušteda i nepostojećé glavnicé“, ker so se res včasih dosegli prihranki in presežki.

¹² L. c. str. 245.

pogosto tudi za več let nazaj,¹³ pogosto tudi brez navedbe namena in celo zneska.

Če se že take odločbe naknadno legalizirajo, naj bi se vsaj narodnemu predstavništvu povedalo, kakšnim namenom so služili izdatki na podstavi teh sklepov in koliko so znašali, ker se pač zahteva za proračun sam točna navedba izdatkov s potrebno specializacijo. Oni „famozni“ paragrafi pa se uzakonjujejo deloma brez navedbe vsebine in zneska, ne da bi včasih narodno predstavništvo sploh kdaj izvedelo za namen in zneske, katere naknadno odobrava in uzakonjuje. Vsaj narodnemu predstavništvu ali vsaj članom finančnega odbora bi se moral predložiti natančen seznam vseh takih izdatkov.

Sklepi ministrskega sveta, ki se tako naknadno legalizirajo, pa ne predstavljajo vedno izdatkov iz državne blagajne, temveč pogosto pravne norme splošnega značaja ali pa tudi le za posamezni primer ali v korist posamezne osebe in avtentična tolmačenja zakonov in uredb, ki torej ne povzročajo izdatkov iz državne blagajne. Tako smo dobili poleg zakonov, izdanih po normalni zakonodajni poti, pravne norme v finančnih zakonih, uredbe izrečno označene kot uredbe z zakonsko močjo na podstavi pooblastila zakona (vštevši pooblastila iz finančnega zakona), pravne norme, ki se izdajajo brez navedbe, da imajo zakonsko moč, in celo pravilnike, ki imajo moč zakona.

O vprašanju uredb sploh tukaj ne bomo obširneje razpravljali, ker ne spada sem, temveč v ustavno in upravno pravo. Za nas je važna naša praksa, ki se poslužuje končnih paragrafov finančnega zakona, da v njih narodno predstavništvo „vzame na znanje in odobrava“ ne samo sklepe ministrskega sveta o kakih izvenproračunskih izdatkih, temveč pogosto norme splošnega značaja (redkeje le za posamezen primer ali posamezno osebo), ki se uzakonjujejo s to končno določbo finančnega zakona, katera se navadno odobrava, ne da bi narodna skupščina, še manj pa senat, radi pomanjkanja časa sploh ali vsaj natančneje vedela, kaj odobravata. Včasih je navedena vsebina odločbe, včasih le številka, zlasti če gre za zaupne sklepe (Pov. ali Str. Pov.), ki spadajo najpogosteje v pristojnost ministra za vojsko in mornarico.

¹³ Izmed nešteto primerov naknadne odobritve izdatkov tudi po več letih, torej morda tedaj, ko je izdan zakon o zaključnem in obnem računu dotičnega leta (!), naj navedemo tukaj le iz fin. zakona za l. 1956/57 § 87, ki jemlje v vednost in odobrenje (t. 8) neko odločbo ministra za gozde in rudnike z dne 7. junija 1922 (!), „ker se je izvršila nabava v korist državne blagajne“.

Toda najdejo se tudi sklepi z označbo pov. in natančno vsebino, na drugi strani sklepi, ki niso pov., pa brez navedbe vsebine. V zadnjih letih je vsaj prenehala prejšnja praksa (gl. finančni zakon 1929/30), da se navedejo le številke in datumi sklepov ministrskega sveta ter se v ogromni večini primerov navaja vsebina sklepa in tudi ministrstvo, katerega se tiče posamezni sklep.

Katere norme se uzakonjujejo s temi „famoznimi“ paragrafi?

1. Take, ki bi se morale predložiti naknadno narodnemu predstavništvu že po specialnih zakonih, n. pr. povišanje, znižanje ali ukinitvev postavk po predlogu zakona o obči carinski tarifi.

2. Uredbe, izdane počenši s finančnim zakonom za l. 1934/35. na podstavi pooblastila finančnega zakona, katero pooblašča vlado za izdajanje gospodarskih zasilnih uredb, ki se morajo predložiti naknadno v odobritev narodnemu predstavništvu. Te uredbe samo suspendirajo zakone do svoje uzakonitve. Šele uzakonitev derogira stare zakone.^{13a}

Za uredbe pod 1. in 2. nastane lahko vprašanje nadaljnje veljavnosti, če se ne predlože narodnemu predstavništvu, ki jih seveda lahko razveljavi.

3. Uredbe, izdane na podstavi pooblastila finančnega zakona, ki so izrečno označene kot take z zakonsko močjo. (N. pr. uredba z zakonsko močjo o ustanovitvi ekonomske-komercialne visoke šole v Beogradu v fin. zak. 1938/39, § 119). Ni jasno, zakaj bi se morale take uredbe, proglašene kot uredbe z zakonsko močjo, še naknadno uzakoniti. Uredbe te vrste pač derogirajo zakone.

4. Uredbe, izdane na podstavi raznih pooblastil, ki niso označene kot uredbe z zakonsko močjo. Te menjajo pogosto veljavne zakone, in se pojavljajo spori, ali je zakonsko pooblastilo za posamezno uredbo vsebovalo tudi pooblastilo za spremembo zakonov, ker so pooblastila, vsebovana navadno na koncu zakona, nejasna. Take uredbe se uzakonjujejo večkrat šele po preteku več let, torej ne s prihodnjim finančnim zakonom, temveč najbrže, ko se pojavijo spori pred sodišči; taki spori naj bi se preprečili že vnaprej z jasnim pooblastilom, iz katerega naj bi izhajala zakonska moč dotične uredbe. To zahteva načelo pravne sigurnosti prometa, ki ne sme biti v dvomih o veljavnosti kakega predpisa.¹⁴

^{13a} Pitamic l. c. str. 208.

¹⁴ Finančni zakon za l. 1938/39 je uzakonil v § 119 16 raznih uredb, med njimi uredbo (z dne 10. avgusta 1935) o električnih enotah po

5. Pravilniki k raznim zakonom in uredbam, ki se izdajajo na podstavi pooblastil. Če se uzakonjujejo pravilniki, je to navadno dokaz, da urejajo neko splošno materijo, ki naj bi se bila že svoječasno uredila v obliki zakona ali uredbe z močjo zakona.¹⁵ Taki pravilniki se redkeje odobravajo tudi v onem delu finančnega zakona, ki vsebuje določbe za posamezna ministrstva.¹⁶

6. Avtentična tolmačenja zakonov in uredb. Če vsebuje zakon ali uredba pooblastilo za takega ministra, da sam ali v sporazumu z drugim ministrom izda avtentično tolmačenje, je taka naknadna odobritev odveč. Bila bi potrebna le, če dotični zakon oz. uredba ne bi vsebovala takega pooblastila ali če bi se bilo prekoračilo ali če bi bila dvomljiva zakonitost uredbe, ki je vsebovala pooblastilo. Če je tolmačenje v redu, ima lahko uzakonitev ta smisel, da poudari moč avtentičnega tolmačenja, ki že ima moč zakona.¹⁷

7. Naknadni popravki prejšnjih uredb. Zakaj se taki popravki uzakonjujejo, ni jasno. Če je bilo podpisano besedilo zakona ali uredbe objavljeno napačno, vendar za došča popravek, zakar ni treba nobenega pooblastila, ker spada v pristojnost uredništva Službenih novin. Da bi bilo objavljeno besedilo zakona ali uredbe v drugi obliki, kakor je bilo podpisano, ni mogoče predpostavljati. V takem teoretičnem primeru bi bila uzakonitev popravka razumljiva.¹⁸

8. Ukaze o raznih imenovanjih in napredovanjih. To so najbrže taki ukazi, katere je glavna kontrola že razveljavila zaradi njihove nezakonitosti, ki je lahko nastala tudi zaradi prekoračenja kredita ali glede katerih obstaja dvom o ve-

čl. 10 zakona o merah, uredbo o oceanografskem inštitutu iz l. 1936., uredbo o vzdrževanju ljudskih šol z dne 11. junija 1936, fin. zakon za 1939/40 v § 135 uredbo o cestnem prispevku (torej davščinah!) z dne 13. oktobra 1937!

¹⁵ Fin. zak. 1939/40 odobrava v § 151 pravilnik o nujni podpori pasivnim krajem z dne 8. oktobra 1938, v § 156 pa pravilnik ministra za kmetijstvo o izvrševanju uredbe o izdajanju državnih obveznic vojnim prostovoljcem namesto agrarne zemlje.

¹⁶ § 72 št. 7 fin. zakona za l. 1937/38 odobrava pravilnik za izvrševanje uredbe o likvidaciji kmečkih dolgov z dne 30. oktobra 1936.

¹⁷ Finančni zakon za l. 1937/38 uzakonjuje v § 103 avtentično tolmačenje uredbe o likvidaciji kmečkih dolgov z dne 20. januarja 1937. Taka tolmačenja se uzakonjujejo včasih šele več let po objavi, n. pr. fin. zak. za l. 1939/40 uzakonjuje avt. tolmačenje uredbe o olajšavah borskega rudnika iz l. 1937.

¹⁸ Finančni zakon za l. 1939/40 odobrava v § 151 popravke v besedilu uredbe o spremembah in dopolnitvah zakona o ureditvi Državne hipotekarne banke.

ljavnosti oz. strah pred neugodno odločbo glavne kontrole. To bodo pogosto primeri, ko je dotični uradnik vršil svojo službo v redu in v korist države.¹⁹

9. Pogodbe (konvencije) z inozemskimi imetniki oz. predstavniki (organizacijami) imetnikov naših inozemskih posojil. Ker povzročajo take pogodbe pogosto povečanje izdatkov, bi se morali priskrbeti naknadni ali izredni krediti; ev. tudi zmanjšajo proračunske izdatke in torej predstavljajo prihranke. Ker veljajo nekatere teh konvencij (n. pr. one s francoskimi porterji) tudi za naše domače imetnike, bi se morale take konvencije publicirati na običajni način (čl. 66 ust.).²⁰ Od kod pa naj izvedo za vsebino takih konvencij imetniki ali sodišča, če pride do spora in je treba ugotoviti besedilo? Pooblastila za sklepanje takih konvencij so vsebovana navadno v finančnih zakonih za dotično leto.

10. Odločbe o raznih podporah posameznikom ali tudi skupinam ljudi.²¹ Take odločbe veljajo pogosto za velike kategorije ljudi, n. pr. odločba o podporah ruskim vojnim invalidom, katere v fin. zakonu ni mogoče najti. Ali se lahko interesenti sklicujejo pred državnim svetom ali sodiščem na vsebino take odločbe, katere v Službenih Novinah ni, tudi v primeru, ko finančni zakon v svojem paragrafu o naknadni odobritvi ne navaja niti vsebine odločbe?

Nadalje se nahajajo v končnih paragrafih finančnih zakonov razne pogodbe z državnimi upniki, zlasti z državnimi in privilegiranimi denarnimi zavodi, ki so očitvidno nasprotnovale zakonom ali vsaj proračunom in se nanašajo le na posamezne primere; zato ne zanimajo javnosti niti sodišč.

Pogosti so odpisi raznih posojil, katera je dala država obrestno ali brezobrestno raznim kategorijam ljudi ali posameznim zavodom in ustanovam, ki delujejo večinoma v javne namene. Če so odplačila od takih posojil predvidena v posameznem proračunu, lahko ogrozi odpis ravnotežje, če pa odplačila niso predvidena, se zmanjšuje državna imovina, o kateri bi se morala voditi natančnejša evidenca. Bilo bi treba sestaviti pregled vseh od države izplačanih posojil in pregledati, koliko je mogoče izterjati in kaj je neizterljivo. Najbrže bi se našla marsikatera državna terjatev, ki bi dobrodošla finančnemu ministru.

*

¹⁹ Finančni zakon za l. 1951/52 uzakonjuje v § 56 pet ukazov iz področja finančnega ministrstva.

²⁰ Konvencija s Francijo v fin. zakonu za l. 1958/59, § 117.

²¹ Dosmrtna podpora (letno po 60.000.—) „Bergerju iz Zagreba“, gl. finančni zakon za l. 1928/29 in razne odškodnine za škode, povzročene po političnih dogodkih, cene za odkup zemlje v razne namene.

Četudi smo navedli razne ukrepe, ki naj onemogočijo izvenproračunske izdatke, se vendar zavedamo, da so tukaj nasvetovani ukrepi v zvezi z drugimi, ki jih pozna praksa drugih držav, zaradi vladajočih razmer (zlasti zaradi izrednih dogodkov in gospodarske krize) preslabi, da bi mogli preprečiti vse izvenproračunske izdatke.²² Vkljub vsem zahtevam po prepovedi takih izdatkov v sedanjih časih nobena vlada ne bo mogla brez njih izhajati, če so izdatki potrebni in koristni, ker lahko tedaj računa z naknadnim soglasjem narodnega predstavništva. Pri naši praksi se lahko doseže soglasje seveda tudi z zakonom o zaključnem državnem računu. Navadno pa vlada ne čaka tako dolgo, temveč predloži vse izvenproračunske izdatke in razne sklepe ministrskega sveta narodnemu predstavništvu v naknadno odobritev že v prvem finančnem zakonu, ki se sprejema v pospešenem postopku, kolikor gre za naknadno indenniteto. Nam ni znan primer, ko bi bilo narodno predstavništvo odklonilo naknadno odobritev takega sklepa ministrskega sveta kljub pripombam oz. vizu glavne kontrole s pridržkom. Priporočljivo bi bilo, da se zopet v finančnih zakonih objavlja tudi tabelaričen pregled vseh naknadnih kreditov, kakor se je to zgodilo n. pr. v finančnem zakonu za l. 1924/25.

Če torej ne moremo odpraviti izvenproračunske izdatke kljub predlaganim ukrepom, je vsaj potrebno napraviti red glede vseh onih sklepov ministrskega sveta, ki se „jemljejo naknadno v vednost in odobravajo“. Kakor smo videli, vsebujejo ti končni paragrafi finančnih zakonov številne pravne normečasne ali tudi trajne vrednosti, na podstavi katerih lahko posamezniki uveljavljajo svoje različne pravice administrativno in sodno. Ker sodijo sodišča (civilna in upravna) po zakonih, je potrebna vsaj naknadna objava vseh takih sklepov, ki so splošnega značaja in niso strogo zaupnega značaja in sicer tudi določb iz prejšnjih finančnih zakonov, kolikor te odločbe še veljajo. Ko se citirajo sklepi ministrskega sveta, ki se odobravajo, naj se vedno navajajo vsebina in morebitni izdatki ter številka Služb. Novin, če je bil sklep že objavljen, ker je iskanje sklepov, označenih s številko in datumom, v Služb. Novinah in še bolj v Službenem Listu zelo zamudno. Taki sklepi naj se objavijo najpozneje tedaj, ko dobijo brezdvomno moč zakona, ker jih sicer državljani ne morejo spoznati. Kako jim je mogoče

²² Todorović, l. c. str. 251, govori o „ev. korisnih i neopodnih povredah“, potem pa preskeptično nadaljuje: „Nema kautela da državu sačuvaju od štete“.

predočiti načelo Ignorantia iuris nocet, če nimajo sploh prilike, spoznati vsebino veljavne norme? Da se odstranijo dvomi o pravni veljavnosti kake uredbe, naj se že v pooblastilu navede, ali ima uredba zakonsko moč, da ne bi šele po letih to vprašanje postalo sporno.

S publikacijo teh sklepov ministrskega sveta se bo vsekakor olajšal pregled nad našo zakonodajo in sicer brez večjih težav.

Prestolonasledstveni red septembrske ustave.

Dr. Gorazd Kušej.

Ustava z dne 5. septembra 1951 daje takoj v čl. 1 pravno opredelbo državne oblike, ko pravi, da je kraljevina Jugoslavija nasledna in ustavna monarhija. Prilastek naslednosti odnosno dednosti loči to vrsto monarhije od volivne monarhije, prilastek ustavnosti pa od tipa nevezane, absolutne monarhije. Poslednji določa obseg monarhovih ustavnih pristojnosti, medtem ko prvi meri na način, po katerem se v taki državni tvorbi zaseda prestol. Prav ti dve sodili služita tudi teoriji za razvrščanje raznih oblik monarhije,¹ tako da čl. 1 že daje splošne obrise državne tvorbe, katero ustava zasnavlja. Namen tega sestavka je samo dognanje, kako je v ustavi izvedena misel dedne ali nasledne monarhije.

Bistvo dedne ali nasledne monarhije je, da prihaja vladar na prestol kot član določene rodbine, dinastije imenovane in sicer po nekem posebnem pozivnem redu, ki se nazivlje prestolonasledstveni red. Pojma dinastije in prestolonasledstvenega reda sta za vsako dedno monarhijo nujna in je njuna določitev osrednja sestavina, jedro ustave vsake dedne monarhije. Dosledno temu ima tudi septembrska ustava nekaj predpisov, ki zadevajo ta vprašanja. Nahajajo se v čl. 36, 37 in čl. 47, ki ureja posebni primer, ko pričakuje vdova po kralju ali prestolonasledniku posmrtnika. Glavni določbi sta v čl. 36 in 37. Po prvi vlada v kraljevini Jugoslaviji kralj Aleksander I. iz dinastije Karadjordjeve, katerega nasleduje njegovo moško potomstvo po vrsti prvorojenstva. Iz druge sledi, da si kralj, če nima moškega potom-

¹ Jellinek G., Allgemeine Staatslehre,³ str. 691 ss.

stva, določi naslednika iz stranske vrste. Če tega kralj do svoje smrti ne stori, izvoli narodno predstavništvo v skupni seji kralja iz iste dinastije.

O dinastiji oziroma pravilneje o začetniku dinastije ustava pač ne dopušča dvomov, ko pravi v čl. 56, da „v kraljevini Jugoslaviji vlada kralj Aleksander I. iz dinastije Karadjordjeve“. S tem je dovolj jasno označen Karadjordje Petrović kot tista oseba, po kateri se presoja krog ljudi, ki so člani dinastije Karadjordjevićev. So to vsi njegovi krvni potomci, izhajajoči iz veljavnega zakona. Omembe je vredno, da vidovdanska ustava ni smatrala za ustanovitelja dinastije, ki naj vlada v novo nastali državi, Karadjordja, temveč njegovega vnuka, kralja Petra I. Karadjordjevića. Tako vsaj se je tolmačil čl. 56 odst. 1, kjer je bilo rečeno, da „v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev vlada Peter I. Karadjordjević,“² katerega „nasleduje prestolonaslednik Aleksander in njegovo moško potomstvo iz zakonitega zakona po vrsti prvorojenstva“. A že besedilo čl. 7 zakona o kraljevski oblasti in o vrhovni državni upravi z dne 6. januarja 1929 se je približalo stilizaciji septembrske ustave o določitvi dinastije, ker je bilo tam določeno, da vlada v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev kralj Aleksander I. „iz dinastije Karadjordjevićev.“ Tudi rodbinski pravilnik za člane kraljevskega doma kraljevine Jugoslavije z dne 5. aprila 1930 govori v čl. 1 o udih kraljevskega doma „dinastije Karadjordjeve“.

Če je vprašanje dinastije v septembrski ustavi dovolj točno rešeno in ni težav glede odrejanja njenih udov, stvar s prestolonasledstvenim redom ni tako enostavna. Po splošno priznanih načelih je pomen dinastije v tem, da ona objema tiste osebe, ki edine lahko prihajajo v poštev za zasedbo prestola. Pripadnost k dinastiji je torej pogoj oziroma lastnost, ki jo mora imeti neka oseba, da bi sploh mogla priti na prestol, ona je istovetna s sposobnostjo za prestolonasledstvo. Treba pa je še odločiti vprašanje, kateri ud dinastije naj stopi na prestol, kadar nastopi njegova upravnitev. Tej nalogi služi nek poseben pozivni red, ki določa že vnaprej, kateri član dinastije je v danem primeru poklican zasedbi prestol. Čl. 56 septembrske ustave je po ustaljenem običaju imenoval v trenutku uvedbe ustave vladajočega kralja Aleksandra I. imenom. Obenem je določil njegovo m o š k o

² Jovanović SI, Ustavno pravo kraljevine SHS, str. 308; Krek, Grundzüge des Verfassungsrechtes des Königreiches der Serben, Kroaten und Slowenen, str. 49.

potomstvo kot tiste člane dinastije, ki po redu prvorojenstva za njim prevzemajo prestol. Interesantno je, da čl. 56 septembrske ustave govori samo o kraljevem moškem potomstvu in ne kakor čl. 56 vidovdanske ustave ali kakor čl. 57 ustave kraljevine Srbije iz l. 1903 o moškem potomstvu „iz zakonitega zakona“. Vendar temu dejstvu ne gre prisojati kakšen poseben pomen, zakaj že po splošnih dinastičnih pravilih so člani dinastije samo tisti potomci njenega začetnika, ki izhajajo iz veljavnega zakona. Čim pa je nezakonsko potomstvo izključeno iz dinastije, je s samim tem dejstvom izključeno tudi od prestolonasledstva. Poleg čl. 56, ki mora veljati kot glavno prestolonasledstveno pravilo, imamo v čl. 57 posebno določbo, ki prihaja do uporabe šele tedaj, ko prestol po odrebah čl. 56 ni mogoče zasesti.

Sama vsebina čl. 57 ima že nekatere nejasnosti.³ Tako ni nič določeno o obliki, s katero si kralj imenuje naslednika iz stranske vrste. Po našem mnenju je treba zahtevati svečan kraljev pismeni čin, ki mora biti sopodpisan od ministrskega sveta in začasa objavljen, saj gre za izredno pomemben državnopravni čin kraljevske oblasti, a po čl. 54 ustave mora biti vsak pismeni čin kraljevske oblasti, če naj velja, sopodpisan po pristojnem ministru ali kar od vsega ministrskega sveta, ki s tem prevzame za ustavnost oziroma zakonitost ter pravilnost takega čina odgovornost. Dvomov o tem, kdaj je kralja v smislu čl. 57 smatrati brez moškega potomstva, bržkone ne bo. Gotovo je, da meri čl. 57 samo na moško potomstvo, ki bi po dinastičnih načelih moglo zavzeti prestol in na nobeno drugo.⁴ Pač pa je vprašanje, kaj

³ Kostić L., Komentar ustava, str. 107 ss.

⁴ Zato mislimo, da se oklepa preveč črke čl. 56 in čl. 57 ter zamenjarja njun smisel tolmačenje, katero daje Džisalović R. v razpravi „Imenovani naslednik prestola i njegove funkcije“, na str. 4. posebni odtis iz časopisa Pravna Misao, Beograd, 1959. On pravi, da bi se mogel kralj poslužiti pravice do imenovanja naslednika iz stranske vrste po čl. 57 le tedaj, če ne bi imel sploh nobenega moškega potomstva, med katero je šteti tudi njegove morebitne nezakonske sinove. Kar se nezakonskega moškega potomstva tiče, ono sploh ne spada k dinastiji, zavoljo česar ni sposobno za prestolonasledstvo in državnopravno v nobenem oziru ni upoštevno. Zato ga čl. 57 gotovo nima v mislih, saj bi drugače lahko z isto logiko trdili, da je zato, ker čl. 56 ne govori izrečno o kraljevem moškem potomstvu iz zakonitega zakona, treba red prvorojenstva vzeti zgolj časovno, tako da bi morebitni najstarejši kraljevi nezakonski sin bil poklican k zasedbi prestola pred prvim kraljevim zakonskim, vendar mlajšim sinom. Napačnost takega razlogovanja je na dlani. Teže je odgovoriti na vprašanje, kaj tedaj, če ima kralj zakonskega sina, ki je po čl. 56 ustave poklican k prestolonasledstvu, a se mu je odrekel. Tu gre za problem, ki bi se v ustavni monarhiji z oblično ustavo le na

krije izraz „stranska vrsta“. Ali so mišljene samo agnatske stranske vrste, torej tiste, ki izvajajo preko samih moških udov dinastije svoje poreklo od ustanovitelja dinastije, ali so mišljene tudi kognatske stranske vrste, ki vzdržujejo zvezo z ustanoviteljem dinastije preko njegovih potomk. V ustavi ni za rešitev tega vprašanja nobenega oslonca. Zato bo pač od kralja, ki pride v položaj, da uporabi svojo pristojnost za imenovanje naslednika, in od tolmačenja njegove vlade odvisno, kakšen pomen je pripisovati izrazu „stranska vrsta“. Vendar kralja po čl. 37 ne zadeva dolžnost, da si imenuje naslednika iz stranske vrste. Če on tega ne stori, niti ni pričakovati po čl. 47 rojstva pomsrtnika, ki bi bil poklican zasesti prestol, zadene takoj po smrti kralja dolžnost narodno predstavništvo, da izvoli kralja „iz iste dinastije“. Pojem dinastije je vsekakor širši od pojma stranske vrste in obsega gotovo vse agnatske in kognatske linije, ki izhajajo od začetnika dinastije. Tu je narodno predstavništvo, za čigar veljavni sklep mora po analogiji čl. 71 zadostovati prisotnost ene tretjine vseh senatorjev ter ene tretjine vseh poslancev in navadna večina ali celo točna polovica glasov vseh prisotnih, vezano samo toliko, da mora izbrati moškega zakonskega potomca Karadjordja, ne glede na to ali izvaja svoje poreklo od njega preko samih zakonskih potomcev ali preko potomk. Če tudi take osebe ne bi bilo najti, je treba smatrati po čl. 48, da je ostal prestol po odredbah ustave brez naslednika. Tedaj prevzame ministrski svet kraljevsko oblast, skliče takoj narodno predstavništvo na posebno zasedanje, če itak že ne zaseda, na kar se vprašanje o prestolu odloči.⁵

ta način pravilno rešil, da bi ustavnorevidijski činiči to odrečenje sprejeli in njej ustrezno ustavni prestolonasledstveni red spremenili. Le tedaj bi šla kralju pravica iz čl. 37, da si imenuje naslednika iz stranske vrste.

⁵ Po čl. 37 zadeva narodno predstavništvo ustavna dolžnost, izbrati kralja iz dinastije Karadjordjeve, čim obstoji še kakšen član te dinastije. Iz tega izvira tudi za vladu, ki mora tedaj po analogiji čl. 45 začasno izvrševati kraljevsko oblast ob svoji odgovornosti, dolžnost ukreniti vse, da se ta izvolitev čimprej izvede, in opustiti vse, kar bi jo moglo zavleči. Zato ji je treba odreči pravico do razpusta narodne skupščine. V primeru uporabe čl. 48 je stvar drugačna. Ker ni nobenih moških članov dinastije več, je smatrati, da je ugasnila. Ministrski svet prevzame na temelju ustavnega predpisa izvrševanje kraljevske oblasti v polnem obsegu in od njegovega sporazuma z narodnim predstavništvom je odvisno, ali se bo izvolil novi kralj takoj ali ne. Nobene pravne ovire tudi ni, da bi se izbrala kraljica, ki bi bila članica Karadjordjeve dinastije, vendar bi veljala kot začetnica nove dinastije. Izvolitev novega kralja po čl. 48 bi pomenila poseben

Če je tako že v samem čl. 37 precej nejasnosti, pa obstoji nejasnost tudi o tem, kdaj pride čl. 37 ustave na čelno do uporabe, kar je v zvezi z vprašanjem po odnosu predpisa čl. 36 do predpisa čl. 37. Tu je mogoče dvojje tolmačenje, kakor bomo pokazali. Prav zato mislimo, da je upravičena zahteva, da akt o imenovanju prestolonaslednika sopodpiše ministrski svet, zakaj če je več možnosti za tolmačenje kakšne ustavne določbe, mora nekdo za pravilnost tega tolmačenja prevzeti odgovornost. Ker je kralj za izvrševanje svojih ustavnih pristojnosti neodgovoren (čl. 55, odst. 2), mora zanj prevzeti odgovornost pristojni minister oziroma ministrski svet.

Eno tolmačenje trdi, da je čl. 36 mogoče razumeti samo tako, da poziva izključno le kraljeve sinove na prestol po vrsti prvorojenstva.⁶ Kralja torej nasleduje njegov najstarejši sin. Če bi ta umrl še pred svojim vladajočim očetom in zapustil sina, potem pride na prestol ta njegov prvorojeni sin itd. Čl. 36 postavlja na ta način načelo primogeniture sinov vsakokratnega vladajočega kralja. Najprej pride vrsta na prvega kraljevega sina in njegovo zakonsko moško potomstvo, potem na drugega, tretjega itd., kolikor jih pač je. O tem, da ima čl. 36 v mislih primogenituro po linijah in ne mogoče po bližini sorodstvene stopnje do vladajočega kralja, tako da bi recimo ne prišel za vladajočim kraljem na prestol vnuk po njegovem najstarejšem sinu, temveč kraljev drugorojeni sin, ni spora. Po našem mnenju tudi govori za linijsko nasledstvo jasno čl. 47 ustave. Tam je namreč določeno za primer, ko kralj ob smrti ni zapustil moškega potomstva, a je kraljica ob času kraljeve smrti noseča, da ostane prestol toliko časa nezaseden, dokler se posmrtno dete ne rodi. Če se rodi sin, potem on kot edini sin preminulega kralja takoj zasede prestol. Isto pa velja tudi tedaj, če prestolonaslednik v času kraljeve smrti ni več bil pri življenju, a je zapustil nosečo vdovo. Čeprav je v

primer spremembe ustave, za katero ni treba ustavnorevidijskega postopka po čl. 114 in 115. Šlo bi tedaj samo za spremembo čl. 36, vsi drugi predpisi bi morali ostati nedotaknjeni. Gotovo pa je, da bi mogla tako ministrski svet, ki bi na podlagi čl. 48 izvrševal kraljevsko oblast, kakor tudi narodno predstavništvo predlagati spremembo ustave sploh, n. pr. odpravo monarhije in ustanovitev republike. Za tako bistveno spremembo, ki bi zadevala celo vrsto ustavnih določb, bi bilo treba ubrati ustavnorevidijsko pot po čl. 114 in 115, s katero je v zvezi nujen razpust narodne skupščine, odreditev volitev za njo in sklicanje nove.

⁶ Kostić, n. d., str. 107; Džisalović, n. d., str. 3, posebno op. 3 in str. 4.

tem poslednjem primeru preminuli kralj imel recimo še enega sina, bo odločeno vprašanje, ali bo on poklican zasedeti prestol, šele tedaj, ko bo vdova po njegovem starejšem bratu rodila dete. Če bo dete moškega spola, bo ono zasedlo prestol, sicer pride na vrsto drugi sin preminulega kralja. Analogno bo moralo isto pravilo veljati tedaj, ko nastane isti položaj še za življenja vladajočega kralja. Takrat bo prav tako vprašanje, kdo bo prestolonaslednik, rešeno šele z rojstvom otroka po preminulem prestolonasledniku. Če se rodi posmrtnik, postane on prestolonaslednik, če se rodi posmrtno žensko dete, postane prestolonaslednik drugi kraljevi sin. Vrnimo se sedaj k čl. 56! Po obrazloženem tolmačenju torej postavlja prvenstveno prestolonasledstveno načelo, ki velja za vsakega vladajočega kralja posebej. On pozivlje potemtakem za vsakokratnim vladajočim kraljem na prestol samo njegovo zakonsko moško potomstvo po pravkar navedenem redu. Za vsakim kraljem, ki pride na prestol po čl. 56 kot krvni potomec prejšnjega vladajočega kralja, pa pride v primeru, da nima svojega zakonskega moškega potomstva, do uporabe čl. 57 kot nadaljnji prestolonasledstveni red. Tak kralj si lahko odredi naslednika iz stranske vrste in če je takih vrst več, potem je od kralja odvisno, za katero od teh vrst in za katerega moškega uda izbrane vrste se odloči. Pri svojem izboru ni vezan na nobeno upoštevanje sorodstvene bližine takih različnih vrst niti na kakšen red posameznih članov v vrsti.

A poglejmo, če ni mogoče še drugačno tolmačenje odnosa čl. 56 in čl. 57. Čl. 56 se glasi takole: „V kraljevini Jugoslaviji vlada kralj Aleksander I. iz dinastije Karadjordjeve. Kralja Aleksandra nasleduje njegovo moško potomstvo po vrsti prvorojenstva“. Če bi bil v septembrski ustavi samo ta predpis o prestolonasledstvenem redu, ne bi bilo nobenih dvomov; ti nastajajo šele v zvezi s čl. 57. Kako so se pa glasili predpisi o prestolonasledstvenem redu v ustavah, ki so služile sedanji za vzor? V čl. 7 zakona o kraljevski oblasti in vrhovni državni upravi z dne 6. januarja 1929 je bilo rečeno: „V Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev vlada kralj Aleksander I. iz dinastije Karadjordjevičev. — Kralja nasleduje njegovo moško potomstvo iz zakonitega zakona po vrsti prvorojenstva. — Če kralj nima moškega potomstva, si določi naslednika iz stranske linije.“

⁷ V Kostičevem komentarju je v reprodukciji čl. 56 na str. 106 izpadla beseda „Aleksandra“, ki se nam zdi za pravilno razumevanje čl. 56 nadvse važna.

Čl. 56 vidovdanske ustave se je glasil tako: „V Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev vlada Peter I. Karadjordjević. Kralja Petra nasleduje prestolonaslednik Aleksander in njegovo moško potomstvo iz zakonitega zakona po vrsti prvorojenstva. — Če kralj nima moškega potomstva, si določi naslednika iz stranske vrste s pristankom narodne skupščine. Za ta sklep je potrebna nadpolovična večina celokupnega števila članov narodne skupščine.“ Čl. 57 srbske ustave iz l. 1905. pa je določal: „V kraljevini Srbiji vlada kralj Peter I. iz dinastije Karadjordjeve. — Kralja Petra nasleduje njegovo moško potomstvo iz zakonitega zakona po vrsti prvorojenstva. Če kralj ne zapusti moškega potomstva, preide prestol na stransko vrsto po istem redu prvorojenstva.“

Da bi spremembe v besedilu navedenih predpisov, ki so ob raznih časih določali prestolonasledstveni red, pravilno razumeli, moramo vsakega od njih postaviti v ustrezni zgodovinski okvir. Čl. 57 srbske ustave je predvideval, da pride za kraljem Petrom I. na prestol njegov prvorojeni sin Jurij s svojim moškim zakonskim potomstvom; če ta vrsta izumre, njegov drugorojeni sin Aleksander s svojim moškim zakonskim potomstvom in če bi obe ti dve vrsti ugasnili, potem bi prišla na prestol vrsta kneza Arsena kot edina preostala agnatska vrsta po začetniku dinastije, Karadjordju. Spremenjena stilizacija čl. 56 vidovdanske ustave je imela več razlogov. Novi državi je bila dana nova dinastija s tem, da je bil določen vladajoči kralj Peter I. Karadjordjević kot njen začetnik. Za njegovega naslednika je bil odrejen njegov drugorojeni sin Aleksander, ki je postal že l. 1909 srbski prestolonaslednik, ker se je njegov prvorojeni brat Jurij odrekel prestolu zase in za svoje potomstvo. To odrečenje je bilo svoj čas potrjeno v štatutu o kraljevskem domu, ki ga je kralj Peter I. predpisal dne 30. avgusta 1909 (objavljen je bil v Srpskih Novinah z dne 26. februarja 1911). Prestolonaslednik Aleksander v času uvedbe vidovdanske ustave ni imel moškega potomstva, saj še poročen ni bil. Kraljeviča Jurija in njegovo vrsto pa je čl. 152 ustave, ki je potrdil veljavo štatuta o kraljevskem domu za novo državo, izključil s tem tudi od prestolonasledstva v njej.⁸ Tako je obstajal strah, da bi utegnila dinastija izumreti s tedanjim prestolonaslednikom Aleksandrom, ki je že od 24. junija 1914 izvrševal namesto svojega očeta vso kraljevsko oblast, najprej v kraljevini Srbiji in nato od

⁸ Jovanović Sl., n. d., str. 508. „12 živonstvo“

1. decembra 1918 do 16. avgusta 1921 v državi Srbov, Hrvatov in Slovencev, ko je za preminulim očetom zasedel prestol. Zato je določba odst. 2 čl. 56 merila n a n j. On naj bi si v primeru potrebe določil naslednika iz stranske vrste,⁹ pri čemer se je največ jemala v misel agnatska vrsta kneza Arsena in njegovega sina kneza Pavla, katera je bila tedaj sploh izven vladajoče dinastije, kakor jo je določala vidovdanska ustava. Obstajal je pa tedaj tudi še en kognatski ud dinastije Petra I. Karadjordjevića, namreč knez Vsevolod Romanov, sin hčerke kralja Petra I., kneginje Jelene in kneza Ivana Konstantinovića Romanova. Veljavnost morebitnega imenovanja naslednika, ki bi v prvem primeru pomenila razširitev dinastije, v drugem pa poziv kognatskega uda dinastije, je čl. 56 vidovdanske ustave vezal na pristanek narodne skupščine, za katerega bi se morala zediniti nadpolovična večina vseh njenih članov, torej ista večina, ki je bila zahtevana za sprejem predlaganih sprememb v ustavi, le da ni bilo treba kakor sicer razpusta ene skupščine in izvolitve nove. Lahko pa trdimo, da je čl. 56 vidovdanske ustave zahteval za imenovanje naslednika pismen kraljev akt, katerega bi morala sopodpisati vlada, ki bi pred narodno skupščino ta akt zagovarjala in zanj nosila odgovornost.

Iz opisanega zgodovinskega položaja, ki je narekoval dikcijo čl. 56 vidovdanske ustave, je njen najbolj priznani komentator napravil zaključek, da je šla pravica za imenovanje naslednika po odst. 2 čl. 56 izključno samo kralju Aleksandru I., ne pa njegovim moškimi potomcem, zakaj zanje bi veljal samo prestolonasledstveni red po odst. 1 čl. 56.¹⁰ Če je bil ta zaključek edino mogoč, je dvomljivo, vendar je to sedaj brez pomena. Značilno je vsekakor, da je bil čl. 56 tolmačen tako, da je njegov prvenstveni smisel v tem, da prihaja moško potomstvo Aleksandrove vrste na temelju samega ustavnega predpisa na prestol po redu prvorojenstva, računanega po linijah in da velja to pravilo vse dotelej, dokler je še kakšen agnatski zakonski potomec kralja Aleksandra I. pri življenju. Kar se čl. 7 zakona o kraljevski oblasti in vrhovni državni upravi tiče, lahko z gotovostjo trdimo, da je mislil samo na kralja Aleksandra I., ko je

⁹ Jovanović Sl., n. d., str. 309 s. poroča, da je vlada ustavnemu odboru pojasnila, da je treba stransko vrsto odrediti po predpisih grajanskega zakonika, da torej obsega i agnatsko i kognatsko vrsto.

¹⁰ Jovanović Sl., n. d., str. 309.

v odst. 5 odrejal, da si kralj, če nima moškega potomstva, določi naslednika iz stranske linije. Kakor je znano, je navedeni zakon pomenil po svoji vsebini ustavo za takozv. šestojanuarsko dobo, katera je bila že vnaprej označena kot zgolj prehodna in ki naj bi se čimprej končala z uvedbo prave ustavne vladavine. Kralju so se bili do tedaj sicer že rodili trije sinovi, kljub temu je imel prevzem določbe o imenovanju naslednika iz čl. 56 vidovdanske ustave svoj smisel. Če bi n. pr. kralj bil po kakšnem nesrečnem naključju zgubil svoje potomstvo, bi brez take odredbe po njegovi smrti prestol ostal prazen. Kajti zakon sploh ni mogel predvideti drugačne zasedbe prestola za tak primer, ker poleg kralja ni bilo drugega vrhovnega državnega organa, parlamenta, ki bi bil mogel po potrebi vprašanje zasedbe prestola rešiti z izvolitvijo novega kralja. Tudi sedanja ustava je, kakor vidimo, pridržala ustanovo imenovanega prestolonaslednika iz stranske vrste in pristojnost za tako imenovanje prepustila izključno kralju, ki ni vezan na kakšen pristanek narodnega predstavništva. Zdi se nam, da v tej ustavi pravica imenovanja prestolonaslednika ni bila ustanovljena toliko z ozirom na kralja Aleksandra I., zakaj njegovo moško potomstvo je obstajalo, kolikor za primer, ko bi njegovo moško agnatsko potomstvo izumrlo. To domnevo podpira po našem mnenju okolnost, da je v septembrski ustavi prvič dvojje že na zunaj ločenih predpisov o prestolonasledstvenem redu, medtem ko so poprej vsi predpisi, zadevajoči ta red, bili zbrani v eni sami določbi. Mnenja smo, da je s tem ustavodavec hotel podčrtati to, da je čl. 56 jemati kot samostojno celoto, ki podaja neodvisno od čl. 57 glavno prestolonasledstveno načelo, a da pride čl. 57 šele subsidiarno do uporabe tedaj, ko predpis čl. 56 ni več izvedljiv.¹¹ Če je tako, potem prihaja na prestol moško potomstvo kralja Aleksandra I. po redu prvorojenstva, torej njegovo agnatsko moško potomstvo, dokler ga je kaj. Agnatski udje Aleksandrove vrste zasedajo tedaj prestol po redu najbližje linijske sorodstvene stopnje in mesta v njej, ki se računa po odnosu do kralja Aleksandra I.; in dokler je kakšen tak

¹¹ Značilno je, da zastopnik prvega tolmačenja, profesor Kostić, n. d., str. 107 graja to oddvajanje predpisov, ker jih smatra za organsko celoto. Mi pa smatramo, da je bila ta oddvojitev namerno izvedena, da bi se podčrtalo nasprotno dejstvo, da ne gre za organsko celoto.

agnatski ud Aleksandrove vrste pri življenju, vladajoči kralj ni pristojen uporabiti pravico za imenovanje naslednika iz stranske vrste, še manj pa je poklicano narodno predstavništvo za izvolitev kralja iz Karadjordjeve dinastije. Pravico do imenovanja naslednika ima torej še le tisti kralj, ki je zadnji agnatski ud Aleksandrove vrste. S tem bi bil tudi pojem stranske vrste iz čl. 37 bolj odrejen. Pod agnatskim vidikom bi prihajala v poštev edino vrsta kneza Pavla z njegovim zakonskim moškim potomstvom, a pod kognatskim vidikom predvsem vrsta sestre kralja Aleksandra I., kneginje Jelene in kesnejše vrste morebitnih vnukinj kralja Aleksandra I. Za pravilnost tega tolmačenja odnosa čl. 36 in čl. 37 govore splošna dinastična načela, ki grede za tem, da se prestol, dokler je le mogoče, zaseda po nekem ustaljenem, od volje prizadetih neodvisnem redu, ki ustanovo izbora zato sprejme lahko samo kot poslednjo skrajnost. Več ko verjetno je, da je tudi septembrska ustava ubrala to pot, posebno še če pomislimo, da jo je oktroiral kralj Aleksander I. sam. Tudi duhu dedne monarhije tak prestolonasledstveni red najbolj ustreza, zakaj sodobni smisel njenega obstoja je v tisti njeni koristnosti in smotrnosti, katero zadobiva ravno po dejstvu, da je v njej najvišji položaj odtegnjen vsakršni politični borbi. Samo tako je tudi vladarju zagotovljen nadstrankarski in izmirjevalni položaj, ki je posebno za ustavnega monarha svojstven.¹²

Če pa priznamo kot pravilno prvo tolmačenje odnosa čl. 36 in čl. 37, potem bodo vedno, kadar vladajoči kralj nima lastnega moškega potomstva, odprta vrata posameznim političnim vplivom, ki bodo preko vlade skušala izvajati na kralja pritisk, naj imenuje določeno osebo sebi za naslednika. Če tega kralj ne bi hotel storiti, bi se boj po njegovi smrti izvojeval v samem narodnem predstavništvu. Naj navedemo primer, ki posebno jarko kaže neumestnost take ureditve prestolonasledstvenega reda. Recimo da kralj, ki ima več sinov, umre, ko so še vsi nedoletni. Najstarejši stopi na prestol po čl. 36, toda umre, še preden doseže polnoletnost. Kaj sedaj? Če se postavimo na stališče prvega tolmačenja, nastane najprej vprašanje, ali je bilo namestništvo za časa življenja nedoletnega kralja upravičeno imenovati mu naslednika? Če to priznamo, je ono skupno z vlado odlo-

¹² Schmitt C., Verfassungslehre, str. 286 s., in tam navedeno slovstvo.

čilo, kdo bo bodoči kralj. Če namestništvo tega ni storilo, potem mora voliti kralja narodno predstavništvo, ki je vezano samo toliko, da voli kralja iz iste dinastije. Po drugem tolmačenju v tem primeru ni nobene težkoče, nedoletnega kralja nasleduje njegov najstarejši brat. To tolmačenje čl. 56 torej ne smatra za prestolonaslednika samo najstarejšega kraljevega sina, temveč vsakega zakonskega agnatskega potomca kralja Aleksandra I., ki bi prišel po tako razumevanem čl. 56 na prestol pod pogojem, da bi vladajoči kralj tedaj preminul oziroma se odrekel prestolu. S tem dobi vprašanje pravilnosti enega ali drugega tolmačenja smisla in odnosa čl. 56 in čl. 37 še nadaljnji pomen, kajti vprašanje, kdo je prestolonaslednik, se ne pojavi samo v hipu, ko vladajoči kralj umre, temveč utegne nastopiti že poprej, saj je polnoletni in za vladanje sposobni prestolonaslednik že za časa kraljevega življenja poklican, da pod ustavno predvidenimi pogoji kralja zastopa ali namestuje (čl. 40, 42).¹³

Obžalovati je treba, da so ustavni predpisi o prestolonasledstvu toliko dvoumni, da dopuščajo dvoje tolmačenj, kar bi utegnilo v danem primeru izzvati zelo neljube spore. Zato se nam je zdelo prav, da opozorimo na to dejstvo in izražamo željo, da bi se pri bodoči reviziji ustave, ki je že zaradi doslej nastale in še nameravane spremembe notranje državne organizacije postala potrebna, postavila tako jasna prestolonasledstvena pravila, da bi njihov smisel bil izven vsakega dvoma.¹⁴

¹³ Stefanović J. se je v razpravi „Zamenjivanje šefa države“, posebni odtis iz Mjesečnika, 1935, str. 30 s., tudi mimogrede dotaknil vprašanja, koga je po naši ustavi smatrati za prestolonaslednika. On daje čl. 56 smisel tolmačenja, ki je v tej razpravi navedeno kot drugo, vendar za svoje mnenje ne navaja razlogov.

¹⁴ Mislimo, da bi bilo umestno podvreči reviziji tedaj tudi čl. 38 ustave, ki določa člane kraljevskega doma. Medtem ko se krog tistih članov, ki so odrejeni po svojih sorodstvenih vezeh do vsakokratnega vladarja, s spremembo vladarja menja, ohrani knez Pavle in njegovo moško potomstvo ne glede na spremembo v vladarjevi osebi članstvo v kraljevskem domu, vse njegovo žensko potomstvo pa do omožitve. Namenu ustanove kraljevskega doma bi edino ustrezalo, da bi obsegal poleg kraljice matere in kraljeviča Jurija za bodoče vse moške agnatske potomce pokojnega kralja Aleksandra I. z njihovimi soprogami, ne glede na spremembe v vladarjevi osebi, in njihovo žensko potomstvo do omožitve. Poleg Aleksandrove vrste pa naj bi kraljevski dom dinastije Karadjordjeve še obsegal vrsto kneza Pavla tako kakor je to že sedaj določeno v čl. 38 ustave in čl. 1 rodbinskega pravilnika za člane kraljevskega doma kraljevine Jugoslavije z dne 5. aprila 1930.

Bizantinsko pravo.

Dr. Ciril Kržišnik.

I.

Ko je l. 325 po Kr. Konstantin I. napravil Konstantinopel za drugo prestolico rimske države, je s tem položil temelj za nastanek vzhodnorimskega cesarstva, ki je bilo spočetka sicer še povsem zakoreninjeno v rimskih tradicijah,¹ toda so se v njem pozneje vedno bolj uveljavljali vzhodni vplivi. Radi tega je pač umljivo, da je tudi pravni razvoj ubiral na Vzhodu vedno bolj svoja pota, ki so se v marsičem razlikovala od starih rimskih.

Justinianova kodifikacija sama je kot kodifikacija zasluga bizantinske težnje po sistematiki. Vsebinsko je Justinian še do skrajnosti spoštoval rimske vire. Vendar se kažejo v njegovi kodifikaciji tudi že močni vplivi Vzhoda: med najprepornejša in še nerešena vprašanja moderne romanistike spada vprašanje, katere komponente prevladujejo v Corpus iuris, ali rimsko-italske, ali pa helenistično-orientalske. Nekateri romanisti vztrajno dokazujejo, da Corpus iuris ni več rimsko, marveč bizantinsko pravo.² V toliki meri so namreč vplivali na Justiniana in njegove sodelavce oni činitelji, ki so v postklasični dobi preoblikovali rimsko javno in zasebno življenje. Krščanstvo, ki je že dve stoletji (od l. 313) uživalo popolno svobodo, je marsikje omililo tradote klasičnega prava, kar je Justinian uzakonil in mesto poganskega postavil v Novelah krščanski ius sacrum. Nove politične, gospodarske in socialne razmere v rimskem cesarstvu, čigar težišče je bilo po Dioklecianu preneseno na vzhod, se brez dvoma odražajo v Justinianovem delu, ki postavlja veljavno pravo. Vplivi provincialnih prav na rimsko pravo so postali občutni po Karakalovi konstituciji (l. 212 po Kr.), ki je vsem svobodnim prebivalcem rimske

¹ Odtod naziv *Ρωμαίοι*, ki so ga Bizantinci obdržali, dokler je obstajala bizantinska država, Grki pa tudi še pod turško oblastjo. Prim. S. Bobčev: Rimsko i vizantijsko pravo v starovremenska Balgarija. Godišnik na sofijska universitet. III. Juridičeski fakultet (1926). S. 48.

² E. Albertario: Introduzione storica allo studio del diritto romano Giustiniano, parte prima (Milano 1935.) S. 85—135 in tam navedena literatura.

G. Petropoulos: *Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου μέχρι τοῦ 1821*. Atene 1934. (Odtis iz Velike grške enciklopedije) S. 74. Isti: *Εἰσηγήσεις τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου* Atene 1936. S. 74—75.

L. Wenger: Juristische Literaturübersicht. Archiv für Papyrusforschung XII. 5/4 S. 290—314.

države podelila rimsko državljanstvo in jih s tem vezala na rimsko pravo. Rimsko pravo pa se v provincah ni povsod uveljavilo, domače pravo se je trdoživo obdržalo poleg oficialnega rimskega prava in ga često izpodrinilo.³ Najvplivnejše je bilo helensko pravo, ki se je hkrati s helenistično kulturo razširilo v Orient in Egipt. V helenskem kulturnem območju so od 3.—5. stol. delovale slavne pravne šole v Aleksandriji, Antiohiji, Atenah, Cezareji, Konstantinoplu in Beritu. Iz teh šol so prišli štirje sodelavci pri Justinianovi kodifikaciji: Theophilus in Kretinus iz Konstantinopla, Dorotheus in Izidorus iz Berita. Vsi navedeni činitelji so res izdatno vplivali na uzakonitev Justinianovega prava, vendar pa je poudariti, da je duh Justinianove zakonodaje ostal rimski in ni postal grški.

Bizantinska pravna zgodovina v pravem pomenu pa se začne po dovršitvi Justinianovega zakonodajnega dela in traja do padca Konstantinopla l. 1453. V teku teh devet stoletij razvoj bizantinskega prava ni potekal enotno, ampak so nanj vplivali tudi splošni politični, socialni in kulturni činitelji in glede nanje razlikujemo v tem razvoju tri krajše razvojne dobe.

1. — Prva doba sega od Justinianove smrti l. 565 pa do l. 866. Vladarji iz Justinianove (l. 565—610) in Heraklijeve dinastije (l. 610—717) niso izdali nobenih samostojnih zakonikov in jurisprudenca se je v tej dobi omejevala samo na razlago Justinianove kodifikacije. Tako so profesorji na pravnih šolah v Konstantinoplu in Beritu sestavili v 6. in 7. stol. v grškem jeziku komentarje k vsem delom Justinianove kodifikacije.⁴

Zakonodajno delo se je oživilo šele v 8. stol., ko je l. 717 zasedel bizantinski prestol Leon III. Izavrijski. Nova (izavrijska) dinastija je bila po rodu iz Male Azije in značilno je, da se v njeni zakonodaji kažejo pretežno vzhodni vplivi. Okrog l. 740 sta izdala Leon III. in Konstantinos Kopronimos pravno zbirko *Eklogo* (*Εκλογή τῶν νόμων*).⁵ V osemnajstih

³ Ta problem je načel L. Mitteis v znamenitem delu: *Reichsrecht und Volksrecht in den östlichen Provinzen des römischen Kaiserreiches* (l. izd. 1891., 2. izd. 1935.). Za Egipt prim. L. Wenger: *Nationales, griechisches und römisches Recht in Aegypten*. Atti del IV congresso internaz. di papirologia. Milano 1936. S. 159 ss.

⁴ B. Kübler: *Geschichte des römischen Rechts*. Leipzig-Erlangen 1925. S. 435—459.

⁵ Zachariae a Lingenthal: *Collectio librorum iuris Graeco-Romani ineditorum. Ecloga Leonis et Constantini, Epanagoge Basilii Leonis et Alexandri*. Lipsiae 1852.

poglavjih obravnava rodbinsko, obligacijsko, dedno in kazensko pravo ter proces. V naslovu izjavljata zakonodavca, da je ta zbirka zakonov človekoljubno izboljšan izveček iz Justinianove zakonodaje. V resnici pa se je Ekloga delno odmaknila od rimskega prava in uzakonila mnogotere novote, n. pr.: pismeno obliko sklenitve zakona s sopodpisom treh prič poleg doslej veljavnega brezobličnega soglasja,⁶ taksativno je določila štiri razloge za razvezo zakona,⁷ vpeljala je imovinsko skupnost med zakoncema mesto rimskega dotalnega sistema;⁸ v kazenskem pravu pa je obdržala smrtno kazen z obglavljanjem, sežiganjem in obešanjem ter vpeljala številne mutilacijske telesne kazni (osakačenja): odsekanje roke, odrezanje jezika, oslepitev in odrezanje nosu.⁹ Viri, iz katerih sta zakonodavca črpala nove določbe, niso še povsem dognani. Brez dvoma pa sta uporabljala običajno pravo in postjustinianske novele; iz orientalskega (arabskega) prava pa je Ekloga prevzela sistem telesnih kazni, ki jih klasično rimsko pravo ni poznalo, Justinian pa le izjemoma na dveh mestih (Nov. 17, 8 in Nov. 42, 1).¹⁰ Vplivi slovanskega prava na Eklogo niso dokazani,¹¹ kakor tudi ni dognano, da bi se v Eklogi odražalo čisto grško pravo, ki se je na Vzhodu obdržalo v življenju kljub oficialnemu Justinianovemu pravu.¹² Približno v istem času kot Ekloga sta bili sestavljeni še dve nadaljnji pravni zbirki: a) *Νόμος γεωργικός*; nekak deželski policijski red¹³ in b) *Νόμος Ροδίων ναυτικός*, ki

⁶ E. Herman: De benedictione nuptiali quid statuerit ius byzantinum sive ecclesiasticum sive civile. *Orientalia christiana periodica*. Vol. IV., N. 1—2 (1938). S. 206—207.

⁷ D. Vosdas: *Περὶ τοῦ γάμου Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τοῦ γάμου κατὰ τὴν Ἐκλογὴν τῶν Ἰσαύρων*. Atene 1937. S. 23 ss.

⁸ Zachariae: *Geschichte des griech.-röm. Rechts*. Berlin 1892. S. 89 ss.; D. Vosdas: *Περὶ τοῦ γάμου*. S. 50—65.

⁹ Zachariae: *Geschichte*. S. 350 ss.

¹⁰ A. Solovjev: Kažnjavanje neverne žene u crnogorskom i vizantiskom pravu. *Arhiv za pravne i društvene nauke*. Knj. XXX (1935). S. 485.

G. Ferrari: *Infiltrazioni occidentali nel diritto greco-italico della Monarchia normana*. Estratto dalla *Rivista di storia del diritto italiano*. A. XII—Vol. XII-F. 1. S. 8.

¹¹ To sta dokazovala ruska bizantologa T. Uspenskij in Vasilevskij. Prim. S. Bobčev: *Starobalgarski pravni pametnici*. Čast I. Sofija 1905. S. 54.

¹² G. Ferrari: *Infiltrazioni*. S. 8. Op. 2.

¹³ W. Ashburner: *Journal of hellenic studies* XXX (1910). S. 85 ss. Prim: Veljko Gortan: *Žemljoradnički zakon („Nomos georgikos“)* Mjesecnik LXVI (1940). S. 135—140 in A. Dabinović: *Nomos georgikos*, Mjesecnik LXVI. S. 141—148.

obsega bizantinsko pomorsko pravo.¹⁴ Obe zbirki sta verjetno le zasebni deli.¹⁵

2. — Z nastopom Bazilija Macedonca l. 866 po Kr. se pričinja druga doba bolj plodovite zakonodaje in sega do l. 1045. V letih 870—879 je Bazilij publiciral priročni zbornik *Prohiron* (*Ὁ πρόχειρος νόμος*)¹⁶, ki obsega isto snov kot Ekloga, pri tem pa je zakonik razširjen na 40 naslovov. Med leti 879—886 je bila sestavljena Prohironu slična zbirka *Epanagoge* (*Ἐπαναγωγή τοῦ νόμου*), ki je ostala nepotrjen zakonski osnutek, a vsebuje v primeri s Prohironom dokaj novega prava.¹⁷ Najobširnejši oficialni zbornik te dobe so *Bazilike* (*Τὰ Βασιλικά*)¹⁸, sestavljen okrog l. 888 v 60 knjigah, v katerih naj bi bilo po želji zakonodavca Leona VI. Modrega zbrano vse ob koncu 9. stol. veljavno pravo.¹⁹ V resnici pa Bazilike vsebujejo dosti določb, ki tedaj niso bile več živo pravo.²⁰ Tudi je glede na obseg Bazilik na eni in na sredstva za razmnoževanje (prepisovanje) na drugi strani malo verjetno, da bi bile Bazilike v praksi uporabljane razen v Konstantinoplu in v drugih večjih bizantinskih kulturnih središčih. Pravniki praktiki so uporabljali priročni, kratki in jasni Prohiron, ki ga je Leon Modri v zakonu o cehih²¹ (*Τὸ ἐπαρχικὸν βιβλίον* 1, 2) proglasil za oficialen učbenik.

Zakonodaja Bazilija I. in Leona VI. pomeni zopetno usmeritev k Justinianovemu pravu, katerega pa kompila-

¹⁴ W. Ashburner: *Νόμος Ῥοδίων Ναυτικός*. The Rodian Sea Law. Oxford 1909.

¹⁵ Vojaški zakonik: *Νόμος στρατιωτικός* ni delo izavrijskih zakonodavcev. Prim. G. Ostrogorsky: Über die vermeintliche Reformativität der Isaurer. *Byz. Zeitschr.* XXX (1930), S. 395/6. Isti: Geschichte des byzantinischen Staates (*Byzantinisches Handbuch*, I. Teil, 2. B.) München 1940, S. 53—54, 149.

¹⁶ Zachariae: *Imperatorum Basilii Constantini et Leonis Prochiron*. Heidelbergae MDCCCXXXVII.

¹⁷ Prim. članek: O pravni naravi Epanagoge. *Sl. Pravnik* 1935, S. 335—349 in G. Ostrogorsky: *Geschichte des byz. Staates*, S. 168—169.

¹⁸ C. G. E. Hembach: *Basilicorum libri LX*. Lipsiae 1835—1870, 6. Vol. Zachariae: *Supplementum editionis Basilicorum Heimbachianae* (Lib. XV.—XIX) Lipsiae 1897. E. C. Ferrini, J. Mercati: *Editionis Basilicorum Heimbachianae supplementum alterum*. Lipsiae 1897.

¹⁹ Uvodna novela k Bazilikam: *... Πάν μὲν ἐναντίον καὶ τὴν χοῆσιν οὐ παρεχόμενον ἐν τοῖς πράγμασι, διὰ τὸ ὡς εἶδος πολλὰ τῶν τῆς ἀρχαιοῦτος νομοθετημάτων παρενδοκιμηθῆναι τοῖς ὕστερον, ὑπεξελόντες καὶ ἀποκοίναιτες ...*

²⁰ Zachariae: *Geschichte*, S. 192—196.

²¹ J. Nicole: *Λέοντος τοῦ Σοφοῦ τὸ ἐπαρχικὸν βιβλίον*. Le livre du Préfet ou l'édit de l'Empereur Léon le Sage sur les corporations de Constantinople. Genève 1895.

torji niso črpali samo iz neposrednih virov, marveč so se naslanjali tudi na grške komentarje 6. in 7. stol. Prohiron in Bazilike so odpravile večino novot, ki jih je uvedla Ekloga, le kazensko pravo so v deloma novelirani obliki prevzele iz Ekloge in je tako ostalo merodajno za vso poznejšo bizantinsko dobo. Poudariti je, da Bazilike niso razveljavile Justinianove zakonodaje, temveč so snov obseženo pri Justinianu v štirih delih radi lažjega pregleda zbrale v enotno kompilacijo. Kakor je Justinian po l. 534. z novelami dopolnjeval določbe svoje kodifikacije, je tudi Leon Modri v svojih 115 novelah (l. 887—894) spreminjal pravo Bazilik in Prohirona. Zakonodaja vladarjev po Leonu Modrem se je vršila v obliki novel; novih kodifikacij ne poznamo. Pač pa so nastale v 10. in 11. stol. številne zasebne predelave Ekloge, Prohirona, Epanagoge in Bazilik.

Okrog l. 920 je bila sestavljena *Epitome legum*,²² ki je izvleček iz Justinianove kodifikacije in Prohirona. Prohiron je sicer razveljavil Eklogo, a ta se je v praksi kljub temu obdržala, kar dokazujejo njene predelave: *Ecloga privata*, *Ecloga ad Prochiron mutata* in *Ecloga privata aucta*.²³ Izvleček iz Bazilik je *Synopsis Basilicorum* (iz srede 10. stol.).²⁴ Prohiron ima samo eno zasebno predelavo, *Prohiron legum*. Od Epanagoge pa je omembe vredna *Epanagoge aucta*.²⁵ Usurfori v začetku 11. stol. prikazuje *Pira*²⁶ (*Πείρα*), zbirka odločb Evstatija Romaia, sodnika cesarskega sodišča pri hipodromu v Bizancu, ki dokazuje, da se sodniki cesarskega sodišča niso držali samo pisanih zakonov, temveč često sodili po običajnem pravu in svobodnem preudarku.²⁷

5. — Tretja zaključna doba traja od l. 1045. do padca Konstantinopla l. 1453. Cesar Konstantinos Monomahos je l. 1045. ustanovil v Konstantinoplu pravno šolo in s tem reformiral pravni študij. Novo ustanovljena šola je bila javna, pouk brezplačen, profesorje je nastavljal cesar, plačeval pa jih je fiskus. Rektor pravne šole je imel naslov *ρομοφύλαξ*. Prvi rektor je bil Ioannes Xiphilinos, v 12. stol. sta bila rektorja znamenita nomokanonista Alexios Aristenos in Theodor Balsamon, v 14. stol. pa Konstantinos Harmenopulos.

V tej dobi so pravni viri še vedno Prohiron, Bazilike in Justinianova zakonodaja. Vendar pa je proučevanje Ju-

²² Zachariae: *Ius Graeco-Romanum* (IGR) II. tit. I—XXIII. Lipsiae 1856. IGR VII. tit. XXIV—L. Lipsiae 1884.

²³ IGR IV.

²⁴ IGR V.

²⁵ IGR IV.

²⁶ IGR I.

²⁷ G. Petropulos: *Ἱστορία* S. 94.

stinianovega prava na Vzhodu proti koncu 12. stol. polagoma zamrlo.²⁸ Vladarji od 11. do 15. stol. razen novel niso izdali nobenih zakonov. Med novelami je omeniti konstitucijo Manuela Komnena iz l. 1166, ki je uvedla novo sodno organizacijo.²⁹ Sadovi Monomahove pravne šole se kažejo v zasebnih pravniških delih, ki so se omejevala na sestavljanje priročnih pravnih zbirk. Med temi je pomemben *Tipukeitos*³⁰ (12. stol.), ki podaja vsebino Bazilik, navaja paralelna mesta in poznejše zakone. Vsebinsko Bazilik v alfabetskem redu obsega tudi *Synopsis minor*.³¹ V 14. stol. pa sta v Solunu nastali dve važni zbirki: *Syntagmat Matije Vlastara* (l. 1335),³² ki obsega cerkveno in svetno pravo in Harmenopulovo *Šestokjižje*³³ (*Ἑξάβιβλος*, l. 1345). Svetno pravo v obeh delih je vzeto iz Prohirona, Bazilik in cesarskih konstitucij. Slednje navedeni zbirki sta zadnji vzgon v pravnem življenju bizantinskega cesarstva tik pred njegovim propadom.

II.

Študij bizantinskega prava ima danes še dvojni namen, dogmatični in historični. Največji pomen ima v Grčiji, katera še nima posebnega državlanskega zakonika; le-tam velja danes v smislu dekreta z dne 22. februarja 1835. Harmenopulov Hexabiblos. Teorija in praksa pa priznavata zakonsko veljavo tudi njegovim virom, t. j. novelam bizantinskih cesarjev, Bazilikam in Justinianovi zakonodaji (*Corpus iuris*).³⁴ Grški pravniki z vnemo proučujejo bizantinsko pravo in njegov razvoj, saj ta predstavlja razvoj njihovega narodnega prava.³⁵ V Bolgariji, Jugoslaviji, Romuniji, Rusiji in Italiji pa je bizantinsko pravo samo še historičnega pomena. Poznanje bizantinskega prava je podlaga za prouča-

²⁸ G. Petropulos: *Ἱστορία* S. 97.

²⁹ IGR. III Coll. IV. Nov. LXVI.

³⁰ C. Ferrini J. Mercati: *Μ. κοιτοῦ τοῦ Πάτση Τιπούκειτος*. L. I.—XII. Romae, 1914. F. Dölger: *Tipukeitos* L. XIII—XXIII. *Studi e testi* 51. Roma 1929.

³¹ IGR II.

³² Rhallis in Potlis, Vol. 6.: *Ματθαίον τοῦ Βλαστάρεως σύνταγμα κατὰ στοιχείον*. Atene 1895.

³³ J. E. Heimbach: *Constantini Harmenopuli manuale legum sive Hexabiblos cum appendicibus legibus agrariis*. Leipzig 1851.

³⁴ F. Schlegelberger: *Rechtsvergleichendes Handwörterbuch*. Berlin 1929. B. I. S. 74.

³⁵ V Atenah izhaja od leta 1929. *Ἀρχεῖον Βυζαντινῶν Δικαίων* posvečen izključno bizantinskemu pravu; od leta 1934. pa *Ἀρχεῖον Ἰδιωτικῶν Δικαίων* (Arhiv zasebnega prava), ki pa posega tudi na pravnozgodovinsko področje.

vanje pravne zgodovine južnih Slovanov, saj sta bili srednjeveška Bolgarija in Srbija v veliki meri pod bizantinskimi pravnimi vplivi. Pri tem pa je bila zveza Bolgarije z Bizancem že radi geografskega položaja starejša in tesnejša kakor pa bizantinski stiki s Srbijo.

Bolgarija je sprejela krščanstvo iz Bizanca (l. 865) in zdelo se je, da se bo naslonila na zapad in na rimsko pravo, ko je car Boris I. 866 poslal poslanca k papežu Nikolaju I. s prošnjo, naj mu papež pošlje pisane zakone. Z odgovori na stavljeni vprašanja³⁶ je papež poslal Borisu tudi pisane svetne zakone, ni pa ugotovljeno, katere.³⁷ L. 870 se je bolgarska Cerkev podredila carigraskemu patriarhu ter so tako bizantinski nomokanoni dobili veljavo v Bolgariji in z njimi tudi svetno pravo, obseženo v nomokanonih. Kmalu po pokristjanjenju Bolgarov je bil na starobolgarski jezik preveden nomokanon Janeza Šholastika in pozneje še nomokanon s 14 naslovi. Z nomokanoni se pojavi tudi slovanski prevod Ekloge in Prohirona, ki sta bila verjetno oba verno prevedena iz grškega rokopisa, ki je vseboval tako Prohiron, kakor predelavo Ekloge (Ecloga privata), dasi je bil Prohiron Eklogo izrečno razveljavil.³⁸ Najznamenitejši bolgarski in najstarejši slovanski pravni zbornik je „*Zakon sudnij ljudem*“, ki je zasebna kompilacija iz začetka 10. stol., obsegajoča predvsem kazensko pravo.³⁹ Ta zbirka je samostojna predelava Ekloge in sicer največ njenega 17. poglavja. Surove telesne kazni, zagrožene v Eklogi, pa je kompilator zamenjal z blažjimi, često z globami.⁴⁰ Vpliv bizantinskega prava se je po propadu prvega bolgarskega carstva l. 1014 še povečal in poglobil, ker je Bolgarija postala bizantinska provinca. Doba drugega bolgarskega carstva (l. 1196—1395) ni pustila nobenih sledov svetne zakonodaje. Pod turško nadoblastjo je Cerkev čuvala bizantinsko pravo, ker so cerkvena sodišča rešavala deloma tudi svetne spore.⁴¹ Vpliv bizantinskega prava pa je bil izločen po ustanovitvi samostojne bolgarske kneževine l. 1878, ko je Bolgarija začela kodificirati svoje pravo po zapadnoevropskih vzorih in

³⁶ D. Dečev: Otvorite na Papa Nikolaj I. po dopitvanijata na Balgarite. (Responsa Nicolai Papae I. ad consulta Bulgarorum Anno 866). Sofia 1922. S. 26. R. XIII.

³⁷ S. Bobčev: Rimsko i vizantijsko pravo. S. 69 ss.

³⁸ Th. Saturnik: Pripěvky k šíreni bizantského prava u Slovanů. V Praze 1922. S. 32—35, 58.

³⁹ S. Bobčev: Starobalgarski pravni pametnici S. 41.—56, 85—117

⁴⁰ S. Bobčev: Skraten učebnik po istorijata na balgarskoto pravo. Sofija 1919. S. 54.

⁴¹ A. Solovjev: Značaj vizantiskog prava na Balkanu. Godišnjica Nikole Čupića. Knj. XXXVII. (1928). S. 107—109.

tako dobila v l. 1890—1908 postopoma svoj državljanski zakonik.⁴²

Tudi v srednjeveški Srbiji se je bizantinsko pravo uveljavilo po Cerkvi. Ni ugotovljeno, kakšno veljavo sta imela v Srbiji slovanska prevoda Šholastikovega in tkzv. Fotijevega nomokanona. Recepcija bizantinskega svetnega in cerkvenega prava se pričinja z organizacijo srbske avtokefalne pravoslavne Cerkve (l. 1219) in s svetosavskim prevodom nomokanona s 14 naslovi. Ta nomokanon obsega pod naslovom „Gradski zakon“ svetno pravo Prohirona. Dvomljivo pa je, če so se v Srbiji dejansko uveljavile določbe svetnega prava, ki so vsebovane v nomokanonu. Pravo recepcijo bizantinskega prava so posredovali samostani, tako oni s Svete gore Atos, kateri so srbski vladarji poklanjali obširna zemljišča v čisto srbskih pokrajinah, še bolj pa grški samostani, ki so v 13. in 14. stol. z osvojitvijo bizantinskih pokrajin na jugu pripadli Srbiji. Vsi ti samostani so uživali gospodarsko in sodno imuniteto ter uvajali v svojem sodstvu in upravi bizantinske pravne institute. Srbski vladarji so v poveljih (hrizobulah) samostanom v novoosvojenih pokrajinah priznali oni pravni položaj, kot so ga imeli doslej in s tem tudi veljavnost bizantinskega prava. Tako je veljal v državi dvojni pravni red, srbski in bizantinski.⁴³

Bizantinsko pravo, ki je bilo bolj razvito od srednjeveškega srbskega prava, je pronicalo tudi v srbsko pravo v severnih, čisto srbskih pokrajinah, tako da lahko govorimo v tej dobi o bizantinizaciji srbskega prava. Ta razvoj je dosegel svoj višek za vlade Dušana Silnega, ki se je dal l. 1346 kronati za carja Srbov in Grkov in se s tem proglasil za naslednika bizantinskih cesarjev - zakonodavcev. Pod njegovo vlado (1331—1355) je bil iz bizantinskih virov, v glavnem iz „Zakona o poljedelcih“ (nomos georgikos) sestavljen „Zakon blagovernega cara Justiniana“ in preveden je bil Syntagmat Matije Vlastara. *Dušanov zakonik* (l. 1349 in 1354), v čigar določbah so tudi zaznatni bizantinski vplivi,⁴⁴ je le izpopolnil vrzeli v Srbiji veljavnih bizantinskih zakonov.

⁴² F. Schöndorf: Einführung in das geltende Slavische Recht (Osteuropa-Institut in Breslau) 1922. B. I.: Bulgarien S. 6.

⁴³ L. Namysłowski: Wege der Rezeption des byzantinischen Rechts im mittelalterlichen Serbien. Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven. NF. B. I, H. II, S. 141 ss.

⁴⁴ N. Radojčić: Snaga zakona po Dušanovu zakoniku. Glas 110 (1923). S 100—139. A. Solovjev: Zakonodavstvo Stefana Dušana cara Srba i Grka. Skoplje 1929. S. 184. Isti: Le droit byzantin dans la codification d'Étienne Douchan. Revue historique de droit français et étranger 7 (1928). S. 387—412.

To razmerje Dušanovega zakonika do bizantinskih virov se značilno izraža v vrstnem redu, v katerem je DZ ohranjen v večini rokopisov: Na prvem mestu je Skrajšani Syntagmat, ki obsega samo svetno pravo, na drugem je Zakonik cara Justiniana in zadnji je Dušanov zakonik.⁴⁵

S turško nadoblastjo je vpliv bizantinskega prava začel pojemati in je izginil v prvi polovici 19. stol., ko je Srbija dobila svoj državljanski zakonik l. 1844 in kazenski zakonik l. 1860.

Po sledovih najstarejšega indoevropskega javnega prava.

Univ. prof. dr. Viktor Korošec.

I. Viri in zgodovina.

Med klinopisnimi pravnimi spomeniki¹ vsebujejo zlasti hetitski dragoceno gradivo za spoznavanje javnega prava starega Vzhoda. Oni so za nas tem bolj zanimivi, če upoštevamo, da vsebujejo javnopravne predpise in ustanove države, ki so jo začetkom drugega tisočletja pr. Kr. ustanovili indoevropski osvojevalci in jo ohranili do konca 15. stoletja pr. Kr.² Tu imamo edinstveno priliko, da odkrijemo vsaj sledove indoevropske državnopravne miselnosti iz drugega tisočletja pr. Kr.

Radi lažjega razumevanja nadaljnjih izvajanj naj kratko očrtamo njihov zunanji zgodovinski okvir.

V zgodovini hetitske države razlikujemo staro kraljestvo, ki je trajalo do Telipinuša (okrog 1650. pr. Kr.) in novo kraljestvo, ki je obstajalo od Tudhalijaša (okr. 1450.)

⁴⁵ Pomen bizantinskega prava v srednjeveški Srbiji je doslej najtemeljiteje prikazal A. Solovjev, profesor na beograjski univerzi v že omenjenem delu: *Zakonodavstvo Stefana Dušana*. Prim. tudi njegovi razpravi: *Značaj vizantiskog prava na Balkanu* (Godišnjica. S. 109—127) in: *Aperçu historique du développement du droit dans les Balkans (jusqu'au XV siècle)*. *Revue internationale des études balkaniques*. T. IV. (1936). S. 437—447.

Prim. tudi M. Dolenc: *Dušanov zakonik*. Lj. 1925. S. 3—8.

¹ Glede virov in literature prim. Slov. Pravniki, 1938, str. 178 ss.

² Glede datiranja sledim A. Goetze-ju, *Kleinasien* (v *Handbuch der Altertumswissenschaft*, III, 1, 3; 1935), str. 78 s. — Prim. tudi A. Goetze, *Das Hethiter-Reich* (= *Der Alte Orient*, 27, 2; 1928) in L. Delaporte, *Les Hittites* (v *L'Évolution de l'humanité*), Paris 1936.

do razpada države (okr. 1215. pr. Kr.). Med obema dobama zeva dvestoletna vrzel, o kateri manjka poročil.

Kot ustanovitelj hetitske države je veljal kralj Labarnaš; njegovo ime so poznejši vladarji uvrščali v svoj naslov. Njegov sin in naslednik je bil Hattušiliš I., čigar politična oporoka spada med najvažnejše javnopravne dokumente starega kraljestva.³ V njej določa za svojega naslednika Muršiliša in preklicuje svoj prejšnji ukrep, s katerim je bil določil, naj mu bo naslednik sin njegove sestre z imenom Labarnaš. Pod Muršilišem I., ki je l. 1758. osvojil in opleni Babilon, je staro hetitsko kraljestvo doseglo svoj višek. Muršiliša I. je umoril svak Hantiliš. Poslej so različni pretendenti z nasiljem in krvjo zasedali hetitski prestol in so ga na enak način izgubljali. To se je spremenilo šele, ko je zavladal Telipinuš (okr. 1650.). S prizanesljivostjo nasproti notranjim nasprotnikom je hotel inavgurirati novo dobo. Da bi zagotovil notranji mir tudi za bodočnost, je „sklical skupščino v Hattušašu“. Tu je proglasil obširen zakon, ki ga lahko imenujemo prvo napisano ustavo.⁴ Vkljub znatnim poškodbam nam tekst nudi zanimiv vpogled v ustroj hetitske države.

Svoje zakonodajne reforme utemeljuje Telipinuš v obširnem zgodovinskem uvodu, v katerem s posebnim poudarkom omenja hude notranje boje v preteklosti. Iz zgodovine hoče tako dokazati, da je ureditev prestolonasledstvenega reda najbolj pereča zadeva, ki zahteva nujne rešitve. Ta način zgodovinskega utemeljevanja zakonodajnih ali upravnih ukrepov, je sploh za Hetite značilen. Priča nam o njihovi težnji, da prikažejo nove pravne odredbe kot smotno, organično rešitev, ki jo obstoječe okolnosti same zahtevajo.

Prestolonasledstveni red je Telipinuš takole določil. Prestolonaslednik je predvsem kraljevi sin iz enakorodnega zakona („prve“ sc. žene). Kadar takega ni, pride na vrsto sin „druge stopnje“, pač tak, ki ga kralju rodi neenakorodna

³ Monumentalno izdajo s prevodom in komentarjem sta oskrbela Ferd. Sommer in Adam Falkenstein, *Die hethitisch-akkadische Bilingue des Hattušili I (Labarna II)*, v *Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wiss.*, 16, München 1938.

⁴ Tekst je transkribiran pri E. Forrer-ju, *Die Boghazköi-Texte in Umschrift*, II. B., 1. Heft, Leipzig 1922, št. 23. — Prevod ima J. Friedrich, *Aus dem hethitischen Schrifttum*, 1. Heft (= *Der Alte Orient*, 24, 3) Leipzig 1925, str. 21 s. in (deloma različno) E. H. Sturtevant-G. Bechtel, *A Hittite Crestomathy*, Philadelphia 1935, str. 189 ss.

žena.⁵ Kadar kralj nima moških potomcev, pač pa „prvo“ (= enakorodno) hčer, tedaj je njen mož prestolonaslednik (II, 36—39).

Kraljem, ki bodo vladali za njim, nalaga dolžnost, da bo država na znotraj složna, da bo tem bolj močna navzven. Nasproti zunanjim sovražnikom izrečno prepoveduje prizanesljivost, prav tako pa prepoveduje usmrnitev članov lastne rodbine (II, 40—45).

Zelo radikalne so določbe, s katerimi skuša Telipinuš za vedno preprečiti, da bi se kdaj ponovili krvavi notranji boji. Pri tem razlikuje dvoje primerov.

Če bi kak poznejši hetitski vladar nameraval kaj zlega zoper svoje brate in sestre, tedaj naj ga *pankuš*, (t. j. najbrže skupščina velikašev) posvari in opozori na „listino“, iz katere naj bere o žalostnih razmerah v preteklosti (II, 46—49).

Če bi pa hetitski vladar svojim bratom in sestram prizadejal kaj zlega, tedaj naj *pankuš* uvede zoper njega sodno postopanje in izreče ev. nad njim celo smrtno obsodbo (II, 50 ss.).

Hkrati statuirá Telipinuš za take primere načelo stroge osebne odgovornosti. „Če se kraljev sin pregreši, tedaj mora plačati to s svojo glavo“; ne zadene pa to kaznovanje ne njegove rodbine in tudi ne njegove imovine (II, 54, 55 ss.).

Kolikor je nadaljnji tekst ohranjen, je v njem zanimiva določba (IV, 19—21) o „gospodu krvi“. Če storilec povzroči („napravi“) „kri“ (= krvoprelitje), tedaj obvelja, kar reče „gospod krvi“. Če reče: „Naj umrje!“, tedaj mora krivec umreti; če pa reče: „Naj plača globo!“, tedaj naj plača globo. „Kralju nič“ (najbrže ne pripada). Verjetno je, da je s tem mišljeno, da vladar nima v tem primeru pravice pomilostitve; lahko pa bi bilo tudi s tem mišljeno, da ne gre vladarju noben delež pri globi, ki jo mora krivec plačati.⁶ — Nejasna je ta določba tudi zato, ker ne pove, kdo je „gospod krvi“. Nekateri mislijo na sodnika (Friedrich), drugi na umorjenčevega dediča (Sturtevant-Bechtel). Zadnja domneva se zdi bolj utemeljena; verjetno je seveda, da je bil v primerih lažjih telesnih poškodb

⁵ Radi primerjave naj omenimo, da hetitski kralj Muvatalliš dovoljuje vazalu Alakšandušu iz Viluše, da si določi naslednika „bodisi od tvoje žene, bodisi od stranske žene“. Prim. J. Friedrich, Staatsverträge des Hattireiches in heth. Sprache, Leipzig 1930, str. 54, vv. A 65 s.

⁶ O zakonodajni reformi, v kateri se je hetitski vladar odrekel svojemu deležu globe, nam večkrat govori hetitski zakonik (n. pr. §§ 7, 9 i. dr.).

(zob, glave, roke, nosu, uhljev), ki jih obravnava hetitski zakonik (§§ 6 ss.), „gospod krvi“ poškodovanec sam. Telipinuš prepušča tako „gospodu krvi“, da izbira med talionskim in kompozicijskim načelom. Nekoliko spominja to stališče na pravico žaljenega moža, ki privede pred kralja prešuštnico in njenega zapeljivca. Tu odloča mož, ali bo kraj oba obsodil na smrt, ali pa ju bo pomilostil (§ 198).

Povsem drugačni javnopravni teksti so ohranjeni iz novega kraljestva (1450—1215). Hetitska državna ekspanzivnost se je obračala poslej predvsem proti Siriji. Vladarji Šuppiluliumaš, Muršiliš II. in Muvatalliš so razširili meje hetitske države daleč proti jugu in prepuščali obrobne province zanesljivim vazalom s posebnimi pogodbami, katerih nam je precejšnje število ohranjenih.⁷ — Hetitska ekspanzivnost je nujno zadela na odpor Egipta. Ko orožje ni prineslo odločitve v bitki pri Kadešu ob Orontu (1305.), je kmalu nato (1289.) sklenil Hattušiliš III. s faraonom Ramesom II. mednarodno pogodbo o trajnem prijateljstvu; pogodba je ohranjena v Hattušašu v klinopisni, v Egiptu (Karnak, Ramesseum) pa v hieroglifni pisavi. Razen teh pogodb so nam iz dobe novega kraljestva ohranjene zbirke predpisov za mesta, stanove in svetišča.

Po tem bežnem pregledu najvažnejših vrst ohranjenih pravnih spomenikov, bomo zlasti na podstavi Hattušiliševe politične oporoke in Telipinuševega ustavnega zakona skušali dognati nekaj potez državnopravnega ustroja v stari hetitski državi.

II.

Državnopravni položaj hetitskega vladarja v starem kraljestvu.

Naslov hetitskega vladarja je bil „veliki kralj“ sumersko *lugal gal*, babilonsko *šarru rabû*. S tem nazivom se prvi imenuje že Labarnaš.¹

Naslov „veliki kralj“ so uporabljali hetitski vladarji, da so se razlikovali od manjših vladarjev, ki so se imenovali „kralji“. Kraljevski naslov so Hetiti večkrat pripoznavali uglednejšim vazalom (n. pr. Mattivazi, Šunašuri).²

V novem kraljestvu se kralj imenuje tudi „Moje Sonce“ (sum. DUTUŠI), kar je v zvezi s tem, da postane po

⁷ Prim. V. Korošec, Hethitische Staatsverträge (= Leipziger rechtswissenschaftliche Studien, H. 60), Leipzig 1931.

¹ Prim. Telipinušev tekst v K Bo III, 1, 1, 2.

² Prim. Korošec, Hethitische Staatsverträge, str. 6, op. 1; str. 10, op. 2.

smrti bog. Ta naziv, ki so ga spočetka najbrže uporabljali samo podaniki,³ najdemo celo že v Hattušiliševi politični oporočki (II, v. 44).

Prestolonasledstveni red je normiral Telipinuš, kakor smo že omenili. Podobno kakor drugi antični zakonodavci tudi on ni uredil celotnega vprašanja izčrпно in sistematično, ampak je določil samo to, kar je bilo takrat sporno: kd o namreč naj bo prestolonaslednik.

O vprašanju, k a k o se je izvršila postavitve prestolonaslednika, pa izvemo iz drugih listin nekatere zanimive podrobnosti. Posebno važna je v tem pogledu politična oporočka Hattušiliša I. Kakor le-tu pripoveduje, je najprej določil, naj bo njegov naslednik nečak Labarnaš. V ta namen ga je predstavil posebnemu zboru (*pankuš*), ki je bil najbrže sestavljen iz državnih velikašev in funkcionarjev. V tej skupščini je Hattušiliš I. „imenoval“ Labarnaša (z imenom) in obenem izjavil svojo voljo, da on zasede prestol. Nato ga je proglasil za svojega sina ter ga objel in povišal (vv. 2 ss.).

Ko se je nad njim razočaral, je Hattušiliš I. pred istim forumom preklical svoj ukrep z besedami: „Ta ni (več) moj sin!“ (v. 14). Nato je opravil novo designacijo, rekoč: „Poglejte, Muršiliš je moj sin! Njega [morate pripoznavati], njega postaviti na prestol“ (vv. 37 s.).

Tako designiranje prestolonaslednika zasledimo tudi v novem kraljestvu. Tako nalaga Šuppiluliumaš nekoliko primitivnemu vazalu Hukkanašu iz Hajaše dolžnost, da mora pripoznavati onega sina, ki ga bo Šuppiluliumaš imenoval, češ: „Tega naj vsakdo pripoznava!“ in ga predstavil „v sredi“ (sc. skupščine).⁴

Iz obeh primerov smemo sklepati, da je bilo po običajnem pravu, ki je veljalo že pred Telipinušem potrebno, da je hetitski vladar svojega naslednika designiral z izrečno izjavo v posebni skupščini. Nikjer ni govora o kaki odobritvi te korporacije; sklepati pač smemo, da je bila potrebna samo obvestitev. Vendar nam zlasti Hattušiliševo obširno utemeljevanje da slutiti, da je bilo hetitskemu vladarju mnogo do tega, da je skupščina tudi notranje odobravalala njihovo designacijo prestolonaslednika.⁵

³ Prim. Sommer-Falkenstein, o. c., str. 72.

⁴ Tekst gl. J. Friedrich, *Staatsverträge des Hatti-Reiches in hethitischer Sprache*, II. Teil, Leipzig 1930, str. 106 s.

⁵ Za Asirijo se omenja podobna predstavitev prestolonaslednika nalašč v ta namen zbranim velikašem pri Sanheribu (705—681) in Assarhaddonu (681—669). Prim. B. Meißner, *Babylonien und Assyrien*, I,

Vkljub tej predstavitvi prestolonaslednika zatorej nikakor ne moremo govoriti pri Hetitih o volilni monarhiji, ampak o dedni.

Da je bila po hetitskem pojmovanju monarhija nujno dedna, razvidimo tudi iz velikega pomena, ki ga pripisujejo sinovskemu razmerju med vladarjem in designiranim naslednikom.

Hattušiliš I. označuje oba svoja presumptivna naslednika, najpreje Labarnaša, pozneje Muršiliša kot sina, čeprav nobeden od njih ni bil njegov sin.⁶ Razveljavljenje sinovskega odnosa glede Labarnaša (v. 14) anulira tudi designacijo za naslednika. V tem tiči izraženo naziranje, da more le sin slediti očetu na prestolu; kjer takega odnosa še ni, ga je treba s posinovitvijo ustvariti. — Zato je tudi razumljivo, da celo vladarji, ki so sledili svakom na prestolu, kakor n. pr. Telipinuš, govore o tem, da so zasedli „očetov“ prestol (KBo III, 1, II, 10 in 16).

Preostane nam še, da izpregovorimo o državnopravnem činitelju, ki smo ga že večkrat srečali, in ki se je imenoval *pankuš*, kar pomeni „skupnost“. Kdo je spadal v to skupnost, nam doslej znani viri ne povedo. Iz Hattušiliševega poročila, da je pred tem forumom designiral svojega naslednika, smemo sklepati, da gre za zbor velikašev in dostojanstvenikov.⁷ Dalje smemo z veliko verjetnostjo domnevati, da meščani in kmetje v tej skupščini niso bili udeleženi. To sledi iz Hattušiliševe prepovedi, da se niti meščani niti podeželski ljudje ne smejo obračati naravnost na Muršiliša (vv. 59 ss.). — Najbrže je bil *pankuš* istoveten z zborom velikašev, zbranih okrog kralja, ko je sprejemal vazale; Šunaššuri je podelil Šuppiluliumaš predpravico, da so morali ob njegovem prihodu vsi hetitski velikaši vstati.⁸

Glede kompetenc prav tako manjka določil. Vse kaže na to, da je fungiral *pankuš* že pred Telipinušem kot vrhovna sodna instanca. Tako veleva Hattušiliš I. Muršilišu, naj ob hudih pregreških povpraša (za mnenje?) svoj *pankuš*.⁹ Podobno omenja Telipinuš, da je *pankuš* zahteval

Heidelberg 1920, str. 78; M. Streck, Assurbanipal und die letzten assyrischen Könige, II, Leipzig 1916, str. 4, vv. 18 ss. — Pri tem je treba ugotoviti, da gre v Asiriji le za posamične primere v posebnih nemirnih državno-političnih razmerah, ne pa za izvajanje določene ustavnopravne norme.

⁶ Prim. Sommer-Falkenstein, o. c., str. 209.

⁷ To razlikovanje omenja Hattušiliš sam: v. 1.

⁸ Prim. E. Weidner, Politische Dokumente aus Kleinasien, Leipzig 1923, str. 92, vv. 41 ss.

⁹ l. c., III, 59 ss.

smrtno kazen za njegove nasprotnike,¹⁰ kar pa je on sam preprečil.

Največji pomen pa je dal tej instituciji Telipinuš, ko ji je pripoznal celo sodstvo nad kraljem in ji s tem podelil *ius resistendi*, ki pa naj se uveljavlja na pravno urejen način.

Brez pretiravanja smemo ob zaključku ugotoviti, da je slika, ki jo nam omogočajo hetitski klinopisni napisi, v javnopravnem oziru presenetljiva. Orientalaska indoevropska monarhija, ki ima v 17. stoletju pr. Kr. svojo ustavo, prežeto z miselnostjo plemenitega odpuščanja! Pankuš, aristokratski činitelj, ki sodeluje s kraljem pri najvažnejših državnih poslih, in eventualno lahko celo sodi nad njim! Vse to so ugotovitve, ki so v popolnem nasprotju z našimi splošnimi predstavami o ustavnem življenju starega Vzhoda.

Enoosebna kapitalska družba in načelo omejene odgovornosti.

Dr. Božidar Kobè.

I. 1. Eno temeljnih načel privatnega prava je načelo neomejene odgovornosti kot osnova kredita. Dolžnik odgovarja s celotnim svojim premoženjem za svoje obveze. Omejitve te odgovornosti nastopi le izjemoma v zakonu določenih primerih (prim. §§ 821, 1283, 1409 odz. itd.), ali tudi pogodbeno, predvsem pa na splošno v obliki določenih vrst trgovinskih družb in gospodarskih zadrug.

Javni trgovinski družbi in komanditni družbi kot osebnim družbam stojita nasproti delniška družba in družba z omejeno zavezo kot kapitalski družbi.¹ Dočim je bistvo javne trgovinske družbe in komanditne družbe skupnost več oseb, ki temelji na osebnem neomejenem kreditu vsakega posameznega družbenika (če izvzamemo komanditista pri komanditni družbi), temelji kredit delniške družbe in družbe z omejeno zavezo na družbeni imovini in na njenem ločenem upravljanju. Delniška družba in družba z omejeno zavezo predpostavljata določeno osnovno glavnico in, ker postavlja zakon za ločeno upravljanje ter ohranitev osnovne glavnice stroge pogoje, zato lahko na drugi strani

¹⁰ Telipinušev tekst (K Bo III, 1, II) v. 28.

¹ Komanditne družbe na delnice ne navajam, ker v novem trgovinskem zakonu (NTZ) ni več urejena.

omeji jamstvo delničarja oz. družbenika pri dr. z o. z. na znesek vpisane vloge. Za obveze družbe niti delničarji niti družbeniki pri dr. z o. z. nikakor ne odgovarjajo (čl. 207 T. z., § 61 zakona o družbah z omejeno zavezo z dne 6. marca 1906; §§ 179 2, 415/2 NTZ.). Tega načela ne spremeni niti nadaljnja določba, da vsak družbenik dr. z o. z. odgovarja tudi za plačilo vlog ostalih družbenikov do višine osnovne glavnice. (§ 70 in sl. zak. o dr. z o. z.; § 415/2 v zvezi s §§ 433, 434/2, 435, 436, 450/2, 487/3 NTZ.). Delničarjem oz. družbenikom daje zakon omejitev odgovornosti, ker prevladuje v kapitalskih družbah element kapitala. Nasproti upnikom d. d. in dr. z o. z. je torej odgovornost omejena na družbeno imovino.²

Osnovna gospodarska ideja vsake delniške družbe je, zbrati kapital širokih ljudskih slojev za ustanovitev gospodarskih podjetij v skupne gospodarsko pridobitne namene. Za družbe z omejeno zavezo to sicer v tolikšni meri ne velja, vendar pa tudi tu odločuje element kapitala. Struktura vsake kapitalske družbe je torej strogo kolektivistično-kapitalistična. In to ne velja samo za velika podjetja v obliki delniških družb, ampak tudi za srednja in mala podjetja v obliki družb z omejeno zavezo, čeprav v manjši meri. To je bil namen zakonodavca in to bi morali tudi v gospodarskem življenju pričakovati.³

II. 2. Pričakovali bi namreč, da zahtevata obe obliki trgovinskih družb, namreč osebne in kapitalske družbe kot pogoj dejansko obstoječe družbeno razmerje, brez katerega

² Pri trgovinskih družbah moramo razlikovati odgovornost same družbe nasproti upnikom, odgovornost družbenikov kot članov družbe nasproti upnikom družbe in odgovornost t. j. obvezo družbenika nasproti družbi. Tu mislimo predvsem na prvo odgovornost ali boljše zavezo družbene imovine za družbene dolgove. Seveda so vse tri odgovornosti v nujni zvezi. Da iz tega vidika izraz „družba z omejeno zavezo“ ni osnovan, ker je dejanska meja odgovornosti vrednost cele družbene imovine, kakor pri vsakem posamezniku gl. Škerlj, Dali je osnovan naziv „društvo sa organičenom odgovornošču“, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1939 (LI) 531.

³ Končno je gospodarska zadruga družba z nedoločenega števila članov (zadružnikov) s spremenljivim številom poslovnih deležev, ki se je vsak udeležuje neposredno in ki ima namen, da pospešuje njihovo gospodarstvo s skupnim opravljanjem poslov po načelu vzajemne pomoči članov (§ 1, odst. 1., zakona o gospodarskih zadruгах z dne 11. septembra 1937., Sl. N. št. 217 LXII — 463; Sl. L. z dne 9. oktobra 1937., 519 — 81, ki je vstopil v veljavo in dobil obvezno moč dne 24. septembra 1937). Ker se problem dotika zadruge le v omejeni meri, bom omenil zadrugo na ustreznem mestu. — O pojmu zadruge gl. Škerlj, Omejitve poslovanja gospodarskih zadrug, Slovenski Pravniki, 1939, 2.

ne moreta niti nastati, niti obstajati. Toda dočim je pri javni trgovinski družbi in komanditni družbi združitev vse imovine v eni roki eden izmed razlogov prestanka družbe (arg. a contr. čl. 125, 170 TZ.; §§ 136, 166 NTZ.), ker je obstoj osebne družbe odvisen od trajnega osebnega in imovinskega sodelovanja vseh družbenikov, tega pri delniški družbi in družbi z omejeno zavezo spričo njihove strukture ni (čl. 242 TZ., § 84 zak. o dr. z o. z.; §§ 365, 475 NTZ.). Pri kapitalskih družbah zakon ne postavlja omejitve, da ne bi mogel en družbenik združiti v svoji roki vse delnice ali deleže (oz. združiti pri družbi z omejeno zavezo vse deleže v en delež, ker more imeti družbenik le en delež, § 75/2 zak. o dr. z o. z.; §§ 415, 441 NTZ.). Element kapitala je torej odločilen tudi za vprašanje tkzv. enoosebne kapitalske družbe. Problem enoosebne družbe nastopi le pri kapitalskih družbah, nikakor pa ne pri osebnih.⁴

In res je nastalo v gospodarskem življenju zlasti po uveljavljenju zakona o dr. z o. z. nešteto enoosobnih družb (Einmannengesellschaft), družb, katerih vloge so združene v rokah enega družbenika in ki so na ta način dejansko postale prava poedinska trgovinska podjetja z omejeno zavezo (Einzelunternehmen mit beschränkter Haftung). Enoosebne družbe so tako de iure omogočile posameznim trgovcem brez posebnih težkoč omejeno odgovornost za podjetje. V bistvu vsake kapitalske družbe je namreč utemeljeno, da imovina podjetja s tako združitvijo delnic oz. deležev v rokah enega družbenika ne postane sestavni del celotne družbenikove imovine, ampak da ostane kakor prej ločena od ostalega imetja podjetnika kot posebna masa, ki obdrži tudi organizacijo d. d. ali dr. z o. z. in ki nudi prvenstveno varnost prejšnjim družbenim upnikom pred zasebnimi upniki družbenika.

3. Z združitvijo delnic ali deležev v eni roki se izvrši v osebnem sestavu dosedanje družbe globoka sprememba. Preostali družbenik postane edini predstavnik podjetja, njegova volja obvlada podjetje popolnoma, ne da bi bil vezan

⁴ Struktura gospodarske zadruga izključuje tvorbo enoosebne zadruga z omejeno zavezo, ker zakon določa minimalno število zadrušnikov (§ 61 št. 4. zakona o gospodarskih zadrugah). Ker pa prestane zadruga le, če ostane število zadrušnikov več kakor leto dni izpod deset, je treba priznati, da obstoji zadruga v tem letu lahko ne glede na število zadrušnikov. Zadostuje celo en zadrušnik. Teoretično je torej možna za tisto leto pred prestankom zadruga ali izpopolnitvijo članstva tudi enočlanska zadruga, toda praktično to ni zaradi strukture gospodarskih zadrug. Prim. Marković, Komentar zakona o privrednim zadrugama 1938, k §-u 5 str. 29 in §-u 61 str. 214.

na sodelovanje družbenikov kakor pri pravi družbi. Nastalo je iz družbe poedinsko podjetje v rokah preostalega družbenika, ki se okorišča nasproti upnikom z zavezo, omejeno le na „družbeno“ imovino. Družba je izginila. Ostane le še posamično podjetje z omejeno zavezo, ki obdrži kot posebna imovinska masa svojo pravno samostojnost po pravu d. d. in dr. z o. z., na kateri ima družbenik neomejen vpliv prav tako kot nad svojo ostalo imovino.

Kadar se združi družbena imovina v eni roki, imajo družbeni upniki le pravico, da jim ostane ta imovina nedotaknjena za varnost njihovim terjatvam. V ta namen so upravičeni zahtevati upoštevanje zakonskih določil organizacije d. d. ali dr. z o. z., ki ostane slej ko prej ista, le da edini družbenik pridobi neomejeno področje poslovanja v družbi. Sklep edinega družbenika nadomestuje sklep skupščine, on postavlja družbine organe itd. Spričo anonimnega značaja d. d. družbeni upniki tudi največkrat ne vedó, kolikšno je dejansko število delničarjev. Dejansko stanje članstva d. d. namreč ni ugotovljivo v trgovinskem registru, ker se delničarji ne vpisujejo, tako kot je via facti običaj za družbe z o. z. Nastanek enoosebne delniške družbe jim tako prav lahko ostane prikrit.

4. Že takoj vidimo, da so zlorabe tega dejanskega stanja ob pomanjkanju učinkovitih protiukrepov mogoče v neomejeni meri. Izvzeti je treba primer, kadar javno pravno telo pridobi vse delnice ali deleže. Ta primer ni nevaren. Problem nastane takrat, kadar pridobi vse delnice ali deleže neka druga fizična ali juristična oseba (n. pr. d. d.⁵). Edini družbenik združi družbeno imovino s svojo, razpolaga z obema imovinskima masama skupno, ne da bi ločil med družbenimi ter svojimi posli, sklepa med obema imovinama navidezne posle, ne loči med upniki družbe in upniki ostale svoje imovine ter daje prednost poslednjim na imovini družbe itd. S tem so v občutni meri ogrožene koristi upnikov. — Omejena zaveza družbe je upravičena le v toliko, kolikor se družbena imovina ločeno upravlja. Kadar pa tákega ločenega upravljanja ni, omejena odgovornost ni več osnovana, ker je zakon nikakor ne dovoljuje za izigravanje družbene oblike.

Toda zlorabe tega dopustnega pravnega instituta ne ograjajo samo zasebnih upnikov ustanovitelja enočlanske družbe ter dosedanjih in bodočih upnikov družbe, ampak posegajo globoko v gospodarsko življenje.

⁵ Enoosebna družba igra veliko vlogo v koncernih, kartelih, sindikatih. Gl. o tem Friedländer, Konzernrecht, 1927, 125 sl.

Pomislimo samo na komplicirana davčnoppravna vprašanja, ki jih lahko povzroči tako združenje vlog družbe v eni roki, združenje zasebnega in družbenega imetja ter različni navidezni posli med obema imovinskima masama. Tudi finančno gospodarstvo države je torej lahko ogroženo z izigravanjem davčnoppravnih predpisov.⁶

Poleg tega sledi že iz osnovnega namena vsake kapitalne družbe, da je enoosebna družba sama na sebi nesmiselna ter očitno nasprotuje smislu in namenu zakona. Kapitalna družba, nastala kot kapitalistično-kolektivistična zajednica, izgublja v enoosebni družbi svoje pravo bistvo in značaj.

Razumljivo je tedaj, da je problem enoosebne družbe v okviru d. d. in dr. z o. z. ter načela omejene odgovornosti danes v vseh državah eden najtežjih ter v ospredju trgovinskopravnih prizadevanj po reformi dosedanjega prava delniških družb in družb z omejeno zavezo ter trgovinskega prava sploh. Vsa reformna prizadevanja so seveda v nujni zvezi s splošnim priznanjem škodljivih posledic liberalno-kapitalističnega sistema. Ob pričakovanem uveljavljanju novega jugoslovanskega trgovinskega zakona ne bo torej brez razloga ogledati si v kratkih potezah vsa najnovejša stremjenja po rešitvi tega problema ter navesti one tehtne razloge, ki so napotili jugoslovanskega zakonodavca, da je ostal v NTZ. v bistvu pri stari ureditvi.

III. 5. Problem enoosebne družbe je mogoče rešiti na več načinov. Z odklonitvijo, omejeno pripustitvijo, neomejeno pripustitvijo in s posebno uzakonitvijo poedinskega podjetja z omejeno odgovornostjo.

Kdor a priori odklanja enoosebno družbo, ima lahko stališče. Potrebno mu je naglasiti le pojmovno nesmiselnost take družbene oblike, češ zakonodavec ima pri ureditvi d. d. in dr. z o. z. le prave družbe v mislih. Če je potrebno za ustanovitev družbe večje število oseb (vsaj dve), potem naj bi tudi za obstoj družbe veljali isti pogoji. Družba kot organizirana zajednica predpostavlja pojmovno večje število oseb. Kakor hitro pa manjka ta osnova, tako da se število članov zmanjša na enega, potem ne moremo več govo-

⁶ Navedem naj samo en primer: „družbenik“ prevali izgubo, ki jo je utrpel v privatnih poslih na družbo ter skuša zmanjšati davčno osnovo. V ostalem napotim na razpravo Wacke, Die Einmangellschaft im Steuerrecht, Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht, zv. 105, str. 9. — Iz prakse pri okrožnem sodišču v Ljubljani mi je znan primer, kjer je bila država na ta način oškodovana za težke tisočake. In to ni edini primer.

riti o družbi ali korporaciji v pravem pomenu besede, ker ena edina oseba ne more tvoriti neko korporacijsko t. j. sestavljeno skupno voljo v strogem smislu besede. Če združi en družbenik vse delnice ali deleže v svoji roki, potem bi nujno sledilo, da družba prestane, kajti s tem izgubi po zakonu določen smisel in namen. Toda ne glede na to, da enoosebna družba res ni prava družba, sami pojmovni razlogi vendar še ne govore za odklanjanje tega instituta, ki se je razvil proti namenu zakonodavca v gospodarskem življenju, kajti tudi rimsko pravo je poznalo korporacije s samo enim članom („sed si universitas ad unum rediit, magis admittitur posse eum convenire et conveniri, cum ius omnium in unum reciderit et stet nomen universitatis“ — L. 7 § 2 D 5, 4⁷). Tudi pojem juristične osebe temu ne nasprotuje. Družba traja dalje, če ne kot družbena oblika (korporacija), pa kot *j a m s t v e n a*⁸ ter se približuje drugim vrstam juristične osebe (ustanovam, zavodom, zapuščinski masi itd.). Družbena imovina ostane pravno posebna masa, ki obdrži svojo pravno sposobnost, podjetje pa postane poedinsko z omejeno zavezo v okviru d. d. ali dr. z o. z. Vendar praktično bistvo problema ni toliko v pojmovnih sporih nego v varovanju koristi privatnih upnikov ustanovitelja enočlanske družbe, še več pa v varovanju koristi dosedanjih in bodočih upnikov družbe. To je de lege lata in ferenda odločilno za priznanje ali nepriznanje enoosebne družbe.

Absolutna prepoved enoosebne družbe ima nujno za posledico, da družba, kadar združi en družbenik vse delnice ali deleže v eni roki, prestane, preostali družbenik pa jamči za „družbene“ dolgove neomejeno z vsem svojim premoženjem, kolikor nima pravice zahtevati likvidacijo družbe. Toda ali bi prepoved enoosebne družbe res odpravila vse zlorabe?

Če si stvar ogledamo bliže, moramo ugotoviti, da zlorabe, ki nastanejo pri enoosebni kapitalski družbi, niso omejene le na to obliko. Zlorabe nastanejo na ta način, da se neka le omejeno odgovorna pravna oseba more udeleževati s pomočjo take oblike brez učinkovite kontrole. To je pravi vzrok za zlorabe. Ta vzrok pa ni omejen le na čisto enočlanske družbe, ampak nastopa pri vseh družbah, kjer si pridobi nek družbenik (n. pr. „veliki delničar“) ali manjša skupina družbenikov (n. pr. sindikat delničarjev) neomejen

⁷ Dernburg, Pandekten, 6 izd., 1900, 148.

⁸ Wieland, Handelsrecht, I., 1921, 510 op. 9; II., 1931, 591.

vpliv.⁹ Isti položaj lahko nastopi pri rodbinskih, sorodstvenih, prijateljskih družbah in sploh pri vseh, kjer si en družbenik ali skupina družbenikov pridobi odločilen vpliv. Če torej napovemo boj enoosebnim družbam, bi morali prav isto storiti nasproti takim vrstam družb, ki se močno približujejo osebnim družbam. Ali ni zato tudi za take vrste družb utemeljena neomejena odgovornost za družbene dolgove?

Enostavna prepoved enoosebne družbe bi nikakor ne odpravila težav. Isti položaj si namreč družbenik lahko pridobi s fiktivnimi delničarji, uspeh bi bil pa ravno nasproten. Poslovno zaupanje bi bilo še bolj omájano spričo zamotanejšega dejanskega članskega stanja družb.

Enoosebna družba, ki je podvržena v svojem poslovanju dalekosežni kontroli nadzornih organov ter države in kjer „družbenik“ ob zlorabi svojega položaja kot edini dejanski gospodar družbe jamči s celotnim svojim premoženjem, nikakor ni nevarna; veččlanska družba, kjer en družbenik pod okriljem omejenega jamstva družbe uveljavlja svojo voljo neomejeno, je prav toliko nevarna in škodljiva kot čista enočlanska družba. Ne glede na to so upniki zainteresirani le v toliko, da se družbena imovina ohrani kot celota v varovanje njihovih koristi. Prav vseeno jim je, ali je osnovna glavica najmanj milijon dinarjev pri d. d. (§ 188 odst. 1., NTZ.) oz. 200.000.— dinarjev pri dr. z o. z. (§ 420 odst. 2., NTZ.) razdeljena med številno članstvo ali pa jo ima v rokah en sam delničar oz. družbenik. Tudi s stališča družbenih upnikov torej enoosebna družba ni toliko nevarna, kakor na prvi mah izgleda. Prepoved take fiktivne družbe z določitvijo najmanjšega števila članov, ki je potrebno za obstoj družbe ali pa z določbo, da z združitvijo delnic oz. deležev v eni roki postane družbenik neomejeno odgovoren za družbene obveznosti, bi nikakor ne odpravila zlorab. Določbe zakona bi bilo prav lahko izigrati s fiktivnimi družbeniki z majhnim številom delnic ali majhnimi deleži, tako da bi odločilni družbenik prišel do istega položaja kakor pri enoosebni družbi. Na drugi strani nastopijo iste težkoče pri vseh družbah, kjer si pridobi en družbenik ali skupina družbenikov (n. pr. sindikat delničarjev) odločilen vpliv.

Absolutno prepoved navidezne družbe v rokah enega družbenika je usvojil ~~znaten del zakonodaj~~¹⁰ ter

⁹ Škerlj, O odgovornosti organa akcionarskih društava, Referat, Spomenica za III. glavnu skupštino kongresa pravnika kraljevine Jugoslavije, 1927, 19, zlasti 50, 51.

¹⁰ Bolgarski zakon o dr. z o. z. od 8. maja 1924, čl. 105 t. 6; Švedski zakon o d. d. od 12. avgusta 1910 § 97 t. 2; Prim. Hallstein,

smatra združitev vlog v eni roki za razlog prestanka družbe. Preostali družbenik jamči odslej neomejeno. Če v zakonu ni zadevnih jasnih predpisov, sta v številnih državah tudi judikatura in pravna znanost zavzeli odklonilno stališče. V tem smislu je dosledna zlasti francoska judikatura.¹¹ V Angliji so bile sprva take fiktivne družbe dovoljene pod imenom „One-man company“, toda Companies Consolidation Act od 1908 (prav tako od 1929) jih je prepovedal. Če pade število družbenikov v angleški Private Company pod dva, jamči preostali družbenik neomejeno za družbene dolgove, lahko pa zahteva likvidacijo družbe. Prepoved je v Angliji povzročila ustanovitev številnih kapital-skih družb s fiktivnimi delničarji.¹²

6. Druga rešitev vprašanja enoosebne družbe obstoji v omejeni pripustitvi take navidezne družbe. Enoosebna družba naj bi bila sicer dopustna, toda upniki bi imeli pravico, v določenem roku zahtevati pri sodišču prestanek družbe ter njeno likvidacijo. To rešitev poznata zlasti francoski in belgijski zakon o delniških družbah.¹³ Po splošnem mnenju pa tudi tu jamči družbenik za dobo združitve delnic v eni roki neomejeno z vso svojo imovino, da, družba celó prestane.¹⁴

Slično je rešil problem švicarski zakonodavec. V reformi obligacijskega prava (OR) z dne 18. decembra 1936 sicer ni opustil enoosebne družbe, vendar pa je dal upnikom pravico, da zahtevajo pri sodišču prestanek družbe ter njeno likvidacijo, če pade število družbenikov pod tri in se to protizakonito stanje z izpopolnitvijo števila družbenikov

Die Aktienrechte der Gegenwart, 1931, 355; franc. zakon o dr. z o. z. od 7. marca 1925 zahteva vsaj dva družbenika (čl. 5); francoskemu je sledil belgijski zakon o dr. z o. z. od 9. julija 1935.

¹¹ Čl. 38 franc. zak. o d. d. od 24. julija 1867: La dissolution peut être prononcée, sur la demande de toute partie intéressée, lorsqu'un an s'est écoulé depuis l'époque où le nombre des associés est réduit à moins de sept. Pic, Des sociétés commerciales, 1926, III, n. 1224—1226 in tam navedene odločbe; Houpin-Bosvieux, Traité général des sociétés civiles et commerciales, 6. izd. 1928, II, n. 1452, 1618; Lacour — De la Morandière, Précis de droit commercial, 1938, 118, 125, 194; na tem niso spremenile niti številne novele zakona od 1867, predvsem od 9. avgusta 1935 in 31. avgusta 1937, niti najnovejša reforma od 19. septembra 1940, ki so le dalekosežno poostrele določbe o odgovornosti družbenih organov.

¹² Wieland, l. c. II, 388; Ardigó, La società per azioni nel diritto inglese, 1939.

¹³ Cit. čl. 38. franc. zak. o d. d.: čl. 105 belg. zakona o d. d. od 18. maja 1873 (nov. 25. maja 1913, 30. maja 1919, 14. junija 1926 in 30. nov. 1935.) Hallstein, l. c. 356.

¹⁴ Gl. op. 11 in tam navedeno literaturo (zlasti Pic, l. c.).

ne odstrani v primernem roku, ki ga sodišče določi. V dvomljivih primerih odgovarja imetnik take fiktivne družbe nujno neomejeno (§ 625/2 za d. d. in § 775/2 za dr. z o. z.). Proti zlorabam velja kakor doslej načelo dobre vere in poštenja.¹⁵

Na prvi pogled lahko ugotovimo, da tudi ta rešitev ni dobra. Tudi tako sankcijo je prav lahko izigrati s fiktivnimi družbeniki.

Temu primeru lahko pridružimo nadaljnjo možnost, pri-pustitev enoosebne družbe, toda le za časovno ome-jeno dobo. Po brezuspešno pretekli dobi, če se namreč število družbenikov ne izpopolni, družba prestane avtomatično, preostali družbenik pa postane neomejeno odgovoren za dolgove.¹⁶ Tak položaj je teoretično mogoč po našem zakonu o gospodarskih zadrugah. Če ostane število zadružnikov več kakor leto dni izpod deset, zadruga prestane avtomatično, kar mora poslednji upravni odbor (preostali zadružnik) prijaviti v 15 dneh registrskemu sodišču radi vpisa v zadružni register (§§ 61 t. 4, 64/1 zak. o gospodarskih zadrugah). Ker je v tem primeru treba opraviti likvidacijo zadruge (§ 65/1), ni nujno, da bi preostali zadružnik postal neomejeno odgovoren za dolgove zadruge. Neomejeno odgovoren postane le v primeru zlorab v tistem letu pred pre-stankom in likvidacijo zadruge, zlasti kadar ne bo mogoče ločiti njegove zasebne imovine ter imovine zadruge. Zaradi strukture gospodarske zadruge se praktično tak primer enoosebne zadruge ne bo pojavil v gospodarskem življenju. Izjeme so seveda vedno mogoče.¹⁷

7. Neomejena pripustitev enoosebne kapitalske družbe z vsemi svojimi slabimi stranmi je povzročila zahtevo po reformi. Zato se sklicujem na prejšnja izvajanja. Splošno je priznana enoosebna družba v nemškem trgovinsko pravnem sistemu. Čeprav so mnenja o njeni upravičenosti deljena, so vendar vsi edini v tem, da taka družba ne prestane (če ni zakonske določbe), ampak živi svoje pravno življenje nemoteno naprej, le da dobi preostali družbenik neomejen vpliv na njeno poslovanje. Tako si je dejansko poedinsko podjetje z omejeno zavezo utrlo pot v gospodarsko življenje v okviru d. d., še več pa v okviru dr. z o. z. Dopustnost enoosebne družbe sicer ne prihaja v

¹⁵ G ü h l, Das Schweizerische Obligationenrecht (od 18. dec. 1936), II. zv., 2. izd. 1937, 275, 528; G o l d s c h m i d t, Grundfragen des neuen schweizerischen Aktienrechts, 1937, 136.

¹⁶ Prim. finski, norveški, danski zakon; H a l l s t e i n, l. c. 356.

¹⁷ Gl. op. 3 in 4.

zakonu do izraza, toda združitev delnic ali deležev v eni roki ni navedena med razlogi prestanka d. d. oz. dr. z o. z.¹⁸ Tudi ni dvoma, da kapitalska družba, ki ima samo enega družbenika, ni več družba v pravem pomenu besede, ker je pojmovno nesmisel. Zato je enoosebna družba našla številne nasprotnike.¹⁹ Toda kljub temu pojmovnemu protislovju in upoštevanju nastalih zlorab ima enoosebna družba še danes mnogo zagovornikov, ki jim je vsem skupno to, da gospodarsko življenje potrebuje take vrste podjetja seveda pod strogo določenimi pogoji. V obliki enoosebne družbe je namreč dana možnost, tudi podjetje posameznega podjetnika v vseh pravnih razmerjih ločiti od osebnosti podjetnika ter njegove zasebne imovine in ga v pravnem prometu zenačiti kot samostojno maso z drugimi družbenimi masami.²⁰

V italijanski doktrini so mnenja deljena. Prevladuje pritrilno stališče spriče pomanjkanja nasprotne zakonske določbe. Ob najmanjšem dvomu glede zlorab se zahteva neomejena odgovornost družbenika po načelu dobre vere in poštenja.²¹ To stališče dosledno izvaja tudi nemško-avstrijska in italijanska judikatura. Družbenik naj odgovarja omejeno z družbeno imovino le pod določenimi, strogimi kvantelami, utemeljenimi v pozitivnem pravu.

¹⁸ Škerlj, Das Gesetz über Gesellschaften mit beschränkter Haftung, 1909, op. k § 84, str. 150; Pisko, Lehrbuch des österreichischen Handelsrechts, 1925, 56, 416, 445, 472; Wieland, Handelsrecht, II, 1931, 588; Feine, Die Gesellschaft mit beschränkter Haftung v Ehrenberg's Handbuch des gesamten Handelsrechts, 1929, 425 sl.; Fischer, Die Aktiengesellschaft istotam, 1916, 401; Staub-Pinner, AG. Kommentar, 1921 k § 292 op. 18; Staub-Pisko, Kommentar zum HGB, 1908, II, k čl. 242 § 9; Staub-Hachenburg, GmbH-Kommentar, 1915, k § 60 op. 24; Brodmann, Aktienrecht, Kommentar, 1928, k § 292, str. 485; isti, GmbH, 1950, k § 2 op. 8.

¹⁹ Gierke, Die Genossenschaftstheorie und die deutsche Rechtsprechung, 1887, 854, 859; Feine, Die Gesellschaft mit beschränkter Haftung, Ehrenberg's Handbuch des gesamten Handelsrechts, 1929, 425.

²⁰ J. v. Gierke, Handelsrecht und Schiffahrtsrecht, 4. izd. 1935, 388; Baumbach, GmbH-Gesetz, 1936 k § 15 op. 1; Aktiengesetz, 1937, 219; Brodmann, GmbH-Gesetz 2. izd., 1950, k § 20 op. 8, str. 16; Hachenburg, pri Düringer-Hachenburg HGB, 3. izd. 1934, III, 179 sl.; Klausning, GmbH-Gesetz, 1936, 51, ki pa poleg tega predlaga tudi posebno zakonsko ureditev trgovinskega podjetja z omejeno odgovornostjo.

²¹ Vivante, Trattato di diritto commerciale, 5. izd., 1935, II, 462; Mossa, Diritto commerciale 1937, I, 216; isti Rivista del diritto commerciale (RDC) 1939, II, 261 (Abusi della persona giuridica sociale); je pa za široko reformo. Enoosebno družbo odklanja tudi za sedanje ital. trg. pravo Manara, RDC, 1911, I, 1059.

8. Najučinkovitejša pripomoč proti enoosebnim kapitalnim družbam bi bila zakonska ureditev poedinskega podjetja z omejeno odgovornostjo (ali zavezo) ter absolutna prepoved enoosebne družbe. V trgovinsko-pravni literaturi najdemo večkrat mnenje, da tvori podjetje trgovca neko določeno pravno samostojnost, tako da ne bi bilo prav nobene ovire omejiti odgovornost trgovca za obveze svojega obrata le na imovino podjetja. Zakaj naj bi imele tak privilegij le določene oblike družb, ne pa na splošno podjetje, ki je združitve materialnih, osebnih in nematerialnih sredstev v dosego gospodarskega ali drugačnega družabnega namena²² ter tvori prav tako neko zaključeno celoto? Pri pravilnem upoštevanju pomena podjetja kot gospodarske tvorbe v pravnem življenju bi morali priti do zaključka, da je trgovinsko podjetje osrednja točka, na kateri je zgrajeno celotno trgovinsko pravo (zahteva po popolni objektivizaciji trgovinskega prava: Trgovinsko pravo naj postane pravo trgovinskih podjetij!).²³ Na tem sloni v bistvu zahteva po posebnem pravnem institutu podjetja z omejeno zavezo, ki naj bi preprečilo družbenemu pravu nasprotne tvorbe enoosebne družbe v okviru d. d. ali dr. z o. z. V tem smislu je postavil zahtevo po posebni ureditvi poedinskega podjetja z omejeno zavezo že Pisko s svojim zakonskim osnutkom ureditve poedinskega podjetja z omejeno zavezo.²⁴ Na njegovi ideji temeljé tudi novejša nemška prizadevanja.²⁵

²² Bajič, Delovno pravo, 1956, 99.

²³ Mossa, I problemi fondamentali del diritto commerciale, RDC, 1926, I, 245: „Diritto del commerciante e diritto della impresa dovranno significare una sola cosa, per il fatto che l'impresa, tale per la sua entità e portata o per la sua forma, diviene l'organismo economico che concentra in sé i mezzi, e gli uomini indispensabili per l'esercizio dell'attività commerciale“; Oppikofer, Das Unternehmensrecht, 1927, 150: „Bei einer eingehenden Würdigung der funktionellen Bedeutung des Unternehmens als wirtschaftlicher Erscheinung im Rechtsleben kann sich sehr wohl ergeben, daß die einheitliche Grundlage für systematische Abgrenzung und Aufbau des gesamten Handelsrechts im Unternehmen und der in ihm sich abwickelnden Tätigkeit zu suchen ist.“

Načelo je dosledno izvedlo le sovjetsko trgovinsko pravo, ki je pravo trgovinskih podjetij. Za dolgove odgovarja podjetje do vrednosti imovine neodvisno od sprememb v osebi lastnika podjetja. Prim. Gordon, Système du droit commercial des soviets (franc. prevod Dufour), 1955, 185 sl.

²⁴ Pisko, Beschränkte Haftung des Einzelkaufmanns, Grünhut's, Zeitschrift für das privat- und öffentliche Recht der Gegenwart, 37 zv. I. 1910., 699: Entwurf zu einem Gesetz über Einzelunternehmen mit beschränkter Haftung, 736.

9. Ob reformi prava delniških družb in družb z omejeno zavezo (in v tej zvezi rešitev vprašanja enoosebne družbe ter načela omejene odgovornosti), se je sicer v Nemčiji pojavilo dvoje možnosti: Efektivna uzakonitev načela neomejene odgovornosti za vsa podjetja z izjemo velikih podjetij, za katera naj se obdrži kot edino prikladna oblika delniška družba. Govorilo se je o posebljenju gospodarstva, o spremembi malih d. d. v osebne družbe (zaradi škodljivih posledic raznih rodbinskih, sorodstvenih, prijateljskih in njim sorodnih d. d.), o povišanju osnovne glavnice, o obči prepovedi enoosebne družbe, da celo dr. z o. z., kajti od načelnega stališča nasproti omejeni odgovornosti je odvisno tudi stališče nasproti družbam z omejeno zavezo. S tem bi razmerje med državo in d. d. bilo postavljeno na povsem novo podlago. Če se ni mogoče odločiti za prvo alternativo, potem je treba pripustiti podjetja z omejeno zavezo v vseh oblikah torej tudi poedinska podjetja z omejeno zavezo.²⁶ Da se končno nemški zakonodavec ni odločil niti za prvo niti za drugo alternativo, ampak je v novem Aktiengesetz-u z dne 30. januarja 1937 ostal pri stari ureditvi, nam dokazuje le to, da problem enoosebne družbe in podjetja z omejeno zavezo ni tako enostaven. Tudi po novem zakonu je enoosebna družba pravno dopustna v okviru d. d., seveda pa so zlorabe spričo strogih določb o publiciteti, nadzorstvu ter odgovornosti zmanjšane na najmanjšo mero. Ker igra tudi enoosebna družba veliko večjo vlogo na področju družbe z omejeno zavezo, si je zakonodavec pridržal rešitev problema enoosebne družbe in načela omejene odgovornosti za reformo dr. z o. z.²⁷

10. V italijanskih reformnih prizadevanjih obstojita dve diametralno nasprotni mnenji. Tako ne predlaga *Vivante* samo izrečnega priznanja enoosebne družbe v okviru d. d., ampak postavlja celo norme za njeno ustanovitev ter poskuša rešiti problem podjetja z omejeno odgovornostjo v okviru d. d.²⁸ Temu nasprotno odločno zavrača obliko eno-

²⁵ Predvsem Oppikofer, Das Unternehmensrecht, 1927, 127; J. v. Gierke, Lc. 411; Friedländer, Konzernrecht, 1927, 125; Friedländer, Die Einmanngesellschaft, Zentralblatt für Handelsrecht, 1926, 22, 154; Wieland, Handelsrecht I, 1921, 144, 507 sl. in II. 1931, 385 sl.; Feine, lc. 431.

²⁶ Klausing, Das kommende Aktienrecht, Deutsche Juristenzeitung, 1935, 1139.

²⁷ Schlegelberger-Quassowski, Aktiengesetz, 1937, § 2, op. 14, str. 111.

²⁸ Vivante, Proposte per la riforma delle società anonime, Foro Italiano 1935, Parte quarta, 1, 8. Zaradi zanimivosti citiram vsaj

osebne družbe kot gospodarskemu življenju skrajno škodljivo tvorbo ter vir zlorab *Mossa*,²⁹ ki se zavzema za obliko d. d. le za velika podjetja, predlaga za mala podjetja dr. z o. z. in zahteva končno ureditev poedinskega podjetja z omejeno odgovornostjo kot pripomoč proti enoosebnim družbam. Ker v italijanskem pravu danes dr. z o. z. ni urejena, se je v Italiji razvilo neštevilno malih delniških družb, predvsem enoosebnih, tako da je tam danes problem posebno pereč.

11. Z redko izjemo se do danes zakonodavec še ni odločil za zakonsko ureditev podjetja z omejeno odgovornostjo; znak, da proti tako dalekosežni spremembi pravnega sistema obstoje še mnogi pomisleki. Navedenim modernim prizadevanjem je sledil edinole zakonodavec kneževine Lichtenstein ter uredil v državljanem zakoniku (osebno in družbeno pravo) z dne 20. januarja 1926 ne samo enoosebno podjetje z omejeno odgovornostjo v gospodarske ali pa tudi negospodarske svrhe (čl. 854 sl.), nego tudi enoosebne „družbe“ („Einmannverbandsperson“) v okviru d. d. ali dr. z o. z. (čl. 659), ki pa jih je podvrigel posebnim poostrenim določbam. Te določbe predvsem varujejo koristi upnikov, ki jim dajo pravico do uradne revizije in uprave in jim končno zasigurajo neomejeno odgovornost imetnika enoosebne družbe v primeru težkih namernih zlorab.³⁰

IV. 12. Tudi jugoslovanski zakonodavec se v novem trgovinskem zakonu ni odločil za dalekosežno spremembo v smislu absolutne prepovedi enoosebne družbe ter uzakonitve podjetja z omejeno odgovornostjo, ampak je obdržal glede enoosebne družbe isto ureditev, kot jo ima trgovinski zakonik na področju Slovenije in Dalmacije.³¹ Tudi po NTZ.

prvi člen njegovega osnutka: La società anonima per azioni può costituirsi con atto pubblico anche da una sola persona mediante l'assegnazione di un capitale per l'esercizio di determinati affari commerciali. Osnutek je posnet po čl. 2 poljskega zakona z dne 26. marca 1928 in čl. 6, 7, sovjetskega reglementa o delniških družbah z dne 17. avgusta 1927, kajti tipična enoosebna družba je delniška družba v rokah države.

²⁹ *Mossa*, L'impresa nell'ordine corporativo, 1955, 20; Saggio per il nuovo codice di commercio, 1927; Per la società anonima italiana, RDC, 1959, I, 509; sistematično obravnava celoten problem enoosebne delniške družbe *Bragantini*, L'anonima con un solo azionista, 1940.

³⁰ *Beck*, Die Einmannverbandspersonen nach dem Gesetz des Fürstentums Lichtenstein vom 20. Januar 1926, Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht, 89, 1926, 218.

³¹ Enako je vprašanje urejeno tudi v trgovinskem pravu Hrvatske, Vojvodine, Bosne in Hercegovine; drugače je po srbskem zakonu o akcionarskim društvima z dne 10. decembra 1896, ki velja po zakonu z dne 30. marca 1922 tudi na področju Črne gore. Ker je akcijsko

bo torej enoosebna družba dopustna. Zakon ne prepoveduje, da se vse delnice oz. deleži spoje v eni roki. To ni nikak razlog za prestanek družbe (§§ 363, 475 NTZ.). Družba s samo činjenico, da ima samo enega družbenika ne prestane, pač pa enoosebna družba nikdar ne more nastati originarno, ker je za nastanek vsake d. d. oz. dr. z o. z. potrebno večje število družbenikov (za d. d. najmanj pet, § 182 odst. 1., NTZ.; za dr. z o. z. vsaj dva, ker drugače ne gre za družbo v smislu zakonskih določb o ustanovitvi družbe, § 415 in sl.). Zakon daje slednjič kavtele za en posamezen primer (§ 182 NTZ.). Če namreč pravila določajo, da morajo biti člani družbenih organov delničarji, potem mora d. d. imeti vedno toliko delničarjev, kolikor je potrebno, da se sestavijo dotični organi v smislu pravil. S pravili je torej mogoče izrečno preprečiti nastanek enoosebne delniške družbe.

Zakon ureja celo en način nastanka enoosebne družbe, če namreč pridobi vse delnice (§ 379) oz. deleže (§ 480) država, banovina ali občina. V tem primeru more javnopravno telo izvrševati dolžnosti družbenih organov. Če družba, ki je vse njene delnice ali deleže pridobila država, banovina ali občina, prestane, se more izvršiti likvidacija na ta način, da javnopravno telo prevzame obvezo poplačati vse družbine dolgove. Končno štiti zakon upnike s tem, da more občina to storiti samo z garancijo države ali banovine (§§ 379 odst. 2., 480; tudi §§ 381, 480 glede družbe v likvidaciji.). Ta način nastanka enoosebne družbe ni toliko nevaren, ker daje že samo javnopravno telo kot pridobitelj vseh delnic ali deležev zadostno garancijo družbenim upnikom. Ta način je celo v interesu narodnega gospodarstva. Problem nastane šele takrat, če neka druga fizična ali juridična oseba pridobi vse delnice ter pridobi izključen vpliv na poslovanje d. d. al dr. z o. z. V tem primeru so potrebne precejšnje kavtele, da se ne pojavijo škodljive posledice enoosebne kapitalске družbe.

15. Kljub temu, da je zavzel znaten del zakonodaj do tega vprašanja navidezne družbe v rokah enega družbenika odklonilno stališče, to še ni noben razlog, da bi zenačili naše pravo z inozemskim. Predvsem se moramo vprašati, ali je enoosebna kapitalaska družba, kakor je dopustna danes

pravo tega zakona najbližje francoskemu, enoosebna družba ni mogoča, ker vsaka d. d. prestane, če pade število delničarjev pod deset (čl. 81, t. č.). Izpopolnitev članstva iste ima za posledico nastanek nove družbe. Prim. Mirković, Nekoliko pitanja iz oblasti akcijskog prava, Branič, 1940, 219, 223; Postanak i pravni sastav trgovačkih društava, Pravosudje, 1940, 254, 258.

po Tz. in tudi po novem trgovinskem zakonu, gospodarsko pravilna organizacijska oblika za podjetja z omejeno odgovornostjo in ali je v skladu z duhom našega družbenega prava. Ali ni morda umestneje omogočiti tudi posameznemu podjetniku omejeno odgovornost za njegovo podjetje s posebno zakonsko ureditvijo, ne pa v obliki d. d. ali dr. z o. z.?

14. Jugoslovanski zakonodavec je sicer tudi v novem trgovinskem zakonu pripustil enoosebno kapitalno družbo. Pri tem so ga vodili v prejšnjih izvajanjih navedeni razlogi, ki govorijo proti enostavni prepovedi enoosebne družbe, prav tako kot nemškega zakonodavca. Toda, ker je drugače poskrbel za odklonitev škodljivih posledic enoosebne družbe, ni zagrešil napake. Tudi z ureditvijo po zgledu švicarskega OR (§ 625 odst. 2.), da mora družba za dobo svojega obstoja imeti gotovo število članov ter bi v nasprotnem primeru vsak družbin upnik imel pravico s tožbo zahtevati prestanek družbe v varovanje svojih koristi, ne bi bilo prav nič pomagano, ker bi se taka sankcija prav tako lahko izigrala s fiktivnimi družbeniki.³²

V novem trgovinskem zakonu je izbrana druga, morda še učinkovitejša pot, namreč z določitvijo zadosti visoke osnovne glavnice, z izčrpnimi določbami o ustanavljanju, dalekosežno ureditvijo nadzorstva, računovodstva, razširjenjem načela publicitete, predvsem pa s poostrežitvijo določb o odgovornosti (za škodo in kazenske odgovornosti). S tem je dana možnost, da enoosebne družbe ne postanejo nezdrava pojava gospodarskega življenja ter se omeje na gospodarsko želeno mero. Ena določba NTZ.-a nam kaže celo to, da je zakonodavec izrečno skušal onemogočiti vsako zlorabo neomejenega vpliva v družbi.³³ Kdor namreč za zlorabo svojega vpliva, ki ga kot delničar ali družbenik pri družbi z o. z. ima v družbi, neposredno ali posredno stori, da član kakega družbenega organa, ki mu je poverjeno upravljanje družbenih poslov ali opravljanje nadzora nad tem upravljanjem, ali kdo drug, ki je zaposlen v družbi ali z družbo, prekrši svojo dolžnost, odgovarja za škodo, ki je povzročena s kršitvijo dolžnosti, kakor tudi kršilec (§§ 398 odst. 1., in 487 odst. 1.). Iz tega sledi nedvomno, da vsak delničar ali družbenik pri družbi z omejeno zavezo odgovarja

³² Tako tudi obrazložjenje ministrstva pravde k § 182 NTZ.

³³ Škerlj, *Le società per azioni secondo la nuova legge commerciale jugoslava*, RDC, 1959, I, 190.

za vsako zlorabo svojega vpliva v družbi neomejeno z vsem svojim premoženjem.

Za družbo z omejeno zavezo je NTZ še izčrpnější v pogledu varovanja koristi družbenih upnikov, ker izkustvo uči, da so upniki pri d. z o. z. še v večji nevarnosti kot pri delniški družbi in pa, ker je tu javna kontrola slabša. Če namreč način družbenega poslovanja očitno ograža poplačilo terjatev družbenih upnikov ali če bi bila v družbenem poslovanju na škodo upnikov storjena nepoštena dejanja ali hude kršitve zakona, imajo upniki, katerih terjatve dosegajo znesek vsaj polovice družbene osnovne glavnice, pravico predlagati registrskemu sodišču, da odredi preskušnjo s tkzv. poverjeniki za preskušnjo (§ 469, odst. 2.). Končno imajo upniki celó pravico, s tožbo zahtevati prestanek družbe, če katera koli bilanca ali katera koli preskušnja pokaže, da je propadla polovica osnovne glavnice ali v primeru oškodovalnega načina družbenega poslovanja (§ 477, odst. 1.). Tudi ti dve določbi NTZ-a kažeta namen zakonodavca, odpraviti vsak, upnikom škodljiv način poslovanja v družbi ter vsako zlorabo neomejenega vpliva.

15. Seveda pa bo važna vloga kakor doslej prepuščena judikaturi. Družbenik, ki je združil v svoji roki vse delnice oz. deleže, ne sme tega svojega položaja izrabiti v gospodarsko nedovoljene, navidezne in zasebnim ter družbenim upnikom škodljive posle. Seveda je v takem primeru ločitev zasebnega ter družbenega imetja, ločitev zasebnih ter družbenih poslov težavna stvar, ker obvlada „družbenik“ vse svoje premoženje v celoti ter gleda na oboje z istega vidika. Zato je načelo ločitve zelo težko posplošiti, marveč mora biti v vsakem posameznem primeru posebej preskušeno. Odločevati mora v vsem načelo dobre vere in poštenja (§§ 863, 914 o. d. z., § 916 o. d. z. glede navideznih poslov; do neke mere tudi čl. 278, 279 Tz.) v trgovinskem prometu in po tém je tudi odvisno vprašanje o priznanju ali nepriznanju načela omejene odgovornosti „družbenika“, ki si je v okviru d. d. ali dr. z o. z. brez posebnih težkoč omogočil omejeno odgovornost za svoje podjetje.³⁴

16. Gotovo bi bila uzakonitev posebne oblike podjetja z omejeno zavezo pod posebnimi strogimi kvantelami prikladnejša ter bolj ustrezajoča gospodarskemu življenju, toda našemu pravnemu sistemu z nekaterimi redkimi izje-

³⁴ Schlegelberger-Quassowski, l. c.; Feine, l. c. 450; Guhl, l. c., 275; Mossa, Abusi della persona giuridica sociale, RDC, 1939, 261.

mami (prim. § 1409 odz.) je to povsem tuja tvorba.³⁵ Tudi bi se s tako ureditvijo kaj malo doseglo, čim bi bilo podjetje vezano na strožje pogoje nego pri družbi z omejeno zavezo.³⁶ V tem primeru bi se s pomočjo fiktivnih družbenikov raje ustanovila družba z o. z. ter doseglo isti cilj.

17. Pri ureditvi d. d. in dr. z o. z. je moral zakonodavec imeti pred očmi, da so delniške družbe pa tudi družbe z omejeno zavezo ne samo sredstvo posameznih kapitalistov za obavljanje svojih dobičkanosnih poslov, nego važen instrument narodnega gospodarstva, ki naj bo čim bližje pojmu pravičnosti in onim idejam, na katerih ta pravičnost počiva. O tej vlogi je predvsem treba voditi račun. Jugoslovanskemu zakonodavcu se je to v polni meri posrečilo ter so zlasti določbe o odgovornosti zbudile poziv na posnemanje celo v reformnih prizadevanjih drugih držav z drugačnim gospodarskim sistemom, kakor je naš.³⁷ Ne glede na to, da v NTZ.-u ni urejeno poedinsko podjetje z omejeno zavezo kot nadomestilo enočlanske kapitalne

³⁵ Načelo omejene odgovornosti velja v pomorskem pravu. Ladja tvori pomorsko podjetje. Po nemškem sistemu (§ 486 HGB) obstoji omejena stvarna odgovornost lastnika ladje po samem zakonu. Upnikom služi za varnost njihovim terjatvam samo ladja (brod) in brodarina. Po francoskem sistemu, ki velja tudi pri nas (II. knjiga code de commerce iz l. 1807, v ital. prevodu tvori osnovno jugoslovansko pomorsko pravo), sicer lastnik ladje in brodar odgovarjata upnikom načeloma neomejeno. Toda z institutom tkzv. napusta (abandona) ladje (broda) in brodarine jima je dana možnost, omejiti odgovornost le na ladjo in brodarino (čl. 216 code de commerce). Načelo omejene odgovornosti obstoji torej v institutu abandona. Jugosl. načrt pomorskega zakona je opustil sistem abandona ter se odločil za angleški sistem omejene osebne odgovornosti brodarja v skladu z mednarodno konvencijo o omejitvi odgovornosti brodarja iz l. 1924. (Bruselj). Brodar naj odgovarja za dolgove do višine vrednosti broda in brodarine. O načelu omejene odgovornosti v pomorskem pravu gl. Špehar, *Odgovornost brodarja*, 1959, 109, 138 sl.; Wüstendorfer, *Das Seeschiffahrtsrecht* v *Ehrenberg's Handbuch des gesamten Handelsrechts*, 1923, 199 sl.; Ripert, *Droit maritime*, 1929, II., n. 1253 sl.; Scialoja, *Sistema del diritto della navigazione*, 1953, I., 225; tudi na pomorskem podjetju ter načelu omejene odgovornosti v pomorskem pravu opravičujejo nekateri ustanovo poedinskega podjetja z omejeno zavezo; prim. Mossa, *L'impresa*, l. c. 70; *il diritto alla impresa*, 1953, 13; Oppiköfer, l. c. O načelu omejene odgovornosti v zračnem pravu ter o abandonu, ki velja v italijanskem zračnem pravu še danes v nekem pogledu gl. Ambrosini, *Istituzioni di diritto aeronautico*, 1959, 255 sl.

³⁶ Wieland, l. c. II, 589;³⁷ Mossa, *Per la società anonima italiana*, 516.

družbe, bodo določbe NTZ.-a brez dvoma zajezile škodljive posledice takih gospodarskih tvorb ter jih reducirale na minimum ali vsaj napravile za popolnoma neškodljive.

V. 18. Današnji gospodarski razvoj nam seveda odpira zopet nove poglede. Država pridobiva vedno večji vpliv na delovanje gospodarskih podjetij in sicer od največjih delniških družb in koncernov do najmanjših podjetij posameznih trgovcev. Vedno bolj se priznava socialni značaj podjetja, ki sili k vedno večji nacionalizaciji in kolektivizaciji gospodarstva. V tem pravičnejšem sistemu seveda delniška družba in družba z omejeno zavezo ne bosta mogli biti prepuščeni eni sami osebi.

Vojaška služba in službeno razmerje.

Dr. Stojan Bajič.

Šele tik pred in med sedanjo vojno je uredilo delovno pravo izrečno vpliv službojemnikovega opravljanja vojaške službe na njegovo službeno razmerje.¹ Kakor drugi pravni redi je obravnavalo naše pravo doslej le občje zadržke v službojemnikovem službovanju, namreč zadržke zaradi bolezni in nezgode ter važnih osebnih razlogov (§ 1154^b odz., § 219 ob. z. itd.) in zaradi okolnosti na službodavčevi strani (§ 1155 odz., § 220 ob. z.). Samo obrtni zakon vsebuje izrečno določbo o zadržku zaradi poziva na vojaške vaje (§ 221 ob. z.), ki pod določenimi pogoji službenega razmerja ne prekinejo, temveč ustanavljajo celo službodavčevo obveznost, plačevati za ta čas službene prejemke. Nasprotno je služba v kadru redoma razlog za razvezo službenega razmerja (t. 7 § 258, t. 2 § 271 ob. z.).

Te ureditve niso zadostne. Kakor v drugih državah, je bilo tudi pri nas² treba urediti vprašanje samega obstoja službenega razmerja med službojemnikovim vojaškim službovanjem. Temu problemu je posvečena uredba o ureditvi službenega razmerja ob vpoklicu službojemnikov v vojaško službo z dne 7. ju-

¹ Les problèmes de travail et de la politique sociale et la guerre, Revue internationale du Travail, nov. 1939, 635; Le contrat d'emploi des travailleurs appelés sous les drapeaux, ibid. 709; prim. razpravo Herza in Besslinga v letošnji julijski številki te revije.

Gl. tudi: J. K., Radni ugovor radnika pozvanih na vojnu dužnost, Soc. Arhiv, 1940, I, 270.

² Bajič, Delovno pravo in vojna, Organizator, 1939, 77.

lija 1940 (Sl. N. 182/LX, popr. Sl. N. 188/LXII, Sl. L. 580). Uredba ima zakonsko moč, ker jo je izdal ministrski svet na temelju § 1 uredbe o spremembah veljavnih predpisov in izdajanju novih z dne 16. septembra 1959 (Sl. N. 215/LXXIV).³

I. Obseg veljavnosti. Uredba velja načelno za vsa zasebno pravna službena razmerja, ki jih označuje kot zaposlitve „pri zasebnih (fizičnih ali pravnih) osebah“ (odst. (1) § 8); izmed njih omenja uredba še posebej tista službena razmerja, za katera velja obrtni zakon, kakor tudi ona, na katera je veljavnost delovnega prava obrtnega zakona razširjena v § 433 tega zakona. Poleg tega našteva uredba, ki ponavlja izrečno tudi nekatera službena razmerja po obrtnem zakonu (na pr. zaposlitve pri gospodarskih zadrugah, pri pooblaščenih inženirjih), še več vrst drugih službojemnikov;⁴ glede oseb, zaposlenih na kmetijskih in gozdnih posestvih ter pri lovu in ribolovu je veljavnost uredbe omejena na tiste službojemnike, ki imajo „pravico do mesečnih ali večmesečnih prejemkov“ (odst. (2) § 8). Glede službojemnikov državnih in samoupravnih podjetij, zavodov in drugih ustanov velja uredba le, če ne veljajo zanje posebni zakonski predpisi;⁵ velja tudi za uslužbence občin, če zanje v občinskih statutih ni ugodnejših določb⁶

³ Uredba sama določa, da velja na vsem ozemlju kraljevine; poleg tega je bila še izrečno razširjena na banovino Hrvatsko (Narodne Novine št. 191). Uredba ima retroaktivno moč do 1. septembra 1959, če zahtevajo prizadeti sprejem v službo v 14 dneh od uveljavljenja uredbe, to je od 10. avgusta 1940.

⁴ Narodna banka, Privilegirana agrarna banka, mestne hranilnice in njih zveza, banovinske hranilnice, gospodarske zadruge, njih poslovne in revizijske zveze ter Glavna zadruga zveza (tudi zadruge in pomožne blagajne po § 119 zakona o gospodarskih zadrugah), ustanove socialnega zavarovanja in posredovanja dela, izdajanje in razpečevanje periodičnega tiska, pooblaščen inženirji, gospodarski svetovalci, trgovski posredniki (senzali in mešetarji), razpečevanje srečk razredne loterije, prodaja tobaka in soli, pomorski in rečni promet (glede kmetijskih in gozdnih obratov ter lova in ribolova gl. zgoraj).

⁵ Glede honorarnih uslužbencev in dnevničarjev m. dr.: resor za gozdove in rudnike navodilo z dne 14. februarja 1940 (Sl. N. 41/XI), pravde navodilo z dne 4. marca 1940 (Sl. N. 64/XXI), soc. pol. in nar. zdravja izpr. z dne 7. oktobra 1959 (Sl. N. 252/LXXXI), poljedelstva razpis ministrskega sveta z dne 12. maja 1959, prosvete odlok št. 59.741 z dne 24. decembra 1959, pošte, tel. in tel. odlok št. 91.590 z dne 50. decembra 1959, vojske čl. 19 in 46 pravilnika o sprejemanju in postavljanju pogodbenih uradnikov, Sl. vojni list 1957, str. 74, zgradbe navodilo z dne 25. septembra 1959 (Sl. N. 252/LXXXI), odst. (2) čl. 3.

Glede delavcev državnih prometnih ustanov čl. 48 pravilnika z dne 24. junija 1959 (Sl. N. 154/LIII, Sl. L. 562).

⁶ Na pr. službena pragmatika za ljubljanske mestne uslužbence iz l. 1951 (§ 56).

(odst. ⁽³⁾ § 8). Uredba dopušča možnost, da se njena veljavnost razširi⁷ še na druga službena razmerja, in sicer z uredbo ministra za trgovino in industrijo ter ministra za socialno politiko in narodno zdravje (odst. ⁽⁴⁾ § 8).

Uredba velja za tiste službojelnike, ki so vpoklicani v vojaško službo v rednem, pripravnem, mobilnem in vojnem stanju (čl. 6 zak. o ustroju vojske in mornarice z dne 6. septembra 1929, Sl. N. 222/LXXXIX, Ur. l. 191) v kakršni koli lastnosti, izvemši službo v stalnem kadru (odst. ⁽¹⁾ § 1), tako da veljajo določbe uredbe tudi za službojelnike, pozvane na orožne vaje, kolikor ne izpolnjujejo pogojev za pravice po § 221 ob. z.

II. O h r a n i t e v s l u ž b e n e g a r a z m e r j a. Uredba postavlja načelo, da vojaška služba (razen zgoraj omenjene omejitve) „ne prekinja službenega razmerja“ (odst. ⁽¹⁾ § 1) ter je službodavec „dolžan, sprejeti svojega službojelnika zopet v službo, ko ga odpustijo iz vojaške službe“ (odst. ⁽²⁾ § 1). Iz tega izhaja, da službeno razmerje zaradi službojelnikovega odhoda v vojaško službo ne prestane, dasi odpade izvrševanje njega bistvene vsebine, namreč na službojelnikovi strani opravljanje službe, na službodavčevi strani pa (redoma) plačevanje prejemkov. Navzlic temu službeno razmerje obstoji. Zato nastajajo iz njega za obe stranki posledice, ki izvirajo iz samega obstoja službenega razmerja;⁸ ta čas se na pr. šteje službojelniku v službo v zvezi z določbami §§ 529, 552 in 555 ob. z.

Namen uredbe je, ohraniti službeno razmerje in s tem službojelniku njegovo delovno mesto, ki ga je zapustil zaradi izvrševanja svoje vojaške dolžnosti, do takrat, ko se vrne iz vojaške službe. Iz tega izhaja — izrečne določbe uredbe o tem nima —, da r a z v e z a službenega razmerja med tem časom s službodavčeve strani ni mogoča. Nasprotno je mogoč odpust iz važnega razloga po analogiji odst. ⁽⁴⁾ § 6 uredbe, prav tako tudi izstop. Tudi odpoved službenega razmerja s strani službojelnika ni niti izrečno prepovedana, niti ne nasprotuje namenu uredbe; uredba namreč ne daje službodavcu izpolnitvenega zahtevka nasproti vrnivšemu se službojelniku (nasprotno stališču § 1162^a o. d. z., § 240 ob. z.), ker prepušča vso iniciativo za oživljenje službenega razmerja službojelniku. Uredba ureja izrečno samo izjemen primer, namreč da je odšel službojelnik v vojaško

⁷ Razširitev z ozirom na zasebnopravna službena razmerja ni več mogoča, razen glede omejitve v odst. ⁽²⁾ § 8 i. f.

⁸ Nastajajo lahko tudi zahtevki iz tkzv. postranskih službenih dolžnosti, na pr. molčečnost, zvestoba itd.

službo potem, ko mu je bilo službeno razmerje odpovedano, a pred potekom odpovednega roka; v takem primeru odpoved službe ne velja in ima službojemnik navzlic taki odpovedi pravico, zahtevati po povratku iz vojaške službe zopetno zaposlitev (odst. ⁽¹⁾ § 6). Izjemno velja taka odpoved le v primeru prenehanja obratovanja po odst. ⁽²⁾ § 6.

Glede prejemkov za časa vojaškega službovanja službojemnika nima uredba nobenih določb. Načelno velja, da jih službodavec ni dolžan plačevati, če službojemnik — razen v primerih zakonsko urejenih zadržkov — ne službuje. Uredba (§ 10) napoveduje o tem vprašanju posebno ureditev; do takrat pa ostanejo v veljavi določbe § 221 ob. z.⁹

III. Obnovitev službovanja. Logična posledica določbe, da vojaško službovanje službenega razmerja ne prekine, bi bila, da službeno razmerje potem, ko ta zadržek odpade, avtomatično zopet oživi v polnem obsegu. Vendar ne ustanavlja uredba takega popolnega učinka ohranjenega službenega razmerja, temveč določa, da mora službojemnik v določenem roku zahtevati zopetni sprejem v službo in jo nastopiti (delno) na službodavčev poziv; v nekaterih primerih dopušča uredba službodavcu celo prosto odločitev o tem, ali sprejme službojemnika zopet na delo ali ne, in oslabi službojemnikov zahtevek na prednostno pravico do zaposlitve.

V vsakem primeru mora službojemnik zahtevati, da ga službodavec zopet sprejme v službo (§ 2, odst. ⁽²⁾ § 4). To svojo zahtevo more učinkovito sporočiti službodavcu v določenem roku, ki se ravna redoma po dolžini odpovednega roka: v 15 dneh, če ne presega zakonski ali dogovorjeni odpovedni rok 14 dni,¹⁰ ter v 8 dneh, če velja daljši odpovedni rok (§ 2). Rok za sporočilo te zahteve začne teči z odpustom iz vojaške službe ali s koncem zdravljenja v bolnici ter dovoljenega bolovanja in okrevanja. Posebni roki veljajo za sledeče primere: če je službodavec obnovil delo v svojem obratu v enem letu po ustavitvi (14 dni, odst. ⁽²⁾ § 4), če je službodavec po skrčenju obrata zopet zvišal šte-

⁹ Določbe § 221 ostanejo v veljavi seveda le za obseg delovnega prava obrtnega zakona in za službojemnike, ki so v službi že leto dni in so pozvani na orožne vaje. Za zopetno zaposlitev takih službojemnikov ne veljajo določbe uredbe, marveč § 221; njihovo službeno razmerje ne preneha in se nadaljuje po njihovem povratku v polnem obsegu, ne po določbah te uredbe. Glede razveze takih službenih razmerij velja § 251 ob. z.

¹⁰ Uredba govori o „roku najmanj 14 dni“, kar je pač redakcijska pomota, ker službena razmerja z odpovednimi roki pod 14 dni spričo splošne formulacije §§ 1 in 8 uredbe niso izvzeta iz obsega te uredbe.

vilo pomožnega osebja (5 meseci, odst. ⁽⁴⁾ § 4) in če se vrne službojemnik z zmanjšano delazmožnostjo (6 mesecev, § 5).

Na temelju pravočasno prijavljene zahteve za zopetni sprejem je službodavec načelno dolžan, sprejeti službojemnika v službo. To načelo velja neokrnjeno za službena razmerja, sklenjena za določen čas, če ta doba ob službojemnikovem odhodu v vojaško službo še ni potekla; v takem primeru se namreč službeno razmerje podaljša za čas vojaškega službovanja (odst. ⁽⁴⁾ § 1). Da ne more vplivati manjšanje števila pomožnega osebja (odst. ⁽³⁾ § 6) na zopetni sprejem takega službojemnika v službo, spričo izrečne določbe odst. ⁽⁴⁾ § 1 ni dvomljivo, dasi je treba opozoriti, da velja tudi za take službojemnike § 2 uredbe glede zahteve za sprejem. Glede ostalih službojemnikov je treba upoštevati sledečo važno omejitev službodavčevih obveznosti glede zopetnega sprejema: dolžan jih je „sprejeti samo v tolikem številu, kolikor ne presega števila službojemnikov iste vrste, normalno zaposlenih ob tem času pri tem službodavcu“ (odst. ⁽³⁾ § 4). Iz tega izhaja, da je dolžan službodavec zopet sprejeti samo toliko službojemnikov, kolikor znaša normalna zaposlitev v njegovem obratu ob tistem času, torej samo na tista delovna mesta, ki so bila zasedena ob odhodu službojemnikov na vojaško službo, in poleg tega, kolikor zasedba tistih mest ustreza sedanja normalni zaposlitvi (spričo sezonskega ali konjunktturnega valovanja); torej ni dolžan zasesti s povratniki niti tistih mest, ki zaradi vpoklicev v vojaško službo sploh niso bila izpraznjena, niti tistih, ki so morda obstajala ob času odhoda službojemnikov v vojaško službo, a so bila pred povratkom službojemnikov ukinjena. V primeru zvišanja števila pomožnega osebja imajo ti službojemniki prednostno pravico do zaposlitve (odst. ⁽⁴⁾ § 4).

Uredba ni dosledno rešila vprašanja, ali je dolžan službojemnik službo po svoji prijavi nastopiti takoj ali pa šele na službodavčev poziv. Dočim namreč določa odst. ⁽¹⁾ § 2, da „mora nastopiti službojemnik službo osmi dan oz. prvi delavnik po osmem dnevu po priobčitvi svoje zahteve službodavcu“, nalaga odst. ⁽²⁾ istega paragrafa službojemniku dolžnost, da mora nastopiti službo „v dveh dneh po priobčitvi službodavčevega poziva, vsekakor pa najdalj osmi dan oz. prvi delavnik po osmem dnevu po priobčitvi svoje zahteve službodavcu“.

V nekaterih primerih je službojemnikova pravica do zopetne zaposlitve skrčena na „prednostno pravico do zaposlitve“. Ta pravica pomeni, da mora službodavec, če namešča nove delovne sile, zaposliti predvsem

vrnivše se službojemnike. Te vrste zahtevkov pritiče službojemnikom v primeru obnove obratovanja v enem letu (ker obrat v času vrnitve in med roki iz § 2 uredbe ni obratoval), seveda če se pravočasno prijavijo: če jih službodavec ne zaposli takoj, jih je dolžan imeti šest tednov v razvidu (odst. ⁽²⁾ § 4). Prav tako imajo le prednostno pravico do zaposlitve službojemniki, ki se vrnejo z zmanjšano delazmožnostjo (§ 5).

Uredba ureja izrečno delovne pogoje, ki veljajo v primeru zopetne zaposlitve. Glede njih postavlja načelo, da je službodavec dolžan zaposliti službojemnika po njegovem povratku „po istih pogojih, po katerih je delal pred vpoklicem v vojaško službo, oz. po pogojih, ki so bili dogovorjeni pred tem vpoklicem“ (odst. ⁽²⁾ § 1). Vendar delovni pogoji iz tega trenutka ne ostanejo togi, temveč se spreminjajo med službojemnikovo odsotnostjo — in torej brez njegovega sodelovanja — avtomatično, tako, kakor se spreminjajo delovni pogoji (na pr. prejemki, delovni čas) istovrstnih službojemnikov v dotičnem obratu (odst. ⁽³⁾ § 1). Po povratku na svoje delovno mesto zateče službojemnik torej take delovne pogoje, kakršni so se oblikovali za istovrstne zaposlitve v dotičnem obratu, in sicer na kakršnem koli pravnem temelju. Isto načelo velja tudi glede službojemnikov, ki imajo prednostno pravico do zaposlitve; tudi oni se nameste „po enakih pogojih“ (odst. ⁽²⁾ § 6). Iz tega izhaja, da mora biti zaposlen vrnivši se službojemnik pod najmanj takimi delovnimi pogoji, kakor veljajo v tem času za službojemnike iste vrste. Ti pogoji so lahko v primeri s pogoji, ki so veljali ob času odhoda službojemnika v vojaško službo, ugodnejši ali slabši.

Poleg tega je službeno razmerje ponovno zaposlenega službojemnika zaščitenó nasproti odpovedi s strani službodavca v toliko, da mu v prvem mesecu po povratku v službo ne more odpovedati, razen v posebnih primerih, ki so v zvezi s spremembami v obratovanju (odst. ⁽³⁾ § 6). Pač pa je mogoč odpust iz važnega razloga, razen zaradi zadržka, povzroččenega z boleznijo ali nezgodo (odst. ⁽⁴⁾ § 6).¹¹

V neposredni zvezi z zaposlitvijo povratnikov je vprašanje razveze službenega razmerja njihovih dotedanjih namestnikov. Skladno rokom za zopetni sprejem v službo (§ 2) je določila uredba za razvezo službenih razmerij namestnikov izjemen odpovedni rok 6 delavnikov. Ta odpo-

¹¹ Uredba se sklicuje sicer samo na t. 9 § 239 ob. z., vendar se je treba glede na službeno razmerje po drugih zakonih ozirati na stvarno vsebino te točke.

vedni rok velja — ne glede na zakonski ali ev. dogovorjeni odpovedni rok — samo za tiste službojemnike, ki so bili za določen (odst. ⁽²⁾ § 5) ali nedoločen čas sprejeti v službo kot namestniki vpoklicanih službojemnikov (torej ne službojemnikov, ki so bili že prej zaposleni, a so prevzeli le dotično delo) in za primer povratka dotičnih službojemnikov, ki so jih nadomestovali (§ 5).

IV. Oprostitve od obveznosti. Razumljivo je, da ne more biti službodavec zavezan ponovno zaposliti službojemnike, če je obrat ustavljen ali dotično delovno mesto na kak drug način ukinjeno. Oprostitev obveznosti iz tega razloga je lahko popolna ali delna.

Popolnoma je oproščen službodavec dolžnosti ponovne zaposlitve, če je „delo prenehalo“, torej je bil dotični obrat ukinjen (t. 1 § 4) ali pa če je bilo „delo popolnoma ustavljeno ali ustavljeno v samostojnem delu ali v delavnici podjetja kot celoti“ (t. 2 § 4). Poleg teh razlogov, ki leže v obratu samem, je oproščen službodavec dolžnosti ponovne zaposlitve, če je bil dotični službojemnik zaposlen pri nekem časovno določenem delu in je ta čas potekel (t. 3 § 4), ali pa je bil zaposlen posebej za določena dela in so ta dela končana (t. 4 § 4). Če se tako obratovanje (dvomljivo, ali samo po t. 1 in 2) v enem letu obnovi, imajo vrnivši se službojemniki prednostno pravico do zaposlitve (odst. ⁽²⁾ § 4).¹²

Delno je službodavec oproščen obveznosti zopetne zaposlitve v primerih redukcij v obratu (odst. ⁽³⁾ § 4, gl. zgoraj III.). Če službodavec število svojega pomožnega osebja zopet zviša, je „dolžan v treh mesecih sprejeti na delo predvsem takega službojemnika po § 1 te uredbe“ (odst. ⁽⁴⁾ § 4).

V. Kršitve. Podčrtati je treba, da ne ustanavlja uredba za kršitev svojih določb nobenih kazenskih sankcij. Posledice kršitev so torej zgolj civilnopravne. V primeru, da službodavec ne sprejme v službo vrnivšega se službojemnika, uredba — skladno načelu, izraženemu v § 1162^b o. d. z. — ne priznava službojemniku izpolnitvenega zahtevka, marveč mu daje le „o d š k o d n i n o za ves čas, do-

¹² Določbo odst. ⁽⁵⁾ § 4, da ne veljajo izjeme po točkah 1 in 2 (?) odst. ⁽¹⁾ tega paragrafa v primeru, če se obrat obnovi na drugem kraju ali v drugi obliki v treh mesecih, je razumeti pač tako, da službodavec v primeru obnove obrata na drugem kraju ali v drugi obliki ni oproščen obveznosti po tej uredbi, in sicer če obnovi obrat v 3 mesecih, torej spričo spremembe kraja in oblike (predmeta?) obratovanja v primeri z enoletnim rokom iz odst. ⁽²⁾ tega paragrafa v krajšem roku.

kler se službeno razmerje po predpisih zakona o obrtih ne konča“ (odst. (6) § 4). Glede obsega te odškodnine je treba upoštevati pač obče delovnopravne določbe (§ 1162^b odz., § 241 ob. z. itd.), ki pavšalirajo službojemnikovo odškodnino v primeru protipravne razveze službenega razmerja s strani službodavca na prejemke za odpovedni rok ali pogodbeno določeno dobo službenega razmerja. To je verjetno tudi smisel navedene določbe uredbe, ki se sklicuje samo na predpise zakona o obrtih; pri tem gre prej za netočno formulacijo, nego za zenačenje odpovednih dob po raznih pravnih virih in s tem odškodninskih zahtevkov odklonjenih službojemnikov.

Službodavec more kršiti predpise uredbe na dva načina: da sploh ne sprejme službojemnika zopet v službo ali pa da po sprejemu razveže službeno razmerje. V prvem primeru je dolžan plačati odklonjenemu službojemniku prejemke za čas odpovednega roka ali dogovorjene dobe službenega razmerja, v drugem primeru — samo spričo razveze službenega razmerja v prvem mesecu po zopetni zaposlitvi — sorazmerni del prejemkov, odpadajočih na ta mesec (odst. (3) § 6), poleg tega še za odpovedni rok ali dogovorjeno dobo trajanja službenega razmerja.

VI. S p o r i. Uredba uvaja glede vseh sporov, ki bi nastali pri uporabi njenih določb, posredovanje občin upravnih oblastev prve stopnje, v krajih pa, kjer je inspekcija dela, inspekcije dela, seveda samo glede obratov, za katere je pristojna (§ 1 zakona o inspekciji dela). To posredovanje je neobvezno, tako da sporni stranki nista dolžni opraviti posredovalno postopanje, preden nastopita pravdno pot. Posredovalno postopanje lahko sproži vsaka stranka; zanj veljajo predpisi zakona o občem upravnem postopku, ki jim dodaja uredba samo predpise za pospešitev postopanja: posredovalno oblastvo mora vzeti stvar takoj v postopek ter ga končati v osmih dneh. Zahteve strank ter izid posredovanja mora zapisniško ugotoviti; če ne pride do sporazuma, mora posredovalno oblastvo napotiti nezadovoljno stranko na sodišče. Posredovalni postopek je oproščen vsake takse.

V vseh sporih, ki nastajajo med strankama službenega razmerja v zvezi z uporabo te uredbe, sodijo pristojna sodišča, kolikor ne bi bili pristojni razsodniški odbori (§ 343 ob. z.).

OBZORNIK.

Kako je bilo?

Pero mi je potisnila v roke vest, da je preminul dr. Oton Papež, predsednik deželnega sodišča v Ljubljani v pokoju. Vzбудila mi je žive spomine na prevratno dobo, v kateri je pokojnik tako kot organizator kakor kot odličen pravnik igral nemalo vlogo. Torej, kako je bilo?

Dne 31. oktobra 1918 je bila sestavljena Narodna vlada države Srbov, Hrvatov in Slovencev. Resort poverjenika za pravosodje je bil zaupan meni. Neposredno pred tem sem se vrnil z Dunaja, kjer smo tik pred razsulom Avstro-Ogrske monarhije še imeli skupna posvetovanja s Čehi in Poljaki. Poslednji ministrski predsednik prof. Lammasch, znani profesor kazenskega prava, je imel nevhvaležno nalogo, da reši, kar se rešiti da. Še pred svojim nastopom je obljubljal avstrijskim Slovanom najširšo avtonomijo v smislu Wilsonovih načel. Kot odgovor smo na svojem poslednjem sestanku, v nekem hotelu blizu Praterja, izbrali odposlanstvo, ki naj potuje v Švico, da stopi v zvezo z našo — češko in jugoslovansko — emigracijo v svrhu medsebojne informacije glede premirja in mirovnih pogojev. Na sestanku se je razpravljalo o ureditvi naših narodnih držav, omenjal se je tudi koridor, ki naj veže bodočo Češko-Slovaško z Jugoslovansko državo, pri čemer je glede naših sosedov na vzhodu iz ust dra. Kramařa padla krilatice: Budimpešta z okolico. Odposlanstvu, v katerem je bil tudi na smrt obsojeni, potem pa amnestirani dr. Kramař, je avstrijska vlada — o ironiji — izdala potne liste, pri čemer je v nekam sramežljivi zadregi pripomnila, da upa, da se bodo člani delegacije tudi vrnil in da ne bodo v inozemstvu razvili kake sovražne agitacije proti monarhiji. Delegacija je odpotovala v Švico, mi ostali pa domov, da se pripravimo na usodepolni trenutek našega osvobojenja.

Na medstrankarskem sestanku se je določil ključ, po katerem naj se razdele poverjeništa, kakor so se imenovali resorti bodoče Narodne vlade, med tedaj upoštevne stranke: Jugoslovanska demokratska stranka, Slovenska ljudska stranka in socialisti. Ko je bilo gotovo, da prevzamem posel poverjenika za pravosodje, sem povabil na posvet gg. dr. Otona Papeža, Božidarja Bežka in Frana Regallya, vsi trije tedaj deželno sodni svetniki v Ljubljani. Ko sem jim povedal, da prevzamem v vladi, ki bo sestavljena naslednji dan, portfelj poverjeništa za pravosodje, smo se posvetovali in zedinili, kako izvedemo revolucijo v justični palači, kdo naj prevzame vodstvo deželnega, okrajnega sodišča in državnega pravdnštva v Ljubljani, kaj je ukreniti glede vodstva okrožnih sodišč v Celju, v Mariboru in Novem mestu ter okrajnih

sodišč, kolikor so bila ta vodstva v rokah tujerodnih sodnikov odnosno državnih pravnikov.

Naslednji dan, 31. oktobra, sem izdal prve dekrete, s katerimi so bili odstavljani: Adolf pl. Elsner, predsednik, in Jože Pajk, podpredsednik dež. sodišča v Ljubljani, Heinrich Sturm, vodja okraj. sodišča v Ljubljani ter Franc pl. Garzarolli, predsednik okrož. sodišča v Novem mestu. Na njihova mesta so bili postavljeni dr. Oton Papež za predsednika, Franc Regally za podpredsednika dež. sodišča v Ljubljani in Josip Žmavec, deželnosodni svetnik, za predsednika okrož. sodišča v Novem mestu.

Medtem je Narodni svet že pustil priprti poleg drugih tudi predsednika dež. sodišča Adolfa pl. Elsnerja. Aretacije so izvršili slovenski oficirji, ki jih je vodil dr. Mihajlo Rostohar, sedaj vseučiliški profesor v Brnu. Elsner je bil strupen sovražnik našega naroda. Njemu in njegovemu sistematičnemu raznarodovalnemu delu je bilo namenjenih mnogo mojih interpelacij v državnem zboru. Vendar smo ukrenili, zlasti potem, ko je bil deželni predsednik grof Attems brez obotavljanja izročil vladne posle predsedstvu Narodne vlade, da so izpustili vse aretirane višje uradnike, med njimi tudi Elsnerja. Mogočneži so nam postali nenevarni in neškodljivi. Krvava revolucija ni bila potrebna. Odredil sem podpredsednika Regallyja, da je pozval bivšega predsednika dež. sodišča, da mu izroči posle in predsedstvene spise. V predalih njegove pisalne mize se ni našlo nič kompromitujočega. Sturm, slovenski odpadnik, ki je bil Elsnerjev „informer“ in čigar zagrizenost je šla tako daleč, da je bil slovenskemu uradništvu prepovedal slovenski pozdrav, čim prestopijo prag sodnega poslopja, je že prej pobegnil v Gradec.

Istočasno s temi osebnimi spremembami je bila izdana prva „naredba“ našega poverjeništvá: 1. uradni jezik je slovenski, 2. vsi dosedanji zakoni in naredbe ostanejo — seveda mutatis mutandis — v veljavi, 3. sodbe se razglašajo v imenu zakona.

Prva skrb mi je bila, da si zagotovim sodelovanje naših sodnikov, ki so službovali v inozemstvu pri višjem dež. sodišču v Gradcu ter pri vrhovnem in kasacijskem sodišču na Dunaju. V zasebnih pismih sem jih povabil na sodelovanje. Vsi so se pismeno radevolje odzvali mojemu vabilu, izražajoč svojo radost, da bodo mogli svojo delovno silo dati na razpolago svobodni domovini. Med prvimi se je oglasil Ivan Kavčnik, dvorni svetnik pri vrhovnem in kasacijskem sodišču na Dunaju, z dopisom z dne 10. novembra, v katerem med drugim pravi, da z največjim veseljem in s posebno hvaležnostjo sprejema mojo častno ponudbo, da organizira višje dež. sodišče in mu stopi začasno na čelo. Bil je tudi med prvimi, ki je v drugi polovici novembra prispel v Ljubljano.

Dne 8. novembra sta bila odstavljena predsednik okrož. sodišča v Celju Adalbert Kotzian in prvi državni pravdnik v Celju dr. Friderik Bračič. Vodstvo okrož. sodišča je bilo poverjeno dr. Josipu Kotniku, višjemu sodnemu svetniku, vodstvo državnega pravdnništva pa dr. Štefanu Sagadinu, okraj. sodniku v Celju. Obenem so bili odstavljene predstojniki okraj. sodišč v Brežicah, v Ptuj, v Gor. Radgoni, v Ljutomeru, v Slov. Bistrici, v Maribergu, Šoštanj.

Poverjeništvu je bil dodeljen sodnik dr. Ciril Pavlin, ki je pokazal mnogo smisla za upravne posle ter mi je bil s svojo spretnostjo v tem prvem času v veliko oporo.

Na seji Narodne vlade z dne 14. novembra 1918 si je vlada dala svojo „konstitucijo“ z naslovom: Naredba o prehodni upravi na ozemlju Narodne vlade pod vrhovnim vodstvom Narodnega večja v Zagrebu.

Naredba je imela po svojih občih temeljnih določbah veljavnost za ozemlje: Kranjska, Goriška, slovenski del Istre, mesto Trst z okolico, Štajerska in Koroška, kolikor sta ti deželi del države SHS.

Točka V. obravnava pravosodno upravo in je po predlogih poverjeništvu za pravosodje v njej rečeno: 1. v Ljubljani se ustanovi za Kranjsko, Koroško in Štajersko višje deželno sodišče. Koroška okrajna sodišča se, upoštevajoč njih zemljepisno lego in prometne zveze, podrejajo začasno ali deželnemu sodišču v Ljubljani ali okrož. sodišču v Mariboru; 2. Višje dež. sodišče v Trstu ostane na svojem mestu; 3. zoper sodbe in druge ukrepe dež. sodišč in pa deželnih in okrožnih sodišč, ki jih izdajajo kot sodišča druge stopnje, odslej ni nadaljnega pravnega sredstva. Višja dež. sodišča sodijo končno tudi v vseh onih pravnih stvareh, v katerih je bilo po dosedanjih določbah pristojno avstrijsko vrhovno in kasacijsko sodišče; 4. v administrativnih stvareh sta obe višji dež. sodišči podrejeni Narodni vladi SHS v Ljubljani, oddelek za pravosodje; 5. Koroško ozemlje se začasno priklopi notarskima zbornicama v Ljubljani odnosno v Celju; 6. okoliš odvetniške zbornice v Ljubljani obseza vse v občih določbah navedeno ozemlje.

Točka XV. določa, da se za upravno sodstvo za vse ozemlje ustanovi pri višjem dež. sodišču v Ljubljani poseben senat, v katerem mora po smislu obstoječih zakonskih določb biti vsaj polovica članov usposobljenih za sodno službo.

S takojšnjo odstranitvijo vseh tujerodnih sodnikov in uradnikov smo oklevali. Avstrijski politični sistem je bil Koroško in Štajersko smatral za nemško ozemlje — sodobno rečeno „življenjski prostor“ — ter od tam preračunano odstranjeval sodnike in uradnike slovenske narodnosti. Naš človek je na tem ozemlju

le izjemoma našel svojo zaposlitev. Štajerske in koroške slovenske rojake, če je kdo tvegala, da se je posvetil sodnemu poklicu, so potiskali na Kranjsko, prazna mesta pa zasedali s „kurzovci“. Za slovenskega pravnika sodna kariera tedaj ni bila vabljiva. Zategadelj nam je manjkalo ljudi, da bi mogli zasesti vsa mesta, ki bi postala prazna z odstranitvijo tujerodnega osebja. Obstajala bi nevarnost, da bi morali nekatera sodišča kar zapreti, če hitimo s čiščenjem. Saj je bilo končno število odpuščenega osebja: 95 sodnikov in drž. pravnikov ter 75 drugih sodnih uradnikov.

Apelirali smo na pravnike iz drugih resortov, da naj sprejmejo sodni poklic. Reaktivirali smo že upokojene sodnike. Dobrodošli so nam bili sodniki s Primorskega, kjer deloma zaradi vojnega razdejanja, deloma zaradi italijanske okupacije za nje ni bilo posla. Da si čimprej pridobimo naraščaj, smo z naredbo z dne 19. novembra pravnike z drugim državnim izpitom pripustili k sodni praksi s pogojem, da najkasneje v šestih mesecih po vstopu na sodišče opravijo tretji drž. izpit. Podobno, kakor je bila tako odredila avstrijska sodna uprava, ko je bil leta 1896. uveljavljen novi civilnopravdni red. Triletno pripravljeno dobo, določeno v § 4 zakona o organizaciji sodišč z dne 27. nov. 1896, št. 217 drž. zak., ki mora preteči, preden se kandidat pripusti k sodniškemu izpitu, smo skrajšali za čas do 31. oktobra 1920 na dve leti; v tej dobi ni bilo treba delati domače naloge, predpisane v § 12 nav. zak.

Medtem so polagoma prihajali sodniki višjega dež. sodišča v Gradcu in vrhovnega sodišča na Dunaju, ki so se nam bili stavili na razpolago. Pristopiti smo mogli k organizaciji višjega dež. sodišča. Ivan Kavčnik je dne 21. novembra izdelal načrt naredbe o ustanovitvi višjega dež. sodišča, ki naj začne poslovati 1. decembra 1918 in naredbe o ustanovitvi višjega drž. pravdnštva, tako da sem obe naredbi že na seji 25. novembra mogel predložiti v odobritev Narodni vladi. Na tej seji sem obenem predlagal imenovanje sodnikov za višje dež. sodišče.

Imenovani so bili: Ivan Kavčnik za predsednika, dr. Anton Rogina, svetnik višjega dež. sodišča v Gradcu, za podpredsednika višjega dež. sodišča v Ljubljani. Za svetnika pa Fran Milčinski, višje-sodni svetnik dež. sodišča v Ljubljani in dr. Anton Kremžar, drž. pravdnik v Novem mestu. V službovanje pri višjem dež. sodišču so bili dodeljeni: Mihael Gabrijelčič, dvorni svetnik na Dunaju, dr. Gojmir Krek, dvorni tajnik pri vrhovnem sodišču na Dunaju z naslovom in značajem višjega sodnega svetnika, Henrik Lasič, deželno sodni svetnik pri okrož. sodišču v Trstu, dr. Anton Skumovič, deželno sodni svetnik pri dež. sodišču v Gradcu, Rudolf Sterle, deželno sodni svetnik pri okrož. sodišču v Gorici,

kasneje še dr. Metod Dolenc, deželno sodni svetnik v Gradcu in Franc Dukič, dvorni svetnik pri vrhovnem sodišču na Dunaju. V službovanje pri višjem drž. pravdništvu sta bila dodeljena Ivan Okretič, generalni odvetnik pri generalni prokuraturi na Dunaju in Andrej Jeglič, predsednik okrož. sodišča v Gorici.

Obenem so bili definitivno imenovani dr. Oton Papež za predsednika, Fran Regally za podpredsednika dež. sodišča v Ljubljani, dr. Josip Žmavec za predsednika okrož. sodišča v Novem mestu, dr. Josip Kotnik za predsednika okrož. sodišča v Celju in Božidar Bežek za prvega državnega pravdnika v Ljubljani.

Poverjeništvu za pravosodje sta bila dodeljena dr. Janko Babnik, ministrski svetnik, in dr. Milan Škerlj, sekcijski svetnik v pravosodnem ministrstvu na Dunaju.

Da smo nekako legalizirali odpust tujerodnih sodnikov in uradnikov, je Narodna vlada dne 16. decembra izdala naredbo glede drž. nameščencev nemške narodnosti in glede repatriiranja jugoslovanskih drž. nameščencev. Naredba določa, da se odslove nameščenci bivše avstrijske države, ki so nemške narodnosti in so službovali na ozemlju Narodne vlade. Prejemki se jim ustavi. S pogojem, da ne delujejo zoper državo SHS ali za tujo državo in da stanujejo na ozemlju Narodne vlade, dobe odstavljenci proti svoječasemu obračunu do časa mednarodne ureditve, najdalje pa do konca februarja 1919 podporo v znesku dosedanjih sistemnih prejemkov z draginjskimi dokladami vred. Ti nameščenci se smejo za vsak primer posebej iz važnih razlogov bodisi pogodbeno, bodisi pragmatično sprejeti v službo države SHS. V vsakem takem primeru mora sklepati celokupna Narodna vlada. Kot tak važen razlog je upoštevati tudi dejstvo, da izvira dotičnik iz domače rodbine.

Pri vsej odločnosti, da vzpostavimo pri naših sodiščih v personalnem stanju razmere, ki ustrezajo resničnemu narodnostnemu položaju v okoliših vseh sodišč na našem ozemlju in da damo ljudstvu sodnike njegove narodnosti, se nam ne more očitati, da nismo postopali nehumano in nesocialno. To stališče je bilo nekoliko olajšano z reciprociteto, ki jo je bil zajamčil sklep kabinetskega sveta Nemške Avstrije z dne 23. novembra.

Nato je sledil odpust ostalega osebja, ki je bilo doslej še ostalo na svojih mestih. Glede zasedbe sodišč na Koroškem je sklepala posebna po Narodni vladi sklicana anketa. Dne 29. novembra je bil odstavljen predsednik okrož. sodišča v Mariboru dr. Franc pl. Kočever in na njegovo mesto postavljen Tomaž Canjkar, deželnosodni svetnik v Mariboru. Na mesto odstavljenega prvega drž. pravdnika v Mariboru Viktorja Verderberja je bil imenovan za vodjo drž. pravdništvu dr. Mirko Grasselli.

Bivši predsednik dr. Kočevar je še 5. novembra na vsa okrajna sodišča mariborskega okrožja izdal okrožnico, v kateri poudarja, da je gledati strogo na to, da ne bo pritožb v jezikovnem oziru. Predstojnike okraj. sodišč dela odgovorne za to, da se bo spoštovala odredba pravosodnega ministrstva iz l. 1882. (minister dr. Pražak!) V kazenskih zadevah je pisati zapisnik v jeziku, ki se ga poslužuje stranka, ne glede na to, če je zmožna drugega dežel. jezika. V obtoženčevem jeziku je izdati tudi sodbo. Vabila in druge uradne odredbe je pisati v jeziku, ki ga domnevno govori stranka. Predloge strank je reševati v jeziku, v katerem so napisani. Sploh naj sodišča spoštujejo popolno ravnopravnost obeh deželnih jezikov. V dvomljivih primerih naj izbere jezik, ki najbolj ustreza praktični potrebi in daje stranki najmanj povoda za pritožbo. Pozno spoznanje!

Nekateri notarji so bili odstavljeni takoj po prevratu. Z razglasom z dne 28. aprila 1919 pa se je v smislu naredbe z dne 10. februarja 1919 odreklo poverilo še devetim notarjem.

Začasna ureditev sodstva v Prekmurju je sledila z naredbo z dne 18. septembra 1919.

Tako je torej bilo v tem prvem času! Vodilne smernice: na eni strani zavarovati našo nacionalno korist, po drugi strani pa v interesu ljudstva dopustiti neko stvarno kontinuiteto. Iz starega v novo stanje preiti brez potresov in brez mnovega trenja, da ne omajamo v narodu čuta pravne sigurnosti. Zato smo tudi pustili veljati stare zakone, razen po gotovi dobi v Prekmurju, katerih uporabo naj sodišča sama po lastnem občutku in predudarku prikroje novim razmeram. Drugačen postopek bi bil po tedanjem našem prepričanju kvaren za samo pravosodstvo. Niso vsi soglašali s tem načinom ureditve razmer. Po godu bi jim bilo več revolucionarnosti. Saj se je z neke strani zahtevala nič več in nič manj kakor nova kodifikacija materialnega prava. To v oni prevratni dobi — ko smo pričakovali konstituinto in ž njo ustavo kraljevine SHS. Že 20. decembra 1918 je bilo imenovano prvo ministrstvo kraljevine SHS. S tem dnem je tudi poverjeništvu za pravosodje v Ljubljani izgubilo svoj dotedanji avtonomni značaj ter dobilo svojega vrhovnega šefa v osebi ministra pravde. Še danes, ko motrim ono dobo v distanci dvajsetih let brez predsodka in brez strasti, si na stavljeno vprašanje odgovarjam, da smo postopali pravilno. Organizacija je bila v glavnem izvedena. V pogon spravljeni stroj je bil namazan in je deloval brezhibno. Vodilna mesta so bila v trdnih, večjih in zanesljivih rokah. Tvorci visoke kvalitete. Čestitam samemu sebi, da sem imel ob izberi svojih sodelavcev srečno roko. Naj se mi to šteje v zaslugo.

Dr. Vladimir Ravnihar.

Književna poročila.

Dr. Dukanac Ljubomir: Privredno uredjenje federalnih država. (Biblioteka „Politika i društvo“, št. 42/43). Beograd 1940, 79 strani, cena 10 din.

Dr. Ljubomir Dukanac, docent na pravni fakulteti beograjske univerze, je objavil v zadnjih letih razen niza teoretičnih ekonomskih razprav tudi vrsto večjih spisov iz finančne vede (Osnovni problemi pozrevanja, 1938 in Porez na promet, 1938.) Pred kratkim je v založništvu zadruga „Politika in društvo“ izšla njegova knjižica, posvečena sedaj za Jugoslavijo zelo aktualnemu vprašanju o gospodarskem ustroju zveznih držav.

Knjižica se pričinja s kratkim uvodom, kjer razlaga pisec pojem gospodarskega centralizma in federalizma. V zvezi z nameravano preureditvijo jugoslovanskega narodnega gospodarstva pa pripominja, da pri reformiranju gospodarskega ustroja „najčešče se greši u tome pogledu što se na strani traže uzori prema kojima bi trebalo izgraditi sopstvenu zgradu, umesto da prvenstveno upoznamo naše prilike i da težimo da razumemo smisao njihovog razvoja“ (str. 6). „Time“, pravi pisec dalje, „ne mislimo da kažemo da je poznavanje stranih prilika nepotrebno. Naprotiv! Ono je neophodno, ali ne zato da bismo tudje mere bez kritike preuzeli već zato da bismo upoznali uslove od kojih zavisi njihov uspeh kao i posledice koje one izazivaju. Mi ćemo mnogo više naučiti proučavanjem tuđjih grešaka nego uspeha i mi ćemo već vrlo mnogo postići ako uspemo da i sami ne upadnemo u greške koje su učinili drugi“ (str. 6—7). Vendar mislim, da je ne samo negativno znanje tujih napak, ampak tudi pozitivno znanje tujih uspehov in njihovih vzrokov zelo koristno. Zato moramo biti hvaležni piscu te knjižice, da je v njenem glavnem delu precej detajlno orisal, kako je razdeljena gospodarska kompetenca med centralno državno oblastjo in pokrajinskimi oblastmi v vrsti zveznih držav, in sicer v Švici, Nemčiji, Zed. državah Sev. Amerike in Sovjetski uniji.

V zaključnem delu svoje knjižice reasumira pisec rezultate pregleda gospodarskega ustroja gori navedenih držav. Pisec ugotavlja predvsem, da ima vsaka zvezna država svoj posebni gospodarski ustroj, tako da pravzaprav ni mogoče govoriti o kakem tipičnem gospodarskem ustroju zvezne države. V vsaki konkretni državi je nastal njen gospodarski ustroj pod vplivom njenega posebnega političnega in socialnega razvoja. Vendar našteva dalje pisec vrsto momentov, ki povzročajo večji ali manjši gospodarski federalizem ozir. centralizem. Omenja tudi gospodarske funkcije splošnega pomena, ki spadajo skoraj v vseh zveznih državah v kompetenco centralnih organov. To so: pošta, železnice, emisijska banka, določitev splošnih načel, po katerih naj se vrši regulacija gospodarstva. Pri drugih važnih gospodarskih funkcijah pa se nahaja vrhovno nadzorstvo in izdaja splošnih predpisov v rokah centralnih organov, dočim je konkretno izvrševanje teh funkcij po navadi prepuščeno pokrajinskim organom. Takšne so: socialna politika, plovba, izkoriščanje naravnih bogastev, notranja trgovina, ceste in ponekod tudi monopoli. Finance zveznih držav so najčešče urejene na ta način, da so neposredni davki prepuščeni pokrajinskim vladam, posredni pa pridržani centralni vladi. Toda iz tega splošnega pravila so v posameznih državah napravljene zelo pestre izjeme.

Glede piščevega pregleda gospodarskega ustroja posameznih zveznih držav je pripomniti, da je ta pregled razvrščen po državah, ni pa

izpopolnjen z razvrstitvijo po značaju dotičnih narodnih gospodarstev. Ni pokazano namreč, kako se porazdeljujejo kompetence centralnih in pokrajinskih organov pri liberalnem gospodarstvu, pri dirigiranem (uravnavanem) oz. načrtnem gospodarstvu in pri kolektiviziranem gospodarstvu.

Kar se tiče Sovjetske unije, pripominja pisec pravilno, da obstaja njen politični federalizem več na papirju kot dejansko. Tako piše na pr. avtor, da „ne treba imati iluzije o Ustavnom predvidjenom pravu saveznih republika na slobodno istupanje iz Saveza. To je čisto platonski i teoriski propis ali koji ne pretstavlja nikakovo stvarno pravo“ (str. 65). Toda gospodarski federalizem Sovjetske unije jemlje pisec popolnoma resno, dočim je stvarno vse sovjetsko narodno gospodarstvo do zadnjega industrijskega obrata in zadnjega kmetijskega „kolhoza“ prav za prav centralizirano. Centralizirano ne samo z gospodarskim načrtom, enotnim za vso državo (1., 2. in 3. petletka), ampak še bolj preko agentov komunistične stranke, ki stoje na čelu vseh gospodarskih obratov oz. jih nadzorujejo in kontrolirajo, ki pa so vsi sami strogo podrejeni centralni politični organizaciji. Isto velja v precejšnji meri tudi za gospodarski federalizem drugih totalitarnih držav. Tudi tu se preprečujejo eventualne težave za vodstvo celega narodnega gospodarstva po enotnem načrtu, ki lahko nastanejo iz formalnega gospodarskega federalizma, s stvarnim centralizmom, ki se izvaja preko članov edinstvene vodeče in vladajoče stranke. Pisec upošteva premalo ta politični moment ter koncentrira svojo pozornost samo na formalno razdelitev gospodarskih kompetenc. Ta moment pa je včasih odločilen. Kajti tam, kjer zvezna država nima edinstvene vodeče in vladajoče stranke, je formalni gospodarski federalizem obenem tudi stvarni federalizem, pri katerem lahko naleti vodstvo celotnega narodnega gospodarstva po enotnem načrtu na velike težkoče.

Gospodarskega ustroja Jugoslavije se pisec sploh ne dotika. Edino na str. 8. izraža mnenje, da „političko uredjenje naše zemlje, zasnovano Sporazumom od 26. avgusta 1959, nikako ne predstavlja ovakvo ili onakvo privredno uredjenje. Kakva će privredna organizacija najbolje odgovarati našoj državi ne zavisi od njenog političkog već privrednog stanja.“ Vendar je z uredbo o banovini Hrvatski, dne 26. avgusta 1959 in v izdelanem načrtu analogne uredbe o Slovenski banovini že začrtana splošna oblika razdelitve gospodarskih kompetenc centralnih in pokrajinskih organov. S tem je že prejudicirana tudi oblika gospodarskega ustroja države, in sicer v duhu precej širokega gospodarskega federalizma. Vrsta nadaljnjih uredb o prenosu raznih gospodarskih poslov z države na banovino Hrvatsko, izdanih na podlagi in v razvoj uredbe z dne 26. avgusta 1959, pa je določila v glavnih obrisih tudi konkretno razdelitev gospodarskih kompetenc ter s tem konkretno stopnjo gospodarskega federalizma Jugoslavije. Seveda pri tem ni izključena enotna ureditev tudi onih gospodarskih funkcij, ki so prepuščene pokrajinskim organom. Ni še vnaprej določena tudi oblika te enotne ureditve narodnega gospodarstva, t. j. njegovo reformiranje po vzorcu dirigovanega (uravnavanega) korporativnega gospodarstva ali kakega drugega tipa. Toda taka enotna ureditev, kolikor presega kompetenco centralnih organov, zarisano v gori navedenih uredbah, in kolikor ostajajo te uredbe nespremenjene, je možna le po medsebojnem sporazumu med vsemi pokrajinskimi vladami in centralno državno vlado.

Na vsak način je navedena knjižica g. dr. L. Dukanca zelo koristna, za vsakega, ki se hoče orientirati o tem, kako se rešujejo vsa ta vprašanja v drugih zveznih državah. **A. Bilimovič.**

Funk Wilhelm: Alte deutsche Rechtsmale. Sinnbilder und Zeugen deutscher Rechtsgeschichte. Angelsachsen-Verlag, Bremen-Berlin, 1940. Str. 250 + slik 142.

Ko smo razpravljali o „Simboličnih pravnih dejanjih in izražanjih med Slovenci“ (Sl. Pr. 1958, št. 9, 10), ni bilo prilike, razglablјati o stvarih iz trde snovi, kamna, zemlje, lesa, ki predstavljajo ali pojasnjujejo gotovo pravno zamisel. Pač pa smo se teh posebnih strani pravne simbolike mimogrede dotaknili, ko smo prikazali (Sl. Pr. 1957, str. 190) Puetzfeldovo delo „Deutsche Rechtssymbolik“. Veselilo pa nas je, da se je med Slovenci odsihmal oglasil Jos. Zontar (Mladika, l. 1940) v več člankih, ki se je začel baviti z vprašanji o slovenskih pravnih spomenikih (Rechtsmal) na podlagi vprašalnih pol, razposlanih različnim prosvetnim društvom. Tako se je pri nas sprožilo znanstveno raziskavanje pravne zavesti Slovencev iz davne preteklosti. Dober, nazoren pripomoček, da se to delo nadaljuje in opravi, bo zgoraj naznanjena knjiga. Seveda je pisana in sestavljena — v besedi in slikah — stvarno na pravnozgodovinski podlagi, ozira se pa mimo tega tudi na vprašanja umetniškega in tehničnega značaja, kar njeno prikupljivost le še dviga. Obseg vseh teh pravnih spomenikov bi se smel in moral tikati nemškega naroda v nacionalnem smislu, prehaja pa kar sam po sebi, t. j. brez pojasnil, v širjavo, menda po nekakšnem življenjskem prostoru; sicer ne bi mogel segati po naših gosposvetskih svetinjah ali pa še dalje, po dubrovniških pravnih spomenikih. Poudariti pa moramo, da se je Funk sicer držal strogo objektivne ocene brez pretiravanja in da je na več mestih sam priznal, da stoji pred nerešeno zagonetko. Kakor smo že v oceni Puetzfeldove knjige navedli, srečavamo tudi pri Funku vse polno takih primerov, ki so tudi med Slovenci in še dalje med kajkavskimi Hrvati poznani. Opozoriti moramo, da je Funk v svojih izvajanjih opisal dvoje, troje vrst pravnih spomenikov, ki se jih doslej še nihče ni lotil (n. pr. Memhatsteine, morda od „immunitas“). Za nas je vse to važno, zlasti pa njegove kritične pripombe, ki jih bo treba tudi pri nas preskusiti. N. pr. če za avstrijske kraje trdi, da njihovih sramotni odri ali stebri (Pranger) niso bili samo radi sramotenja postavljeni, ampak da so imeli še druge pomene („rechtlicher Mehrfachsin“), bo treba to tudi za slovenske „prangerje“ upoštevati in pojasniti. Sploh se ne sme pozabiti, da je slovenski narod na jug pctisnjen in da je imel in ima zato več bujnejših domislekov, ki jih severnejši Nemci niso imeli. Mislimo pri tem zlasti na obilico slovenskih „zrealečih se kazni“ (spiegelnde Strafen), ki jih pa Funk precej mačehovsko obdeluje. V tem pogledu smo že ugotovili Nemcem neznanе oblike, a krog istih se utegne še povečati: razne priprave, naprave, orodja, ki se morda še iztaknejo med staro šaro v gradovih, mestnih hišah itd., bodo ključ za rešitev takih vprašanj. Naj samo glavne panoge v Funkovi knjigi navedenih pravnih spomenikov navedemo, da vidijo tisti, ki se hočejo za te in take probleme zanimati, zakaj vse gre. V poštev prihajajo simboli, ki se nosijo kot orožje, obleka, orodje in kažejo na gotovo oblast (pri nas ustoličenje županov, starejšin ljudskih sodišč), dalje mesta sojenja, sodni kamni, mize, sohe, stoli, sodne lipe in lope, hiše, mesta za razglaševanje odredb, orodje v isti namen, tržišča, uradni prostori, hiše (lik zgradbe). Veliko poglavje zase tvori vse, kar je s kaznovanjem v zvezi, n. pr. kamni, znamenja kot sprava za storjene zločine, preostali deli mrliča (obleka, odbit ud), mučilnice, vislice, gomile za vislice („na gavgah“). O moralnih orodjih bi se dalo tudi pri nas mnogokaj poizvedeti, o grobovih, kjer so pokopavali morilce, o „navčkih“, ki so jim oznanjali zadnjo uro. Ne samo o sramotilnih odrih, tudi o kletkah, o pripravah za pridržanje, zajetje zločin-

cev se bo dalo še marsikaj poizvedeti. Če imajo Črnogorci še danes svojski način kaznovanja s „kamnom o vratu“, lahko kažemo Slovenci na to, da so dajali zločincem krvavordeče vrečice okoli vratu. Po drugi strani še nimamo opisov, ki se nanašajo na ceste, trge in njihove pravice, poštarne štacije, gostilniška in druga znamenja obrtnih obratvališč, orodja za mere, dolžine, debeline, časa, rovaše. Mejniki, zidani, obklesani, leseni, obrezana drevesa, vodna znamenja, vse to prihaja v poštev, da se vidi, kako se lastnik zemlje bori za njo. Funk je spravil vse to v lep sestavni očrt in dal poleg klenega besednega opisa še prav lepe slike za poedine primere. Naj bi naznanilo njegove knjige vzbudilo zanimanje za vsa ta vprašanja pri naših pravnikih zlasti po deželi, ki so po svoji izobrazbi in nastrojenju v prvi vrsti sposobni in poklicani, da sodelujejo pri odkrivanju in ohranitvi slovenskih pravnih spomenikov.

Dr. Metod Dolenc.

Del Vecchio Giorgio: *Sulla comunicabilità del diritto*, Rim, 1958, 17. str. *Il problema delle fonti del diritto positivo*, Rim 1958, 21 str. *Sulla involuzione nel diritto*, Sassari 1958, 28 str. *Riforma del Codice civile e Principi generali del diritto*, Rim 1958, 10 str.

Profesor Del Vecchio je pod gornjimi naslovi izdal v obliki posebnih odtisov nekaj svojih predavanj, člankov in prispevkov za razne pomembne prilike, kakor so mednarodni kongresi, spomenice itd. Ker smo v naši reviji imeli večkrat priliko, obširno prikazati delo prof. Del Vecchia, ki je najvidnejši predstavnik sodobne pravne filozofije v Italiji, naj se sedaj omejimo samo na kratek pregled gori navedenih del. Prva razprava se tiče splošno znanega pojava, ki ga avtor imenuje „sprejemljivost“ pravnih norm, in se mnogokrat obravnava pod naslovom recepcije. Dejstvo, da prehajajo pravni instituti od enega naroda k drugemu in da se pravne norme prevzemajo in sprejemajo mnogokrat v nespremenljivi obliki, že dalj časa veže pozornost primerjalnega pravoslovja. V novejšem času se čim dalje bolj širi mnenje, da n. pr. recepcija rimskega prava nikakor ni bila nekaj izjemnega, marveč da gre za pojav, ki je značilen za pravo sploh. Historična šola, ki je bila vezana na dogmo o duhu naroda in o samorodnosti pravnega ustvarjanja, je morala smatrati vsako recepcijo za kvaren poseg v avtonomni narodov razvoj. Primerjalna pravna etnografija pa je ugotovila, da obstoji prvič neka izvirna in spontana soglasnost v idejah in pravnih ustanovah vseh narodov, torej tudi takih, pri katerih ni mogoče govoriti o vzajemnem vplivanju. Obstoji tako neka „skupna narava narodov“, kakor obstoji neka skupna človeška narava. Po drugi strani pa dokazuje ravno obseg in pogostost prevzema pravnih ustanov, da je treba opustiti stare šolske predsodke o izključno narodnem in samorodnem značaju prava.

V drugem delu obravnava avtor problem pravnih virov, ki spada med najtežja in najbolj sporna poglavja pravne teorije. Skladno s svojo naravnopravno usmerjenostjo podčrtava pisec, da obstoji v zadnji instanci sami en edinstven vir, iz katerega izvirajo vsi drugi pravni viri, in to je človeški duh v svoji svojstveni in univerzalni naravi. V tem se prof. Del Vecchio sklada tudi z nekaterimi zastopniki historične šole, n. pr. s Puchto, samo da se pri poslednjem najvišji pravni vir imenuje duh naroda, profesor Del Vecchio pa gre globlje in skuša ustanoviti tako rekoč skupna svojstva vseh narodnih „duhov“, ki naj tvorijo potem edinstveno osnovo partikularne pravotvornosti posameznih narodov, različne po več ali manj slučajnih prilikah kraja in časa. Pri obravnavanju konkretnih pozitivnih pravnih virov daje prof. Del Vecchio prvo mesto običaju, kar ustreza historičnemu razvoju. Pravotvornost posameznih članov nekega občestva se izraža v idealnih strem-

ljenjih in konkretnih hotenjih, iz soglasja in nasprotovanja posameznih zavesti nastaja nek sistem življenja, nek kompleks dejansko spoštovanih pravil, ki sicer niso abstraktno formulirani, a se v njih točno izraža prevladujoča socialna volja. Pravna fenomenologija se torej v tej prvi fazi izraža v stalnem ponavljanju nekega ravnanja ali zadržanja z zavestjo obligatornosti. Na to prvo shemo lahko navežemo drugo, ki se nanaša na spore, ki nastanejo v teku socialnega življenja. Sodna dejavnost mnogo pripomore k temu, da se norme, ki so bile tako rekoč latentne v logiki socialnega sistema, jasno formulirajo in se tako izpopolnjuje in dopolnjuje sistem že veljavnih običajnih pravil. S posredovanjem sodne prakse se tako historični proces nastanka prava pospešuje, organizira in konsolidira. Kar razlikuje in odlikuje tretjo fazo, je formulacija pravnih pravil v obliki zakonov z imperativnim značajem po posebnih organih, ki nastopajo kot zastopniki vsega občestva. Zakon predstavlja najvišjo in najbolj popolno obliko pozitivnega pravo tvorstva. Zaradi tega pa še ne smemo vseh drugih pravnih formacij, ki nastajajo in se v družbi razvijajo poleg zakona, omalovaževati. Trditev, da je veljavnost običaja odvisna samo od zakona, je sicer večinoma formalno pravilna, a končno izvira tudi zakon prav tako kakor običaj v zadnji instanci iz istega pristanka (consensus populi), ki je poslednji vir vseh norm. Stremljenje formulirati pravna pravila v obliki zakonov ima svojo najmočnejšo osnovo v globoko občuteni potrebi po pravni sigurnosti, po drugi strani pa se je treba izogibati vsaki pretirani togosti pravnih pravil, prepuščajoč sodstvu v nekih previdnih mejah prilagojevanje norm na spremenljive prilike socialnega življenja.

Tretja razprava obravnava glede na pravo pojav, ki je posebno znan v biologiji, a ga prav tako ugotavljamo tudi v socialnem življenju, da obstoji poleg napredka tudi nazadovanje, poleg evolucije tudi involucija. Pojem involucije sam ni nov, saj ga uporablja že Leibniz, ki trdi, da ne obstoji niti popolno rojstvo niti popolna smrt, marveč samo evolucija in pomnožitev, ki ju imenujemo rojstvo, ter involucija ali zmanjšanje, ki ju imenujemo smrt. Regresiven proces v socialnih pojavih se navadno izraža v počasnem odmiranju in se lahko nanaša na ves pravni red ali pa samo na nekatere institute, ki polagoma prenehajo izvrševati svojo funkcijo in izgube opravičbo svojega obstoja. Gledano iz širšega okvira zgodovine narodov in človeštva pa pomeni včasih propadanje nekega instituta ali celo vsega pravnega reda v resnici napredek, ker se umakne novim tvorbam, ki ustrezajo bolj novim življenjskim pogojem. Iz nekega višjega vidika se lahko tudi smatra, da je najvcčji pojav dekadence v človeški zgodovini, zaton grško-rimske civilizacije, v katerem so izginile visoko razvite oblike socialnega življenja na obalah severne Afrike, vendar v nekem smislu služil napredku, ker so kasneje drugi nastopili dediščino in se nakopičeni zakladi kulture niso povsem izgubili, marveč je bil omogočen nov vzgon človeške omike. Po lepi Mazzinijevi prispodobni so vsi narodi tako rekoč delavci v ogromni delavnici človeštva, delovno orodje, ki po opravljenem delu lahko izginejo in zapustijo sadove svojega dela človeški vrsti. Pri proučevanju pojavov nazadovanja ali dekadence je treba torej po mnenju prof. Del Vecchia upoštevati to, kar imenuje Kant prikriti namen narave, ki vodi človeštvo tako rekoč po ovinkih in stanjih, ki se vidijo nazadovanja, k višjim oblikam duhovne in materialne kulture. To seveda ne opravičuje zgodovinskega fatalizma, kajti tudi v človeški zgodovini so mogoče aberacije in deviacije, kakor nam narava prikazuje spačke in abortuse. Prof. Del Vecchio veruje, da nam zgodovina prava prikazuje, navzlic menjavanju senčnih in svetlih obdobj, vendarle neko ostvarjanje imanentnih idealov. Končno poudarja prof. Del Vecchio še visoko etično

vrednost vere v napredek. Po starem opazovanju so proroki nesreče često sami povzročitelji lastnih nesreč, obratno pa ima vera v napredek pravičnosti velik pomen za njeno uresničenje. Nazadovanje ali involucija ni nikoli poslednja beseda, dokler bo še obstajal na svetu človek, po svoji naravi zmožen neskončnosti.

Poslednja razprava se nanaša na spremembo čl. 3 italijanskega civilnega zakonika. Ta je — slično § 7 našega odz. — določal, da naj se primer, ki se ne da odločiti po točnem predpisu zakona, reši glede na predpise, ki urejajo slične primere ali podobna področja. Če ostane primer še vedno dvomljiv, pa ga je treba odločiti po splošnih principih prava. Medtem ko se je naš § 7 skliceval na naravna pravna načela, se je italijanski civilni zakonik iz leta 1865. odločil za splošna pravna načela, v bistvu pa ni bilo razlike, kajti tudi naravna pravna načela ne pomenijo v resnici drugega kakor najvišje principe pravnega reda, vprašanje pa, ali so ti principi po naravi ali pa abstrahirani iz pozitivnega pravnega reda, je izključno spoznavno in spada v filozofijo ter je kot tako brez pomena za praktično reševanje konkretnih sporov. Novi italijanski civilni zakonik pa je nadomestil „splošne pravne principe“ s „splošnimi principi pravnega reda države“. Še preden je obveljalo to končno besedilo, pa je zakonski načrt predlagal besedilo „po splošnih principih veljavnega prava“. Proti temu besedilu načrta je naperjen spis prof. Del Vecchia, ki skuša opravičiti staro besedilo civilnega zakonika. Čeprav je njegovo prizadevanje ostalo brezuspešno, se nam vendar zdi umestno, da opozarjamo na njegova izvajanja, ki so važna bolj za teorijo prava kakor za praktično pravoslovje, kajti v sodstvu gotovo ne bo opaziti razlik zaradi spremenjene formulacije. Iz poročila justičnega ministra kralju glede spremenjene formulacije izhajajo, da je z besedami „pravni red države“ treba razumeti ne samo vse norme in institucije veljavnega pozitivnega prava, marveč tudi legislativno orientacijo in vso nacionalno in znanstveno tradicijo Italije z rimskim in obćim pravom. Ta široko pojmovani javni in privatni red države z vso historično tradicijo bo dal razlagalcu vse potrebne elemente, da poišče ustrezno regulativno normo, ki bi se ne dala izvajati neposredno iz veljavnih zakonskih besedil. Zagovarjanje starega besedila pa utemeljuje prof. Del Vecchio s tem, da je vsako pozitivno pravo le svojstven izraz univerzalnih potreb človeške narave, torej samo specifikacija nečesa globljega in splošnejšega. Kjer pa partikularne formulacije ne zadoščajo, tam se je treba zateči k samim koreninam, ki so skupne vsem sistemom. Eden je človeški razum, eden je torej njegov princip in ena je logika prava. Prav to, kar so stari pojmovali pod naturalis ratio, pa se izraža po mnenju prof. Del Vecchia v formuli „Splošni principi prava“. Glede na večne zakone duha in svojstveno strukturo razuma, v kateri se izraža osnovna enotnost vsega človeškega, je treba po mnenju avtorja priznati, da je stara formulacija bolj ustrezna, ker sega globlje, k samim virom, iz katerih izvira pravo vselej in povsod, kakor nova, v kateri se odraža že omejitev in specifikacija univerzalne ideje naravnega prava.

Boris Furlan.

Dr. Blagojević Borislav T.: „Posebni deo obligacionog prava. Ugovori, jednostrani pravni poslovi, građanskopravni delikti“; Beograd. Geca Kon. 1939. Str. 323.

Avtor, znani plodni pisec ne le na področju državlanskega, ampak tudi pravnega prava, je izdal pod gori navedenim naslovom posebni del srbijanskega obligacijskega prava, ki ga je ondotna književnost doslej pogrešala (kakor ga pogreša naša). Avtor, ki je univ. docent na pravni fakulteti v Subotici, je namenil knjigo v prvi vrsti svojim slušateljem. Ker pa razpravlja vso snov, zlasti pogodbene tipe (str. 11 do

246) zelo obširno ter navaja nešteto praktičnih primerov, bo njegovo delo dobro služilo tudi praksi. Vzporejajoč določbe srb. gradj. zak. ponovno z določbami modernih zakonodaj in z onimi Osnutka jgsl. državlj. zak. (1934 l.), bo nudilo polno koristi tudi slovenskemu bralcu.

Nenavadna je na knjigi avtorjeva trodelitev obligacij na one: iz pogodb, iz enostranskih pravnih poslov in iz nedopustnih dejanj. V drugo kategorijo, med obligacije iz enostranskih pravnih poslov, uvršča avtor: javno obljubo, nezvano poslovodstvo in neopravičeno obogatitev. Res je sicer, da izvirajo poleg obligacije iz javne obljube (in izdaje vrednostnih papirjev) tudi obligacije iz nezvanega poslovodstva in neopravičene obogatitve enostranskim pravnim poslom (dasi zadnje često golim dejstvom); a če bi bil ta vidik merodajen in primeren za kategorizacijo obligacij, potem bi spadale v avtorjevo drugo skupino tudi vse obligacije iz deliktov! Pravilnejša je trodelitev našega § 859 odz. nov. na obligacije: ex lege, iz pravnega posla (enostranskega ali pogodbe) in na one „iz utrpljene poškodbe“. K zadnjim se štejejo vse obligacije odškodninskega značaja, ne le ex delicto in quasidelicto, ampak tudi ostale ex variis causarum figuris, med njimi gestijske in obogatitvene (glede na njih odškodninski značaj priporočam zanje na drugem mestu naziv „reparacijske“).

Pogodbene tipe razvršča avtor, kakor običajno, na pogodbe: a) o odsvojitvi stvari, b) o njih prepustitvi proti vračilu, c) o delu, kamor šteje, pravilno, poleg službene in delovršne (podjetniške) pogodbe tudi čuvalno (hranbeno) in pooblastilno, č) na družbeno in d) na pogodbe na srečo. Med pogodbami o delu bi bila avtorjeva knjiga, ki ni gol komentar, lahko omenila še mešetarsko in založniško pogodbo, dasi po gradj. zak. še nista urejeni (mešetarska tudi ne po odz.). Škoda dalje, da je knjiga opustila opis tzv. akcesornih pogodb (III. dela 1. do 3. pogl. v gradj. zak. in odz.). Še bolj pogršam v civilnodeliktnem pravu tolmačenje več deliktnih, quasideliktih in reparacijskih dejanskih stanov, ki nam jih je ustvarila naša skupna jgsl. zakonodaja in so zanimivi zaradi svoje moderne vsebine: V mislih imam odškodninske zahtevke iz kršitve intelektualne in industrijske svojine, iz nelojalne tekme, iz kršitve službenih dolžnosti in zlasti za gospodarstvo važne in vse premalo znane izpodbijalne zahtevke (v stečaju in izven njega).

Svoja pota hodi avtor ob razlikovanju med pogodbami realnega in konsensualnega značaja in ob presojanju potrebe tega razlikovanja. Ko opisuje posodbeno p. (ugovor o posluži), trdi na spodaj navedenih straneh: „Ugovor o posluži je realan ugovor... Pored ugovora o posluži u realne ugovore dolaze još i ugovor o zajmu i ugovor o ostavi. To je, pak, shvatanje danas neopravdano, tako da podela na konsensualne i realne ugovore nema stvarnog razloga. Otuda noviji zakonici odbacuju instituciju realnih ugovora npr. švajcarski“ (str. 106). „Medjutim ugovor o posluži je realan ugovor, te je za njegovo zaključenje potrebna i određena forma u vidu predaje objekta usluge poslugo-primcu“ (str. 108). „Za perfektnost ugovora potrebna je i predaja objekta usluge kao posebna bitna forma zaključenja“ (str. 111). — Ob opisu posojilne pogodbe nadaljuje avtor o istem vprašanju: „Pitanje da li je ugovor o zajmu realan ili konsensualan ugovor je danas predmet najvećeg spora... U našoj literaturi ugovor o zajmu je uvek smatran kao realan ugovor. Medjutim, ovakvo gledište, bar kao jedino i- u pogledu alternative: realni ili konsensualni ugovor, zavisi od toga da-li se ovaj ugovor javlja kao pravni posao sa naknadom ili kao bes-

platan. Zajam kao besplatan ugovor... realan je ugovor. Obrnuto, zajam kao pravni posao sa naknadom... konsensualan je ugovor" (str. 119). „Ugovor o zajmu može biti kako realan tako i konsensualan ugovor" (str. 130). — Od teh izvajanj pristajam le na dejstvo, da sta švic. in polj. oblig. zak. odpravila razlikovanje med real. in kons. pogodbami in da poznata le še zadnje. Kaj bistveno koristnega pa s tem nista dosegla, ker sta morala ono clausulo rebus sic stantibus in oni rok za sklenitev dokončne pogodbe, ki slabita po našem § 956 odz. nastanek realnih pogodb, posebej uzakoniti (gl. čl. 315—316 švic. ozir. 452—453 polj.).

V pravu pooblastilne pogodbe je hvale vredno, da se je avtor lotil nerešenega vprašanja, kako vpliva izguba pooblastiteljeve poslovne sposobnosti na obstoj pogodbenega razmerja. Avtorjeva rešitev (na str. 191) se glasi: „Punomočnik je alter ego vlastodavca i prema tome punovažnost njegovog delanja biva pod predpostavkom da i na strani vlastodavca postoji, za sve vreme trajanja punomoćstva, sposobnost za samostalno preduzimanje tih poslova. Otuda avtomatska odn. mehanička zavisnost izmedju obima poslovne sposobnosti vlastodavca i punovažnosti punomoćstva. Svaka promena na strani poslovne sposobnosti vlastodavca, koja bi se pojavljivala kao ukidanje odn. smanjenje ove sposobnosti, izaziva avtomatski i ukidanje odn. smanjenje važenja i obima punomoćstva izdatog od strane toga vlastodavca u vreme pune odn. jače poslovne sposobnosti". Ta avtorjeva rešitev se zdi preapodiktična; zlasti ni morem pristati na njeno uvodno utemeljevanje. Avtorjeva rešitev tudi ne ustreza svrhi določbe, ki nam manjka zaenkrat tako v odz., kakor v gradj. zak. Če postane pooblastitelj poslovno nesposoben, je pooblaščenčeve pomoči še bolj potreben, nego pred zgubo poslovne sposobnosti. Ako postavljeni mu kurator (pomočnik) ni zadovoljen s pooblaščenčevim delovanjem, mu more pooblastilo vsak čas odtegniti. Zato sta uzakonila § 672 nem. d. z. in čl. 514 polj. obl. zak. vprav nasprotno rešitev, nego jo predlaga avtor (namreč, da ostane izguba pooblastiteljeve posl. sposobnosti brez vpliva na nadaljnji obstoj pooblastilnega razmerja). Priznavam pa, da tvorim vprašanje v doktrini nerešen problem, in da uzakonjuje avtorjevo rešitev čl. 405 švic. obl. zak.

V pravu kupoprodajne pogodbe se slika (na str. 16) tzv. gotovinski kup („piačni") netočno kot ona kupoprodajna pogodba, pri kateri časovno koincidirata njena sklenitev in izpolnitev. Za gotovinski kup se zahteva več: da je veljavnost sklenitve pogojena od njene takojšnje izpolnitve (plačila kupnine) tako, da gotovinski kup brez takojšnjega plačila ne velja za sklenjen, in lastnina kljub izročitvi ne prehaja na kupeca.

V civilnodeliktnem pravu je nadpisan eden paragrafov, ki se bavijo s predpostavkami splošnega delikta (§ 39) s „protipravno oštećenje"; ta nadpis vodi k nejasnostim. Predpostavke splošnega delikta so: protipravno dejanje (ali nehanje), škoda, vzročna vez med dejanjem in škodo, ter krivda. Škoda (poškodba) je vedno protipravna, razen če je povzročijo prirodni elementi, ki jih človeški pravni red ne obvladuje.

Naj teh par, mimogrede nabranih opomb k avtorjevi knjigi ne zmanjša njene uvodoma poudarjene velike vrednosti in koristi. Moje opombe so, nasprotno, dokaz, da se avtor ni ognil nobenemu še obstoječih sporov in dvomov; z druge strani, da imamo take spore, dvome in probleme tudi še na tem najbolj praktičiranem in razvitem pravnem polju.

St. Lapajne.

Zbornik znanstvenih razprav. XVI. letnik 1939—40. Izdaja profesorski zbor juridične fakultete v Ljubljani, 1940. Str. 514.

Letos je izšel XVI. letnik Zbornika znanstvenih razprav, ki prinaša na 514 straneh 9 tehtnih razprav iz različnih področij pravne vede. Na prvem mestu je razprava prof. dr. Bilimoviča pod naslovom „Jugoslovanske železnice v preteklem 20-letju“, kjer pisec priobčuje statistične in druge podatke o omrežju, voznem parku, osebnju, potniškem in blagovnem prometu, o finančnih uspehih in o nezgodah pri naših železnicah; prikazuje razvoj naših železnic in dokazuje, da se je v zadnjih 10 letih pod vplivom svetovne krize in velike gospodarske depresije ta razvoj zaustavil ter prihaja do zaključka, da so naše železnice potrebne velikih reform. — Prof. dr. Dolenc obravnava v svoji razpravi „Pravnozgodovinska študija o prisegi pri Slovencih“ razvoj prisega pri Slovencih od zgodovinske dobe zaklinjanja, ki je poganškega izvora in od predkrščanske rote, ki je germanskopravnega porekla, do prisega po pokristjanjenju; pri tem pisec opisuje razne kategorije priseg in zlasti izčrpno razne vrste priseg, ki so se prisegale pri slovenskih ljudskih sodiščih. Na koncu pripominja, da so Slovenci ohranili svojo miselnost, da je prisega čin sakralne narave ter da slovenskemu preprostemu ljudstvu iz poganstva prevzeti element v besedilu kazenskopravne prisega, da prisega tudi pri svetnih dobrinah, pač ne prihaja jasno do zavesti. — Prof. dr. Lapajne v svoji razpravi „Načrt pooblastilno- in poverilno pravnih določb za jugoslovanski državljanski (obligacijski) zakonik“ zastopa stališče, da je glede na potrebe praktičnega življenja treba razlikovati med „čistimi“ mandati in „čistimi“ pooblastili in predlaga, da bi se v našem bodočem unif. državljskem zakoniku uzakonile posebej določbe za (pogodbeno) pooblastilo in posebej one za poverilno (mandatno) pogodbo ter naj bi se v to svrho za pooblastilno-pravne določbe otvorila nova skupina določb v splošnem delu obligacijskega prava, dočim naj ostanejo določbe o poverilnem pravu na starem mestu pooblastilne pogodbe. — V razpravi „Vračunljivost, krivda in nevarnost“ obravnava prof. Makleco v upoštevanje novejših smernic kazenskega prava pojem vračunljivosti glede na zgodovinski razvoj ter s stališča indeterminizma, zmernega determinizma, absolutnega determinizma in indiferentizma ter podaja utemeljitev kazenske odgovornosti v novi nemški in novi italijanski zakonodaji; nadalje govori o pojmu krivde in o storilčevi nevarnosti ter prihaja do zaključka, da moderno kazensko pravo ni zavrglo kriterija sposobnosti za vračunanje, da so se tudi izjalovili poskusi ekstremistov, odstraniti od kazenskega prava kriterij odgovornosti za krivdo. Pisec se tudi izjavlja proti monopolnemu in brezkompromisnemu uveljavljanju kriterija storilčeve nevarnosti, dasi ne odreja važnosti in vpliva modernizma (biologizma in sociologizma) v sodobnem kazenskem pravu. — Doc. dr. Murko obravnava v razpravi „Rodbinski oziri pri naših neposrednih davkih“ naš davčni sistem in prikazuje, kolikó se pri posameznih neposrednih davkih upošteva rodbinske razmere ter prihaja do zaključka, da pozna naša zadevna zakonodaja le malenkostne ozire na rodbinsko stanje. — V razpravi „Pripombe kranjske deželne komisije k Martinijevemu osnutku avstrijskega državljskega zakonika“ prikazuje prof. dr. Polec pravnozgodovinski pomen opomb, ki so jih oddali zastopniki sodnih in političnih instanc bivše kranjske dežele k načrtu državljskega zakonika. — Prof. dr. Spektorski j v svoji razpravi „Comte in Hegel“ dokazuje, da se kljub različnosti idej obeh velikih filozofov more najti med obema pri podrobnejši analizi nekaj podobnosti in da se zlasti približujeta glede socialnih teorij. — Prof. dr. Škerlj v razpravi „Sklic in potek

skupščine v gospodarskih zadrugah“ obravnava zadevne določbe načrta novega zakona o gospodarskih zadrugah. Pri analizi posameznih določb prihaja do zaključka, da so v glavnem jasne. — V zadnji razpravi pod naslovom: „Izseljevanje in vseljevanje z vidika mednarodnega javnega prava“ se bavi prof. dr. Tomšič z vprašanjem, kako treba urediti na pravičnejši način probleme, ki nastajajo z izseljevanjem in vseljevanjem, ter meni, da narekuje nujnost mirnega sožitja, da se glede vseh teh problemov države sporazumejo v obliki kolektivne mednarodne pogodbe. — Vsaki razpravi je na koncu dodan kratek resumé v francoskem, odn. nemškem jeziku.

Dr. Lučovnik.

Dr. Živanović Toma: Osnovni problemi Krivičnog i Gradjanskog procesnog prava (postupka). I. odeljak. Srpska kraljevska Akademija — Glas CLXXXIV. Beograd. 1940. Str. 70.

Znani kazenskoopravni pisatelj in profesor T. Živanović je izdal prvi zvezek novega dela, v katerem skuša najti skupne temelje kazenskega in civilnopravnega postopka in se dokopati v procesu do osnovnih problemov procesnopravne vede. Kakor pravi, se je posla lotil, ker so procesualisti te probleme doslej zanemarjali in postali tako krivi znanstvene nepopolnosti te vede, revizija pa bi dovedla do sintetične (bipartitske in personalistične) konstrukcije procesnih naukov.

Navedeni očitek je samo deloma osnovan. Utemeljen je v toliko, ker si je prizadevala večina procesualistov prikazati gradnjo procesa v njegovi organski rasti iz dejanskega dogajanja, saj si je mogla samo tako obetati razumevanje pri nepoučenih in onih, ki bi želeli dobiti v knjigi informacije brez posebne zamude. Gotovo je zaradi tega trpela več ali manj čista in iz najvišjih vidikov izpeljana abstraktna sistematika. Na drugi strani pa je pripomniti, da se je mnogo pisateljev ukvarjalo najti pravo sistematiko za procesno pravo in da je Nemeč Sauer, citira ga tudi pisatelj, napisal malo manj kot 1000 strani obsežno knjigo o skupnih osnovah kazenskega in civilnega procesnega prava. V njej se pa ne omejuje zgolj na temeljne probleme, ampak skuša zajeti sploh vse pravdo dogajanje. Res pa je, da v sistematiki procesnega prava niso bile še odkrite takšne splošno priznane skupine, kakor jih poznamo n. pr. pri zasebnem materialnem pravu že dolgo časa. Pa tudi te se s spremenjenim naziranjem o državi in pravu menjavajo, kakor vidimo to prav dandanašnji čas.

Pisatelj se bavi predvsem s pojmom obeh procesnih prav, definira enega kakor drugega najpoprej v nepravem, objektivnem smislu kot skupino pravnih predpisov, ki urejuje na eni strani postopanje za dósego postavljenega cilja (ugotovitve in izvršitve zahtevka) in na drugi strani izvrševalce, subjekte teh dejanj. Koj nato podaja še definicijo postopka v pravem ali subjektivnem smislu kot niz določnih pravnih dejanj, ki jih opravljajo pravdni subjekti. Če je pisatelj pri tem zapustil induktivno metodo raziskavanja, ki jo je uvodoma sam označil za edino znanstveno, in postavil na čelo pojem procesa ter izločil iz konstrukcije tega njegove elemente, se mu to ne more šteti v slabo, kajti proces res ni nič drugega kakor zaporedno delovanje pravnih subjektov. Nato razpravlja o delitvi in naravi pravnih predpisov v zasebnem pravu sploh in o možnostih uporabe teh pravnih kriterijev v procesnem pravu. Odklanjajoč Goldschmidtovo naziranje o postopku kot pravnem stanju sprejema istega kot pravno razmerje. To mu pomenja skupino pravnih dejanj pravnih subjektov, ki se z opravljanjem dejanj neprekinjeno razvija, ostane pa navzlic temu skupnost, ker so njegovi sestavni deli povezani zaradi enotnosti njihov cilja v enoto (juristična definicija postopka). V pravnem razmerju mu pomenjajo pravdna dejanja deloma izvrševanje pravic, deloma izpolnjevanje

dolžnosti. Splošna tožiteljeva pravica je t. zv. pravosodni zahtev (Anspruch auf Rechtspflege ali Justizanspruch), na podstavi katerega sme začeti pravdo. Tej pravici odgovarja splošna dolžnost sodišča proti tožilecu na izvrševanje pravosodstva. S tem odklanja Živanović sicer teorijo o zahtevku na pravno zaščito, ne prinaša pa dokazov za obstoj dolžnosti na strani sodišča in pravice na tožilčevi strani, kajti omejenjena dolžnost in t. zv. pravica obstojita sicer, a že pred procesom in tudi brez tega ter potekata prav zaradi tega iz državnega in ne procesnega prava. Na toženčevi strani navaja kot splošno dolžnost njegovo dolžnost spustiti se v pravdo in prevzeti vlogo kot toženec. Ta dolžnost mu ne pomenja obveznosti, opravljati kaka dejanja, ampak samo dolžnost trpeti začeto pravdo. S tem je oropana vsake procesualne vsebine in nikakor ni ovrženo naziranje tistih procesualistov, ki trdijo, da v pravnem razmerju stranke nimajo ne tipičnih pravic ne podobnih dolžnosti, ki bi jih postavili lahko ob bok onim na področju materialnega prava, ampak samo procesualna bremena. Drugih pravic in dolžnosti pa Živanović v tem prvem zvezku ne navaja. Njegova na Birkmeyerja naslonjena opomba, da gre za dolžnost povsod, kadar sledi opustitvi pravnega dejanja izsilitev istega, za pravico pa le, kadar je posledica iste prekluzija ali morda tudi še drugačna škoda, situacije ne reši, ker ne pove, kdaj je po pozitivnem pravu dopustno, izsiliti od ene ali druge stranke kako pravdo dejanje.

Ko je tako obeležil bistvo postopka, se obrača k osnovnim problemom tega, da bi jih razčistil in odpravil današnjo nedovršenost procesualne vede. Popolnost bi se dala po pisateljevem mnenju doseči samo, če bi se obravnavala oba osnovna, tipična problema v ločenem in sicer splošnem delu sistema o kazenskem in civilnem pravnem postopku. To sta pravdo dejanje in pravdni subjekt, obe avtonomni, drugo od drugega neodvisni bitji postopka. Neodvisni zaradi tega, ker bi se smatral sicer izvrševalec t. j. pravdni subjekt kot sestavni del svojega dejanja, to pa nasprotuje stvarnosti. Pa tudi radi tega, ker bi se moralo pojmovati sicer pravdo dejanje objektivno-subjektivno, torej označevati kot zavestno dejanje. To pa ni, čeprav se splošno res pojmuje tako.

Kar se tiče pravnega dejanja samega, ki utegne biti v pravnem pogledu ali pozitivno ali negativno (opustitev), je to prostovoljno zadržanje pravnega subjekta. Poudarek je pri tem samo na zadržanju, nikakor pa ne na posledicah dejanja, kajti procesni pravni učinki pravnega dejanja nastopijo vselej, najsi jih je izvršilec hotel ali ne. Vendar prostovoljnost ni element pravnega dejanja, ampak subjektivnega osnovnega bitja, t. j. pravnega subjekta.

Po vsem tem je v procesu tudi dvoje osnovnih problemov, zato je sistem procesnopravne vede dvodelen (bipartitski) ali personalistični. Obči del vsakega pravnega sistema se mora baviti s tema problemoma, a med njima ima prednost pravdo dejanje, kajti to je mogoče vselej, tudi kadar ni subjekta, ni pa mogoče narobe.

Naznanjena knjiga predstavlja samo prvi del avtorjevih izvajanj. Neznano je, kako bo pisatelj utemeljil svoje teze, h katerim je bilo postavljenih že gori par opomb. Ni izključeno, da bo nekatere stavke, ki so sporni, v drugem delu obširneje utemeljil in tako izpodbil izražene pomisleke. Zato je težko zavračati že sedaj naziranje, da so tudi opustitve pravnega dejanja (str. 62, 63), kakor ni mogoče, na podlagi dosedaj povedanega pritrlditi ali zavrniti njegovo naziranje o obstoju ali neobstoju pravic in dolžnosti v postopku. Le v enem bi pristavil svojo opombo. Ne morem se sprizniti z mislijo, da bi dajal pravnemu dejanju prednost pred pravnim subjektom. Zdi se mi prav nasprotno

res, da brez subjekta ni dejanja. Če se sklicuje Živanović v dokaz svoje trditve na pravdno dejanje, opravljeno po pravdno nesposobni osebi, in pravi, da je v takem primeru pač podano pravdno dejanje, subjekta pa ni, potem to ni točno. Pravni subjekt je tu, saj je v civilni pravdi kriterij za njegov obstoj, sposobnost biti stranka in ne pravdna sposobnost. Če je bil pa kdo fizično prisiljen, opraviti pravdno dejanje, potem je subjekt tu, pravdno dejanje pa ne šteje, ga ni. In, če je mogoče pravdno dejanje brez subjekta, potem proces ni nujno personalističen. Prav tako me ne prepričuje nadaljnji razlog, da se mora obči del pričeti s pravnim dejanjem zato, ker se pravdna dejanja v procesu menjavajo, dočim ostanejo subjekti isti. Zdi se mi, da kaže vprav stalni element v pravdi, t. j. pravnih subjekt, najprvo prikazati.

V ostalem pa, kakor rečeno, je treba počakati drugega, zaključnega dela. Obilica izraženih misli v izižlem zvezku, deloma nova razbistritev sicer znanih pojmov, ki kaže mogočen korak naprej k logični sistematiki procesnega prava, nas silijo, da čakamo z zanimanjem na nadaljnja izvajanja priznanega pisatelja.

Dr. Rudolf Sajcovic.

Dr. Bajič Stojan: Delovnopравни zbornik. Zv. IV. Zbirke zakonov v izdaji društva „Pravnik“, založba J. Blasnika nasl. Ljubljana. 1940. Str. 495.

Bibliografija giuridica internazionale. IV. Anno 1935, fasc. 6. Roma, Istituto di Studi legislativi, 1940. 685 do 806.

Dr. Dolenc Metod: Gorske bukve v izvorniku, prevodih in priredbah. Ljubljana. Akademija znanosti in umetnosti. 1940. Str. 276.

Dr. Dolenc Metod: Priseganje oddavnaj do današnjih dni. Posebni odtis iz Vodnikove pratike. Ljubljana. 1940. Str. 49—56.

Dr. Kulaš J.: Metodološki spor u savremenom krivičnom pravu. Beograd. 1940. Str. 18.

Dr. Kušej Gorazd: Glavni osnov i značaj kao i glavna načela uredbe o izborima narodnih poslanika za narodnu skupštinu. Beograd. 1940. Posebni odtis iz Službenega Glasnika“ 1940, št. 7 do 10. Str. 48.

Peritch J. M.: Le problème yougoslave. Genève. 1940. Extrait de „Voix des Peuples“. Str. 27.

Perić M. Živojin: Ustanova naglavice kod diobe u srpskom agrarnom pravu. Zagreb, 1940. Posebni otisak „Economist“ št. 7—8. Str. 8.

Dr. Škerlj Milan: Upravljanje poslovima privredne zadruga. Posebni odtis iz Arhiva za pravne i društvene nauke, Beograd, 1940, str. 276—299.

Dr. Štampihar Juri: Javno dobro in zasebno pravo. Odtisk iz Službenega Glasnika ministrstva notranjih poslov št. 7 do 9, 1940. Beograd. Str. 41.

Dr. Trofenik Rudolf: Rassegna di Letteratura giuridica jugoslava. Anno 1935. Roma. 1940. Poseben odtis iz „Bibliografia Giuridica Internazionale, IV, 6. Str. 25.

Dr. Urbanc Anton: Soudeležba (samopridržaj) v jamstvenem zavarovanju. Poseben odtis iz Glasnika Udruženja aktuara Kraljevine Jugoslavije. Ljubljana. 1940. Str. 100—105.

Dr. Vogelnik Adolf: Stafistika tujcev v Jugoslaviji. Posebni odtis iz Tehnike in gospodarstva, Ljubljana. 1940. 222—235.

Članki in razprave v pravniških časopisih. Arhiv LVIII, 3: Simić V.: Krivično postopanje po tzv. lakšim krivičnim delima. Marković M.: Pojam pravnog standarda u angloameričkom pravu. Živković R.: Pojam

pomočnog osoblja po Zakonu o zaštiti radnika i naša sudska praksa. Zonjić M.: Užitek na planinama biv. evropske Turske (1489—1912). Vegner A.: Bugarska poljoprivreda na kolhoznim putovima. Pantelić M.: Kontrola cena na malo po Uredbi od 30. avgusta 1940. Smirnov M.: Sovjetsko-bugarska vazduhoplovna konvencija potpisana 11. decembra 1939 u Sofiji. Tasić Dj.: Pravna priroda prinadležnosti porodica umrlih vojvoda po Zakonu o narodnom priznanju. — **Arhiv LVIII, 4:** Marković B.: O pojmu pozitivnog prava. Kulaš J.: Metodološki spor u savremenom krivičnom pravu. Živković R.: Pojam pomočnog osoblja po Zak. o zaštiti radnika i naša sudska praksa. Krušković A.: Pojedinaac i društvo. Dukanac Lj.: Novo privredno uređenje Jugoslavije. Tasić Dj.: Pojam dobrovoljea. — **Branic 9:** šta hoće advokati. Vučićević A.: Jedan jubilej — dvadesetogodišnjica saveza bugarskih advokata. Debreceni A.: Jednostranim ustupom potraživanja nemože se preneti nadležnost izbranog suda, ugovorena sa ranijim vlasnikom potraživanja. — **Mjesečnik 10:** Lederer Željko: Uvod u međunarodno pravo imperijalizma. Trgovčević M.: Taksiranje molaba i priloga po zakonu o taksama. Šnajcelj Ž.: Vlasnikovo pravo raspolaganja s hipotekom obzirom na predosnovu opć. gradj. zakonika. Bazała B.: Zakonski osnov upućivanja nesavjesnih spekulanta na prinudni boravak i prinudni rad. — **Mjesečnik 11:** Smolčić V.: Pravosudje u vidu etičke misli. Frey I.: Pojam nezaračivosti. Latković B.: Suvremeni gospodarski intervencianizam. Pederin R.: Vrijede li propisi krivič. postupnika o pravnim lijekovima i u postupku za krivična djela izvršena putem štampe? — **Pravosudje 9—10:** Ignjatović N.: Predlog za izmenu i dopunu Grpp.-a. Blagojević V.: Nasledjivanje kod zadužbina. Mirković Dj.: Postanak i pravni sastav trgovačkih društava. Dujić H.: Pogrešno tumačenje i pogrešna primena ovrhe. Zonjić M.: O prizivu protivu kontumacione presude prema Grpp. Branković S.: Izvršenje radi ubiranja ostavljavećih dugova. Jerić B.: Osnov privatnog potraživanja i njegovo ostvarivanje u krivičnom postupku. Vagner Lj.: Izazivanje prevremene smrti od strane lekara stručnjaka kod teško bolesnih ljudi. Jovančević J.: Odgovornost opština po Uredbi o suzbijanju skupoće. Tucaković M.: Pojam pozitivizma i njegova kritika. Čosić F.: Zakon o sudijama treba donesti.

Razne vesti.

Kronika društva „Pravnika“. Na podstavi spremenjenih pravila in pooblastitve s strani skupščine je društveni odbor kooptiral za odborника gg. namestnika drž. tožilca dr. Lučovnika Hinka in odvetnika dr. Majarona Ferdinanda, za nadzornika gd. odvetnika dr. Skaberne Franceta. — V društvu sta predavala gd. dr. univ. prof. dr. Dolenc M.: „Kazenskopravna presoja podneta, naslove, pomoči in sorodnih pojmov“ (15. novembra 1940) in gd. sodnik ter priv. docent dr. Bajić S.: „O mednarodnem uradu dela“ (20. novembra 1940). — Za društvene člane so bili sprejeti gg.: Dr. Kruljc Franjo, odvetnik v Mariboru, dr. Frlan-Jernejčič Mija, odvetnica v Ljubljani, Jager Lojze, sodni pripravnik v Celju, dr. Skaberne Bronislav, sodni pripravnik v Ljubljani.

Osebnosti vesti. Za člana pravnega oddelka Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani je bil izbran univ. prof. dr. Škerlj Milan — Za rednega univerz. profesorja na vseučilišču v Ljubljani je postavljen

dr. Furlan Boris. — Za kasacijskega sodnika pri vrhovnem sodišču v Ljubljani je postavljen dr. Bizjak Ivan. Nadalje so postavljeni: za sodnika okrožnega sodišča dr. Čemer Josip v Mariboru, Cepuder Alfonz v Mariboru, dr. Suhadolnik Fran vsi v Mariboru, Rezelj Josip v Novem mestu; za starešino okrajnega sodišča Arko Josip v Ribnici; za sodnike okrajnih sodišč dr. Dugan Danilo (Lendava), Turk Bogomir (Gornji grad), Furlan Franc (Črnomelj); za sodne pristave dr. Trampuž Milan (Lendava), Mohorič Mat evž (Ljubljana), dr. Šval Milan (Celje), Stariha Anton (Marenberg), Derenčin Franc (Laško); za sodne pripravnike Jager Alojzij, Artnak Franc, Dermota Mihael, Kostanjevec Bogomir, Picek Jurij, dr. Pipan Valter. Premešeni so sodniki okrajnih sodišč Troje Josip (Maribor), Kunčič Josip (Celje), Cvirn Otmar (Sv. Lenart), Logar Franc (Kočevje). Ostavko je podal okrajni sodnik Dolničar Matej. — Odvetniško pisarno sta odprla Tomšič Stanko v Ljubljani in dr. Humar Ivan v Mariboru. Preselili so se odvetniki dr. Rosina Gustav v Radeče, Petrovič Ignac v Marenberg, dr. Breclj Marijan v Kranj. Izvrševanju odvetništva se je odpovedal dr. Treo Luce. — Umrla sta višji sodni svetnik v pok. dr. Stepančič Hinko in odvetnik dr. Serneck Gvidon.

Dr. Stepančič Hinko. Dne 22. septembra l. l. je umrl po dolgi bolezni višji sodni svetnik v pok. dr. Hinko Stepančič. Rajni se je rodil dne 22. junija 1864 v Temnici na Krasu, študiral pravo v Pragi, potem pa stopil v sodno službo. Služboval je kot avskultant v Ljubljani, Idriji in Litiji, kot pristav v Ilirski Bistrici in Motornu, kot predstojnik okrajnega sodišča v Buzetu. Od tam je prišel kot svetnik k okrožnemu sodišču v Gorici (1907), po l. 1918 pa k okrožnima sodiščema v Maribor in Celje. Tamkaj je l. 1929. stopil v pokoj. L. 1909. je bil izvoljen tudi v goriški deželni zbor. Pravo sodniško in obenem narodno delo dr. Stepančiča se je pričelo, ko je prišel l. 1899. v Buzet. Tu je pričel uradovati namesto v italijanščini v narodnem jeziku, za kar je moral s strani nasprotnikov dosti pretrpeti. Toda ni se udal in končno je zmagal. Sodišče je po par letih postalo narodno, kar je bila največ njegova zasluga. Pokojnik je napisal tudi nekaj člankov v pravne revije. V naslednjem jih navajamo, da jih rešimo pozabljenja. 1. O uporabi § 263 k. pr. r. (Slov. Pravnik 1895); 2. O popravkih po tiskovnem zakonu (Slov. Pravnik 1895); 3. Wiederanlegung des Grundbuches (Gerichtszeitung 1904); 4. Ist das in das Grundbuch einzutragende Fruchtgenussrecht im Eigentumsblatte ersichtlich zu machen (Gerichtszeitung 1904); 5. Zur Behandlung der fideikommissarischen Substitution im Grundbuche (Gerichtszeitung 1906); 6. Razmerje določbe § 104 s. k. z. do zasebne obtožbe (Slovenski Pravnik 1924); 7. Razmišljanja o kleveti iz 2. odst. § 104 s. k. z. Ljubljana, 1929. Samozaložba. Str. 17. Razen tega je napisal par člankov pravniške vsebine tudi v dnevno časopisje (Prager Tagblatt, Gorica, Jutro, Slovenec).

Dr. R. S.

Naročnina za „Slovenski Pravnik“ znaša 60 dinarjev. Gg. naročnike prosimo, da zaostalo naročnino čimprej poravnajo; tudi uprava mora poravnati svoj dolg tiskarni. Poslužijo naj se v to priloženih položnic; kdor pošilja naročnino s pošt. ali čekov. nakaznico, naj jo naslovi na „Društvo »Pravnik« v Ljubljani“ (ne osebno na blagajnika), ker se pripisuje vsa naročnina čekovnemu računu pri poštni hranilnici. Tudi reklamacije naj se naslavljaajo tjakaj; upoštevajo se samo prvih 14 dni potem, ko je list izšel. Prav tam se dobe:

Slovenski Pravnik l. 1909 do 1922 à 36 din, posamezne številke à 3 din.

Slovenski Pravnik l. 1923. dalje à 70 din, posamezni snopiči (dvojne številke) po 12 din, št. 11 do 12 l. 1935 po 25 din.

Posamezne pole kasacijskih odločb, kolikor so v zalogi, po 3 din.

Pol stoletja Društva „Pravnik“. Spominska knjiga. 1939. Cena 60 din.

Mnenja o Predhodnem načrtu državljskega zakonika za Kraljevino Jugoslavijo. Cena 70 din. Posamezne pole po 3 din.

Spomenica na drugi Kongres pravnika po 25 din.

Spomenica Kongresa pravnikov 1939 po 45 din.

Dr. M. Dolenc: Simbolična pravna dejanja in izražanja med Slovenci — po 12 din.

Dr. J. Agneletto: Prva knjiga novega državljskega zakonika — po 12 din.

Dr. E. Pajnič: Sreska kot kazenska sodišča po novem zakoniku o sodnem kazenskem postopanju — po 15 din.

Dr. Fr. Skabernè: Slovenski advokati in javni notarji v književnosti, znanosti in politiki — po 12 din.

Uporedna slavenska pravnička terminologija — po 30 din.

V posebne, enotne platnice veže posamezne letnike „Slovenskega Pravnika“ knjigoveznica J. Žabjek v Ljubljani, Dalmatinova ulica.

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

*je največji slovenski pupilarno-
varni denarni zavod.*

*Dovoljuje posojila na menice in
vknjižbe.*

*Za vse vloge in obveze hranil-
nice jamči*

Mestna občina ljubljanska.